

ס פ ר

ראשית חכמה

לרבי שם טוב אבן פלקורא.

הוציא עתה פעם ראשונה לאור עולם על פי ארבעה כתבי יד

הקי"ד מאריטיץ דוד

רב ומורה דק"ק באכום במדינת וועסטפאלען.

ברלין.

סערלאן סאן ט. סאספעלויער.

תרס"ב.

ספרית מקורות

ירושלים, תש"ל

לוה הסימנים.

עמוד	
1—5	השירה הראשונה בחלקי הפילוסופיא.
6—9	פתיחה
10—20	החלק הראשון. במעלות היצירות וצריך מבקש החכמה אליהם
	החלק השני. במספר החכמות וצריך למבקש החכמה לדעת
20—61	מספרן. נחלק לט' חלקים
20	א. בתועלת זה החלק השני.
21	ב. איך תתחדש הלשון באומה.
23	ג. בחכמת הלשון.
28	ד. היך יתחדשו החכמות בבני אדם.
31	ה. בחכמת ההגיון וחלקיה. נחלק לחמשה פרקים.
	הפרק הראשון. בכלליה.
	הפרק השני. בתועלתה.
	הפרק השלישי. במונחיה.
	הפרק הרביעי. על מה יורה שמה.
	הפרק החמישי. בחלקיה.
41	ו. בחכמות הלמודיות וחלקיה. נחלק לשבעה פרקים.
	הפרק הראשון. בחכמת החשבון.
	הפרק השני. בחכמת התשבורת.
	הפרק השלישי. בחכמת המראות.
	הפרק הרביעי. בחכמת הכוכבים.
	הפרק החמישי. בחכמת הניגון.
	הפרק השישי. בחכמת הכבדים.
	הפרק השביעי. בחכמת התחבולות.
48	ז. בחכמת הטבע וחלקיה.
53	ח. בחכמת האלהות וחלקיה.
56	ט. בחכמת המדינית וחכמת המשפט וחכמת הדברים.

החלק השלישי. בביאור כי הפילוסופיא הכרחית להשיג ההצלחה

- 61—92 האמיתה.
- 61 א. בביאור הדברים ההכרחיים בהשיג ההצלחה.
- 72 ב. בפילוסופית אפלטון וסדר חלקיה מראש ועד סוף.
- 78 ג. בפילוסופית אריסטו וסדר חלקיה.
-

A = Cod. München 402.

B = Cod. München 45.

C = Cod. Gudemann.

D = Cod. Saraval 19.

השירה הראשונה¹) בחלקי הפילוסופיא. והיא השירה
הנקראת הפילוסופיאה. זכרתי בה כללי זה הספר הנקרא²)
ראשית חכמה:

אל מעלת נפש אשר חכמה. אם מפרי בין לאכל תתאב.
אם לעלות נפשך³) הומה. הנה לך ראשית פרי חכמה:

תהלה לאל עליון	גדול ⁴) לאין תכלה
וגדול ⁴) לאין תכלה	ושבח לראש כל ראש
ועלה לכל הווה ⁵)	ונמצא בטרם כל
תלויים ואין בלתו	בראם בלי צורך
בחסדו ולא לרבות	מאד קצרו דעות
מהקור ⁷) נפלאותיו ⁸)	למלל נבורותיו
להשכיל אנוש ברא	ועל כן לפי יושרו
ושבתו לפי דעתו	ואם האנוש נתעב
הלא הוא יקר והור ⁹)	ואם יהלוך כשאר
במחשב לבבו	ואחרון יצוריו הוא
מלאכתו אוי בלה	

בלי קץ תהלתו
וחקר גדולתו:
וארון לכל ארון
ונצחו⁶) וסבתו:
יצורים וכולם בו
אלהים וזולתו:
אליהם והמציאם
בהורו והוררתו:
ונלאו מוימות
ועזו ועצמתו:
וגדל עלילותיו
בעלמו וברמותו:
ושכלו יהולל איש
וכשרון פעולתו:
ונאלח בנופתו
מעוטר¹⁰) בנשמתו:
יצורים עלי ארץ
על¹¹) שחקים הליכתו:
ככלות יצירתו
ושלמה בריאתו:

1) גדול A. 2) הנקרא ר"ח B > C. 3) יש נפשך חכמה A B. 4) הזאת C.
5) וזהר C. 6) אל נפלי C. 7) חקור A. 8) ונצחי A B. 9) החווה A.
10) מעוטר A B. 11) עד C.

ולובש ¹) לבוש הדר	ולולי היות משכיל
וישבע בחרפתו:	והוד יהלוך ערום
וחיות יהי יתרון	ואל בהמות יער
לולי תבונה ²) בלבתו ³):	עלי בן אנוש
הכי הוא זה	וחלק אנוש מהאלהים
יריאו ⁴) וטובתו:	וחסרו אשר חנן
זהורי ⁵) בין אוי ישלח	וכרצות דרכיו
מאסילו ⁶) וחשכתו:	לפניו להאיר
מעקשיו ⁷) להדריכו	להשים למישר
תום להנחתו:	בדרכי אמת ומעגלי ⁸)
מאור האמת יסתיר	כמו מאנוש יועם
ישלח ועברתו:	ואז בו חרון אפו
יהלך וידמה ⁹)	ואז בחלקלקות
ולריק יגיעתו:	כחשך ¹⁰) ויגע ¹¹)
חנות זהרי שכל	ואם יש לבכך
והקשב ¹²) לאמיתו:	שמע קול מיסרך
לעלות ¹³) אל מרום שכל	הכי כל ¹³) מאוה ¹⁴)
ארחיו בראשיתו:	ימהר לזכות את
יצרף ויסיר כל	וסיג פעלו כבוד
לישר נתיבתו:	בריליו ולב ישים
לשמאל ¹⁵) ישמרה מרע	ואל לימין או
ישוה עמידתו:	לרגלו ובתוך
וישר בברחו	ודרך אמת ימצא
בשומו מגמתו:	מקצוות ¹⁷) ואל אמצע
בפרך אשר ¹⁸) נח ¹⁹)	להעביר ליצר רע
וחייו במיתתו:	לכבו ²⁰) בהוגיעו
מצירה ומשמנת	ולמשול באשה היא
עוניו וחמאתו:	לאדם והיא סבת
לאשה בעוד הוא	לשומה משועבדת
יהי ממצורתו:	נאסר ²¹) בה עדי נמלט

1) א. ב. מלבוש הדר. 2) ב. חכמה. 3) ב. בכתו. 4) א. ב. יראתו. 5) א. ב. זהרי בין. 6) א. ב. זהרי בין. 7) א. עקשיו. 8) א. ב. וזעגלותם. 9) א. ב. ויראה ב. וירעה. 10) א. ב. וירעה. 11) א. ב. וירעה. 12) א. ב. וירעה. 13) א. ב. וירעה. 14) א. ב. וירעה. 15) א. ב. וירעה. 16) א. ב. וירעה. 17) א. ב. וירעה. 18) א. ב. וירעה. 19) א. ב. וירעה. 20) א. ב. וירעה. 21) א. ב. וירעה.

בהרגל לאיש נקמת	וכל מעלות טובות
בטבע רגילתו:	וצדקו באמרם כי
ובמדות ² פיו	יסודו ¹ בהכניע ליצר
רצונו ותאוותו:	ובעשות אנוש הפך
גרועות אשר הם	להרחיק לכל מדות
באברן גוייתו:	מאבירות לנפש איש
מעלות ונכבדות	להחזיק לכל ³ מדות
בחיר אל בתורתו:	כמו סדרן משה
לעלות בם לרום שכל	ואלה ⁴ כסולם
מעלתו ותכליתו:	אשר היא לאדם
אשר לו שאר חכמות	להשיג לסוד חכמה
לוקחו ⁵ לעבודתו:	שפחות ומראש
אנוש עד ימי זקנה	וילאה ⁶ להשיגו
בחקרו בנערותו:	ומוכן יהי אליו
ודקדוקי ⁷ אמריה	לסדר ⁷ לשון עמו
דבריו ומלתו:	ועמדו עלי תיקון
הידועה בהגיון	ויהגה ⁸ בחכמת
ותאיר אפילתו:	תישר נתיב שכל
ואי זה אנוש יצדק	ותבדיל אמת משוא
נכונה ראיתו:	בעת דברו או אם
תבונה ומתהלל	תצרף כבוד סיגי
דרכים לנסותו:	בדברי שקרים בה
לנפשו מסודרות ¹⁰	וחכמות ליגע
עלי לב תבונתו:	ולעמול כדי תקל
ומראות וניגון חן ¹¹	ומניין ותשבורת
ודעת תכונתו:	וחכמת צבא שהק
באלה ותכליתו	ולא מעלת האיש
ללב איש בבחורתו:	אבל חורשו ללמוש
נעורים ועוותם	עדי יחלוש כח
תאוותו וליבתו:	ויכבה יקוד אש
ויקוץ בתענוגות	ויטוש ¹² יקר תבל

ואלה הם B 4). בכל A 3). ובמדות B ובשלוח A 2). יסודן A B 1).
 יהגה C 8). ודקדוקי C 7). נילאה A 6). לו קיחל עבודתו C 5).
 ויכחיש C 12). הן B 11). מסורת C 10).

וישים חקירתו
 בגופים¹⁾ וטבעיהם
 וחומר וצורתו:
 וראשון לכל חומר
 לספיר ולבנתו:
 וישוב עלי ארץ
 תחדש²⁾ תנועתו:
 יצורים ואיך שובם
 והוייתו:
 יצורים והם חומר
 ולמה מציאתו:
 או לאור האמת יביט
 הכי יחזה אותו:
 בדילי זהב שכלו
 ולחקור מוימתו:
 הכי אין אמת עמו
 ותגדל תשוקתו
 בשכל אשר אינו
 ונשגב במעלתו:
 עמוקות שאר חכמות
 ותכלית לחכמתו:
 יבינם לכד יחיד
 בשכלו וכינתו:
 וימצא עמוק שכל
 וזר באמונתו:
 אשר טוב ורע פרוי
 אמת הוא תבואתו:
 חשבו אשר היה
 ושקר בוקנתו:
 בעיניו מווקק
 וישוב להבנותו:
 לשייל בפרדם זה

גויה ומאוויה
 בחכמת מעיינת
 ועצמם ומקריהם
 וחומר בלי צורה
 ויש סוד בהמשילו³⁾
 ואיך יחזור גלגל
 וארבע יסודות איך
 ואיך הורכבו מהם
 אליהם והפסד היקום
 והיא תחקור סבת
 וצורה והפועל
 בעומדו עלי זאת
 בעין לב⁴⁾ ומרחוק
 עדי כי יהי מסיר
 וישוב להתבודד
 ויראה אשר⁵⁾ עתה
 ואינו כמו חושב
 לחכמת מעינת
 בחומר⁶⁾ אבל נבדל
 ותמצא ללב חוקרה
 והיא אחרית שכלו
 תבאר דברים לא
 בדורו ונאדרי
 ואו⁷⁾ האמת ישיג
 ונהפך לאיש אחר
 ויקוץ בעין דעת
 ויבחר בעין חיים
 ודבר בנערותו
 אמת יחשבהו שוא
 וזהב אשר היה
 יחזהו מלא סיגים
 ואין כל אנוש ראוי

1) B לבו. 2) תחדש B. 3) להמשילו A. 4) בגופיהם B; וגופים A. 5) מרחוק. 6) באמת C; ואי A. 7) בחומר B. 8) עד אשר כח B.

ושלם בתומתו:	לבר כל ישר דרך
ביוצרו יהי דבק	בהשיג אנוש אותו ¹⁾
תחי אחרי מותו:	וחושק ונפשו או
ה' והצלחת	וזאת ²⁾ נחלת עבדי
לאשר אהבו אותו:	חסידיו ושכר
נחה לב יראיך	אלהים בצדקתך
לאור מאפילתו:	וחושה להוציאו
וישבע תמונתך	ויראה באורך אור
בנעמך שאלתו:	בהקיץ אשר לחזות

אלהים הדריכני בדרך אמת :

1) אותה A B . 2) ואז A B .

ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עשיהם תהלתו עמדת לעד: (תהלים קיא י')

תהלה לאל נורא עלילות. ועלת העלילות. החונן לאדם המושכלות. המעיר אותו להדמות במפעליו. המודיעו סבת נבראיו. אשר הם הסולם לעלות אליו. הרחוק מהתועים והסכלים. הקרוב לחמימי דרך והמשכילים. (אשאל¹) ממנו²) יתברך להסיר כל מונע³) להשיג נפלאותיו. ולהדריכנו באמיתו⁴) ואורחותיו. ולפנות לבנו מהבלי העולם כדי להתמיד בעבודתו⁵):

אמר שם טוב בן⁶) יוסף י' א'⁷) בן פלקירא ההצלחות לפי הדעת ההמונית ולפי מה שיחשבו בכח נפשם הדמונית נמצאו שלש:

ההצלחה הראשונה, היא בריאות איברי האדם ויוסי התכונה, והיות האדם איש מראה וקומה, ואזור חיל ועוצמה, ורוח הנבונה נאצלה עליו, ונושא חן בעיני כל מביט אליו. וזה מאושר בעיני המלכים, ונכבד⁸) בפני הנסיכים. ואליהם יאספו שרי אדמות, כי הוא משגב לעתות בצרה ובמלחמות. וזו ההצלחה היא גופנית, ועשר ידות בה לכהמה ולחיה. והמתנשא בה לברה יתנשא על תוהו, והנשען עליה ישען על כוהו. הלא יביט לגודל איברי הפיל, ולגבורת האריה אשר עצומים לארץ יפיל. הלא יסתכל בחיות ובבהמות אשר יתרון להם עליו בכח ותעצומות. ולהרוג ולאבד יכולת גדול בהם, וכלי מלחמתם כל זמן עמקם. הלא יתעורר להבין כי בהתנבר מעט אחד מהיסודות שהוא מורכב מהם, יחלושו איבריו החזקים לא יהיה כה בהם. וברגע יהפך למשחית הווה, וימל כראש שבולת כבודו. וכמעט ישוב עיף וחלש, ומה נכורת גבר⁹) ימות ויחלש:

ההצלחה השנייה והיא הצלחה¹⁰) רוחנית, בחכמת האדם בהנהגת¹¹) עולמית¹²). והיות דעתו דעת נכונה, להדריך בני עמו. והוא איש עצות

באמיתות אורחותיו C 4) מתעה C 5) מעליון C 6) ואשאל A 1) וישמרנו אל = יא' 7) ברי יוסף B; בן יוסף > A 8) בעבודתו C 9) ההצלחה B 10) גבר > A 9) ולדבר בעיני הנס' A 9) יא' > A B 11) בהנהגות עולמות A C 12) עולמו B 11) הצלחת C

ומזימות, ומגלה עמוקות בעסקי¹) בני אדם ותעלומות. והיותו מהיר במלאכתו, ולחשוב מחשבות רוח אלהים אתו. וזו ההצלחה היא בנפש האדם והיא נכבדת, והיא קשורה בנוף ועל כן כפי עומדו עומדת. ואם²) זה אהוב למלכי ארץ³) והאבירים⁴), כי עצתו תנחם ותדריכם בדרכים המאושרים. ותגיעם לחפצם מהתחבולות, ותורם לבקש גדולות ומשפטי הממשלות. ויש יתרון על ההצלחה⁵) הראשונה לזו השנייה, כיתרון הנפש על הגוייה. אמנם המתפאר בה יתפאר בדבר שאינו סגולתו, כי יש משאר בעלי חיים מי שנשתתפו עמו בחכמתו זו ותבונתו, ועם⁶) זה בהם בטבע ובאדם בבחירתו. יביט אל הנמלה המכינה בקיץ לחמה ושכל אין לה, ולעכביש האורגת לצוד ציד למאכלה. יסתכל בתולעת המשי והדבורים, ויראה כי ילאו לעשות כמלאכתם האומנים המהירים. ואם יחקור האדם מעשי שאר בעלי חיים והנהגותיהם יבהל וישתומם על דקות התבולותיהם, כמו שהתבאר בספר בעלי חיים:

ההצלחה השלישית והיא⁷) אצל ההמון לשתי ההצלחות⁸) ראשית. והוא עושר האדם והון אוצרותיו, וזהבו⁹) וכספו וכרמיו ושדותיו. ומטמוניו¹⁰) והחיל אשר עושה, ועל דרך כלל כל¹¹) מאי דמקרי ניכסי. וזו ההצלחה בעיני ההמון מאד משובחה, ולפי דעתם הקלה המגיע אליה הגיע אל מעלה גדולה. יען בה ימלא כל תאות נפשו ויפיק זממו, ויהיה לשר ולנגיד בעמו. וזאת ההצלחה חוץ מאדם והיא מהשתים נרועה, כי יש עושר לבעליו לרעה. ועל הרוב בינו ובין יוצרו מברלת, כי מרוב היות נפשו לאסוף הון עומלת. יגדל חמאה וישרה ימעט, כמו שני וישמן ישורון ויבעט (דברים לב טו) והמתהלל בזאת ההצלחה¹²) לשוא יתהלל, והבוטה¹³) עליה חסר לב ומתהולל. יען כי¹⁴) הכסף והזהב כשאר אבני המחצבים¹⁵). בעיני השלימים חשובים. כי בהגיע האדם לדי מחייתו די בזה אליו, והמותרות כמשא כבד עליו. יביט לשאר בעלי חיים אשר לא יגיעו¹⁶) יגיעה רבה להשיג די מזונם, וכמנוחה והשקט יותר ממנו כלו זמנם. הלא יתן את לבו כי עשה יעשה לו כנפים הונו, ומהר¹⁷) תעוף עיניו¹⁸) בו ואינו. וכבוא¹⁹) בשוא סחרו ולא²⁰) יועיל עושרו. ויום²¹) המות לא יושת זהבו כופרו. ואם יאמרו ראינו²²) מהאבות המהורים, אשר

1) C > . בעסקי ב"א . 2) עם A . 3) הארץ A . 4) ואבירים A . 5) א זהבו A . 6) הצלחות C . 7) היא C . 8) עם C ; ואם A B . 9) הצלחה ובטוח A B . 10) ומטמונותיו B . 11) כל C > . 12) הצלחה C . 13) ובוטה A B . 14) כי A B > . 15) מחצבים C . 16) יגיעו B . 17) ומהר C . 18) עיניו C . 19) וכבוא A . 20) ולא C . 21) ויום C . 22) ראינו A B > .

התעסקו בעבודת הארץ והיו עשירים. התשובה לא השתדלו השלימים בזה
 (הצלחה¹) השנייה, אלא להשיג עמה אחרת²) האמיתיה:

אלו הן ההצלחות הנכבדות בעיני ההמון והמשובחות. והמגיע לאחת
 מהן וכל שכן לשלשתן, יתברך בלבבו³) ויחשוב כי לא יצטרך לדבר
 אחר בלתי. וידמה בנפשו כי הגיע אל תכליתו, ועל דעתו כי להגיע להם
 נכרא האדם מתחלתו. ומפני שזו הדעת בהמון מפורסמה, ואין בהם לכרם
 אלא במי שחושבים עצמם בעלי חכמה:

אמר ירמיה הנביא⁴) ע"ה [ירמיה ט כב] אל יתהלל חכם בחכמתו
 ואל⁵) יתהלל הגבור בנבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו. וזכר אלו
 ההצלחות⁶): ומפני שהם הכרחיות בקיום האומה, זכרן עובדיה ע"ה
 בהנבוא על אבדן אדום להיות⁷) ארצם שממה. כי באבוד עושרם אשר בו
 קיום חייהם, ובאבוד חכמיהם אשר הם מנהיגיהם, ובאבוד גבוריהם המנצחים
 אויביהם, לא ישאר שארית מהם. ונבא בתחלה על אבדן העושר באמרו,
 [א ה] אם גנבים באו לך וכו' [א ו] איך נחפשו עשו וכולו. מפני שהצלחת⁸)
 העושר יותר הכרחית מהשתיים⁹) הנשארות. ואחר כך נבא על אבדן
 הצלחת¹⁰) החכמה באמרו [א ח], והאבדתי חכמים מאדום [וכו']. והקדים
 הצלחת החכמה על הצלחת הגבורה, מפני שהיא יותר הכרחית במלחמה
 כמו שני [משלי כד ו] כ"י¹¹) בתחבולות תעשה לך מלחמה. ואחר כך נבא
 על אבדן הגבורה באמרו [א ט] וחתו גבוריך תימן [וכו']. ואיוב לפי
 שהיו לו אלו השלשה בתחילתו, חשב כי הגיע אל תכליתו. כי מצאנו
 שהיתה לו ההצלחה השנייה. באמרו [איוב א א] איש תם וישר [וכו'],
 והורה כי היה שלם במעלות היצירות. והיה חכם בחכמת ההנהגה המדינית
 כמו שאמר [איוב כט כה] אבחר דרכם ואשב ראש כי אמלט עני משוע. והיתה
 לו ההצלחה השלישית כמו שאמר [איוב א ג] ויהי מקנהו [וגו'] והיתה לו
 ההצלחה הראשונה ואם לא נזכרה בביאור אבל נזכרה כשנעדרה¹²) ממנה כמו
 שאמר [איוב ב ז] ויך את איוב בשחין רע. ועל כן כשנעדרו ממנו הדברים
 אשר¹³) היה חושב שהם ההצלחה אמר מה שאמר ער שהתברר לו בסופו כי
 אין הדבר כמו שחושב וכוה יקרה לכל אדם עד הגיעו¹⁴) אל השלמות:
 וישרי לב אשר לאור השכל הולכים, המתאמצים לעלות למעלת¹⁵)
 המלאכים, המתקדשים והמטהרים¹⁶) מטומאת תאות הנפש המתעוררת

1) הצלחה. C. 2) האחרת. A. 3) בלבבו לאמר. A. 4) הנביא > A. 5) והיתה. C. 6) השלש הצלחות. B. 7) השלש הצלחות. B. 8) הצלחת > A. 9) משתיים. A. 10) הצלחת > A. 11) בי. B C. 12) כשנעדרה. C. 13) שהיה. A B. 14) שהגיעו. A. 15) למעלות. A B. 16) והמטהרים. A >.

והמדמה, אשר לא יוכלו ימיהם בבהלה, רק בהשלם שכלם ולהיות נפשם שלימה, דרשו וחקרו היש הצלחה לאדם על המושכלות, ואם תמצא רביעית על השלש הנזכרות¹⁾, וימצאו והנה הצלחה²⁾ אחרת אמיתית, והיא הצלחת הקדושים האלהית, אשר היא השגת הדברים הרוחניים, וציזור הנפש הדברים הפשוטים האלהיים, אחר אשר ידעה והשכילה סבות הגופים הטבעיים, ועמלה בתחלה בעניינים הלמודיים, ותקף פעליה בנעוריה בכור היותר, וחוקקו בה בכחוריה מעשה הכושר, וידעה כי הקורמות הצעות אל זו הנזכרת וסולם לעלות אל זו האחרת, ותהיינה שפחות לשרת זו הנבחרת. וזו האחרונה לא יבינה אלא היחידים, ולא ילכו לאורה אלא השרירים, ונעלמה מעיני האנשים, אשר בכח התאוה יקושים, ההולכים כל ימיהם בניא צלמות, והם הנרמזים בחידת הפילוסוף ביושבי המערה ומילדותם אסירי המות. ואל זו ההצלחה רמז ירמיה ע"ה באמרו [ירמיה ט כב] כי אם בואת יתהלל המתהלל³⁾, והורה כי בואת לברה ראוי שיתהלל המתהלל, שהיא הנשארת לעד והיא האמתיה, ולא⁴⁾ באחרות שהם כצל ואובדות באבדן הגויה: ועלינו לשבח לאדון הכל אשר הבדילנו מהתועים והורנו דרך⁵⁾ הישרה, והשים⁶⁾ לפנינו מחשכים לאורה. החונן אותנו דעת להשיג זו ההצלחה, ונכנו לשמוח בזה השמחה והרויח לבנו בזה הרוחה⁷⁾. על כן חובה עלינו לחפש אותה ולדרוף אחריה, ולבקשה ממטמונים ולחקור מסתריה. ואחר אשר קרמתי מה שראוי לקדמו ובתחלה לזכרו, אחל לבאר בקצרה מה שארצה לבארו:

ואומר כי הכוונה בזה הספר לכלול בו בדברים קצרים מה שצריך מבקש החכמה לעמוד עליו בתחלת למודו, ויהיה לו כמורה למה שירצה להתלמד ועל כן קראתי שמו ראשית החכמה⁸⁾. ותברתי בימי הבחורות עם ספר המעלות ורוב דברי בו בחכמות הם דברי ראשי הפילוסופים ובקיאיהם. כי לא חדשתים אני מעצמי אלא שקבצתי מהספרים שהם מפורים שם, וחלקתי לשלשה חלקים.

החלק הראשון במעלות היציריות וצריך למבקש החכמה אליהם. והחלק השני במספר החכמות וצריך מבקש¹⁰⁾ החכמה לדעת מספרן והתועלת שתגיענה לו ביריעה זאת¹¹⁾. והחלק השלישי בביאור כי הפילוסופיא הכרחית בחשיג ההצלחה האמתיה¹²⁾:

1) ולא A. 2) וגו' C; כול' A B. 3) ההצלחה B C. 4) הנאמרות A C. 5) B. 6) הרוח B; ההרוחה A. 7) בזה C. 8) והשיב C. 9) הדרך B. 10) האמתית C. 11) זו B; הזאת A. 12) למבקש B. 13) ראש ראשית ח.

החלק הראשון במעלות היצירות.

ואומר כי מהידוע והמפורסם והמוסכם עליו מכל החכמים כי הרוצה להתעסק בחכמה ולעמוד על אמיתה צריך תחלה להרגיל נפשו במעלות הטובות היצירות ולהעמירן באמצע ולהרחיקן מן הקצוות: ודור המלך¹⁾ ע"ה הודיע זה בביאור באמרו [תהלים קיא י] ראשית חכמה יראת ה' וידוע הוא כי יראת ה' כוללת המעלות היצירות כי הירא מהש' ית' יראה אמיתית יפרוש מכל המעשים²⁾ הרעים ויעשה הטובים ואומר [שם] שכל טוב לכל עושיהם כלומי והקונה בתחלה יראת ה' שהיא המעלות היצירות ואחר כך קונה החכמה³⁾ שהיא המעלות השכליות ורצה לומר המרגיל נפשו בהם עד שתהיינה קבועות בה ולא יסורו ממנה, כי הפעלים הקבועים באדם שהוא מורגל בהם יקראו קניינים ועל זה הדרך נאמרה כל מלת קנה במשלי כמו שאבאר בעזרת האל⁴⁾ בפירושו, ועושיהם כמו קונייהם כי מצאנו במקומות רבים עשה כמו קנה כמו שאמר⁵⁾ [דברים ח יז] כחי ועצם ידי עשה לי את⁶⁾ החיל הזה [בראשית יב ה] את הנפש אשר עשו בחרן, ורבים כאלה. ומלת עשה ממש שהיא כמו פעל אינו נופלת על המעלות השכליות שהיא החכמה כי תכליתה ההשגה כמו שתכלית המעשית המעשה. והוא אומר שהקונה שתיהן יגיע לו שכל שלם, וטוב כמו⁷⁾ שלם כמו שאומר⁸⁾ [בראש' א לא] וחנה טוב מאד. ובהגיע לו אלו השתים על שלמותן או תהיה [תהלים קיא י] תהלתו עומדת לעד מפני שאין קיום לאחת מהן אלא עם האחרות. ואל זה רמז שלמה ע"ה באמרו [משלי ב ד] אם תבקשנה ככסף וכי [שם ב ה] או תבין יראת ה', כלומר כשתשיג החכמה תבין טעם יראת ה' כי אי אפשר להבין יראת ה' אלא בחכמה ועל כן אמרו חכמינו ז"ל⁹⁾ [אבות ב ה] ולא עם הארץ חסיד. כי בקנות האדם בתחלה היצירות ואחר כך השכליות יתבאר¹⁰⁾ לו מהשכליות טעם היצירות ויבין כי הם הצעה אל השכליות ואם לא יקנה השכליות יסתפק ביצירות ויחשוב כי הם התכלית ולא יגיע אל המבוקש כמו שאבאר כל זה בספר המעלות: וחכמינו ז"ל אמרו [אבות ג ט] כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו¹¹⁾ חכמתו מתקיימת וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו

1) AC > המלך. 2) מעשים. 3) A חכמה. 4) A הש'. 5) C שנאמר.
6) BC > את החיל הזה. 7) A > כמו שלם. 8) C שנאמר. 9) C רבותינו.
10) C fehlt bis יסתפק. 11) B וכי.

אין חכמתו מתקיימת, ואמרו ד"ל¹) [אבות ג יז] כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה²) הוא רומה וכולי ורצה לומר כי המעשים הטובים צריכים שיהיו בתחלה כמו השרשים, והחכמות כמו הענפים, וכמו שהשרשים קודמים בזמן ובטבע³) לענפים כמו כן המעשים הטובים צריכים שיהיו קודמים לחכמה. וכמו ששרשי האילן צריכין שיהיו יותר מהענפים כלומר שיהיו חזקים מהם כי אז לא תעקור אותו הרוח כמו כן מעשי האדם הטובים צריכים שירבו על חכמתו בתחלה, וכאור זה כי ידוע הוא כי לא יעסק⁴) אדם תמיד בלמוד אלא אם הוא בעל מעשים טובים ופורש מהתאוות והבלי העולם וכשיהיו חזקים בו המעשים טובים בהרגל לא תגבר⁵) עליו התאוה ולא יתבטל מהלמוד⁶) כדי שיתעסק בהבלי העולם אלא יוסף תמיד חכמה ודעת כמו האילן ששרשיו מרובים וחזקים שלא תוכל הרוח לעקור אותו כי התאוה והבלי העולם לעקור החכמה מן הלב כמו הרוח לעקור האילן⁷). אבל מי שחכמתו מרובה ממעשיו ולא הורגל במעשים הטובים לא תתקיים חכמתו כי תאותו תגבר⁸) עליו ויניח למורו כדי להתעסק בהבלי העולם כמו שנמצא אנשים רבים שיתעסקו בתחלה בלימוד ולבסוף יגבר עליהם יצרם ופורשים מהלמוד וזה לרוע טבעם ושתאותם הרעה גוברת עליהם. ועל כן היו הקטנים ידיעתם משושבת וזה⁹) כי רוב התנועה והשבוש נמצאים בהם¹⁰) המונעים אותם מלהבין, והעת שתשקוט התנועה תתחזק בהם ההבנה, וכל מה שיוסיפו שנים תהיה ההבנה חזקה. ועל כן האנשים¹¹) שגוברת עליהם התאוה אין להם הבנה מפני התנועה והשבוש הנמצאים בהם מצד¹²) התאוה: והחכם אמר לא יכנס המלאך¹³) בבית שיש בו כלב, רוצה לומר כי השכל לא יחנה בלב שהתאוה מתגברת¹⁴) עליו. ואמרו כמו שהבנר כשירצו לצבעו צריך שיהיה נקי מכל כתם ואז יקבל צבע טוב כמו כן הנפש צריכה שתהיה¹⁵) נקייה מן המעשים הרעים שהם כמו הכתמים ואז תקבל החכמה:

ועתה אחל לבאר בקצרה כלל המעלות כמו שזכרתי: ואומר כי המעלות היציריות תהיינה בנו בהרגל הטוב ואינן בנו¹⁶) בטבע, כי הדברים הטבעיים לא יצאו מטבעם בהרגל כי האבן תרד לארץ והאש תעלה למעלה לעולם¹⁷) בטבע¹⁸) ואפילו שהורגל האבן כל הימים לעלות למעלה לא היתה עולה וכן האש לא תרד למטה בהרגל: והמדות הטובות נקנה אותם בפעלים הטובים ומפני שהפעלים משונים אלו מאלו היו המדות

1) יתעסק B. 2) וחטבע B; הטבע A. 3) וכו' B. 4) חכמינו ד"ל C. 5) וזוהו C. 6) תתגבר A. 7) את האילן C. 8) מוחתלמוד C. 9) תעבור C. 10) מלאך C. 11) הם המונעים < B. 12) חסר < A. 13) בעליון C. 14) גוברת B. 15) ללמוד C. 16) שחכמתו מרובה ממעשיו C. 17) לעולם > C. 18) שחכמתו מרובה ממעשיו C. 19) גוברת B. 20) שחכמתו מרובה ממעשיו C. 21) גוברת B.

משונות, ולא יאמרו לאדם שהוא בעל מדה אלא כשיעשה אותה פעמים רבות וברוב זמנו, ואל זה רמזו חכמינו ז"ל באמרם [אבות ג טו] והכל¹ לפי רוב המעשה. והפעלים כולם סבתם הכח המדמה כשהתחבר להכח² המתעוררת כמו שהתבאר³ בספרי⁴ החכמה המחברים בזה הענין. וכבר התבאר שם כי כח הלב מקור לכל הכוחות ושאר האברים כלים לו, ומוגו הלב על הרוב סבה לאמצעות הפעלים⁵ או לנשותם ממנו כי בהיותו על מוגו הראוי לו אז יהיו הפעלים הבאים ממנו ממוצעים וכן שאר האיברים שהם כליו. ועל כן יש מבוא גדול לתקון הפעלים בתקון מוג⁶ האברים ועל כן אמרו החכמים⁷ כי המדות נמשכות אחר מוג הגוף והוסיפו אחרים חוץ מי שקרא ושנה ועל כן נקראו יציריות. והמעלות היצירות האדם⁸ מצטרף אליהם בהכרח מצד היותו מדיני בשבע, ואלו לא היה מדיני לא היה צריך להם ויש רמז לזה⁹ בסדר בראשית: ואלו המעלות אינן תכלית האדם השלם אבל תכליתו המעלות השכליות כמו שביארתי בספר המעלות. ומפני שהיצירות הן טובות או רעות מצד הפירסום תמצא¹⁰ כי יש מהם שהם¹¹ משוכחות אצל אומה ומגונות¹² אצל אומה אחרת ויש מהם שהם מפורסמות לכל האומות כמו הרציחה והגניבה והכזב והניאוף והגזל ועדות שקר, אם¹³ יש אנשים שאינם מפורסמות אצלם הם בטלים במיעוטם. והגזירות שהם מאלו המפורסמות אין הם¹⁴ צורקות בכל¹⁵ ולא מכובות בכל: ויש מהמדות שיחשוב האדם בתחלת המחשבה שהם הפך¹⁶ הטובות כמו התאוה והכעס והדומה להם ואינו כמו שיחשוב אבל כשיעין ימצא כי¹⁷ הם טובות במקומם והאדם מצטרף להם מצד שהוא גופני כי התאוה הכרחית באדם בקיום גופו ומינו וזה כי¹⁸ הוא צריך שיתאוה את¹⁹ המאכל כדי²⁰ למלאת מקום הניתך ממנו וכל שכן בומן גידולו. וכמו שזה התאוה בנשותה מהאמצעות אל הרוב תחיה סבה להפסיד²¹ הגוף ולאבר מה שתקנו השי' יתברך²² בחכמתו הגדולה, כמו כן צריך שיתאוה אל המשגל לקיום המין, כי²³ מאחר שהוא מהנמוע שיתקיים באיש עשה תחבולות הכח האלהית לקיים²⁴ אותו המין ועל כן שמה בו האות המשגל. וכמו כן נמצאת בו מדת הכעס

1) והכל לפי המעשה לא לפי רוב ה' A B
 2) לה הכח C
 3) שתבאר A
 4) החכמים A
 5) מוגו > A
 6) הבאים ממנו < B
 7) בספר A B
 8) B > שהם > A B
 9) להם C
 10) הנמצא C
 11) ויש אומרים A
 12) ומגונות אצל אומה
 13) בכל > B
 14) בהם C
 15) ויש אומרים A
 16) הפך > C
 17) כי > C
 18) שהוא C
 19) את המאכל > C
 20) כדי למלאת > A B
 21) להפסיד B
 22) האל B
 23) כי > C
 24) לקיום C

לצורך גדול והוא להכניע בו התאוה ולכעוס¹) על מי שראוי לכעוס עליו²) ולנקום ממנו ולהיות לו חרון אף ולא יהיה מת ההרנשות. וברבות התאוה יהיה סבה אל העושק והעול והקנאה. ושיגע האדם יגיעה רבה להשיג הכבוד והקניינים ומהויקה שתכריח הנפש המדברת לעמול בחכמות שמישיג האדם עמהם כבוד מבני אדם ועם³) זו החכמה היא סכלות גמור בעצמה⁴). וידוע הוא כי הכחות שבאדם הם לצורך ומפני הפעלים כי הטבע לא יעשה דבר לריק כמו שבארו הפילוסופים. ואמנם המדות והדומה להם רעות כשהן יוצאות מהאמצעות וישמשן האדם שלא במקומן ועתן, והמדות הטובות כמו הגבורה והנדיבות והרחמנות אין טובות כמו כן כשלא ישמשן האדם כפי הצורך ובמקומן ועתן כי כל⁵) דבר יוצא מהאמצעות לתוספת או לחסרון הוא חסר. ועל כן אמרו חכמים ז"ל [סנהדרין פח:] כל המוסף נורע: וכמו שתנועות הגופים תהיינה נפסדות כשהן מעשות או רבות כמו כן הפעלים הטובים הם נפסדים כריבוי או כמיעוט, וכמו שריבוי⁶) המאכל⁷) והמשתה והמיעוט יפסידו צורות הבריאות והבינוני מהם⁸) יהיה סבת הבריאות ויגדלו וישמרוהו כמו כן המעלות היציריות נפסדות כריבוי וכמיעוט כמו רך הלב ואיש ריב⁹), והבורח מכל דבר הוא רך הלב ואיש ריב ההורס בעצמו לדברים המבהילים והוא רחוק מצורת הגבורה ומי שהוא הורס בעצמו לחרחר ריב אשר לא יבהלוהו דבר ולא ירא מדבר הוא¹⁰) בעל ריב וההצלחה¹¹) לגבור הוא הממוצע אשר אינו נוטה אל הקצוות, ומי שהוא מתעסק בדברים המבהילים והוא שמח בהם הוא הגבור ואשר ירא מהם הוא רך הלב וכן בשאר המדות. ומי שיודע טבע השלימות ידע הדרך אליו, ואמנם יודע זה בדברים הנחלקים אשר בהם קצוות ואמצעיות¹²) וימצא דבר נוסף על השיעור ודבר חסר מהשיעור ודבר רחוק מהקצוות מרחוק¹³) שוה והוא האמצעות. והאמצעות הוא נאמר בעצמו ונאמר בצירוף, ואמצעות הדבר בעצמו הוא הרחוק משתי הקצוות בשוה, והוא דבר אחד לא¹⁴) הרבה דברים¹⁵). והאמצע אצלינו הוא אשר לא יוסיף עלינו ולא יגרע ממנו, ולכל אחד ממנו אמצעות לבדו: ואמצעות הדבר בעצמו הוא כמו¹⁶) שנאמר למספר העשרה רבים¹⁷) ולמספר השנים מעט והששה ממוצע בין שתיהן¹⁸) מפני

הוא בעצמה C 4) . ואם A B C 5) . עליו > A 2) . בו < A 1) .
 6) < A 9) . יהיה מהם C 8) . מהמאכל C 7) . שהריבוי C 6) . כל > A 5) .
 הוא < A 10) . והבורח מכל דבר הוא רך הלב > B C ההורס בעצמו לדב' המ'
 A B C 15) . ולא C 14) . מרחק B 13) . ואמצעות C 12) . והצלחה C 11)
 (Dittogr.) הרחוק משתי קצוות בשוה והוא דבר אחד < A B C 16) . בדברים
 שניהם C 18) . רבים > A C 17)

שתוספת העשרה על הששה כתוספת הששה על השנים: והאמצעות הנאמר בצירוף כמו שיש מבני אדם מי שהוא צריך אל הרוב מהמאכל ומהם אל המעט: ומלאכת השלמות נכבדת מכל המלאכות, על¹⁾ כן צריך שתהיה כוונתה אל האמצעות. ולצורך בני אדם אל המעלות היצירות אשר בהן הקיבוץ המדיני תראה תורתנו הקדושה הזהירה עליהם ותגיע²⁾ עד תכליתן ובארה פרטיהן כפי מה שצריך ועל כן הזהירה במקומות רבים על הגניבה ועל העושק ועל האונאה ועל שאר הדברים התלויים במשא ובמתן כי הצורך הגדול להיות המשא והמתן באמונה בין בני אדם כי בזה³⁾ קיומם, והזהירה על הרחמנות ועל הנדיבות למלאות⁴⁾ מחסור העניים⁵⁾ ולהרגיל האדם במדת⁶⁾ הנדיבות ולהרחיק ממנו⁷⁾ מדת הכילות בזה⁸⁾ מצות רבות כמו המעשר ולקט שכחה ופאה והדומה להם, והזהירה על⁹⁾ כיוצא בזה כדי לישבם בלב ההמון ולהרגילם בהם כי הרגל המדות בפעלים. ויש מהמדות שאינן הכרחיות בבני אדם ועל כן לא זכרה אותם התורה בביאור כמו נתינת שלום וביקור חולים ונחמת אבלים כי אלו וכיוצא בהם אין בהם מעשה אלא הדבור בלבד אבל רמוז עליהם כמו שדרשו רבותינו¹⁰⁾ ז"ל בזה הדעת להם את הדרך אשר ילכו בה: [שמות יח כ] [ב"ק צט:] והמדות כלם יכלול אותם דבר אחד והוא הכנעת התאוה כי בהכניע האדם התאוה יפרוש מכל המדות¹¹⁾ הרעות. והפילוסופים זכרו כי הכנעת התאוה דבר קשה מאד אלא למדור במלאכת השלימות מפני שהיא דבקה בנו מיום היותנו כמו שאמר הכתוב [בראשית ח כא] כי יצר לב האדם רע מנעוריו על כן נחשוב כי כשנגיע אל מה שנתאוה מהתענוגים וזו¹²⁾ היא ההצלחה. ועל כן צריך כל אדם המבקש השלמות למשוך נפשו להפך¹³⁾ תאוותיו עד שיגיע אל האמצעות. או שיקרב ממנו, כי אמתת האמצעות דבר קשה מאד בתכלית קשוי¹⁴⁾. והאמצעות הוא הדבר¹⁵⁾ המשוכח בכל הדברים ועל כן צריך שנוטה¹⁶⁾ פעמים אל התוספת אם נצטרך לו ופעמים אל החסרון ואם נעשה זה נמצא האמצעות והפעול הנאה בקלות. וכמו שהקטן צריך שתהיה הנהגת מלאכתו¹⁷⁾ כפי מה שמצוה עליו המיסרו כמו כן צריך ליסר הכח המתאוה כפי¹⁸⁾ מה שיראה השכל. ויש מהתאוות תאוות רעות מאד שמספידות

1) C ועל. 2) והגיעה; C; ומגיע B; והגיע A. 3) ובזה A. 4) B C. 5) ממנו A B >. 6) במדות A B C. 7) העניים והדלים A. 8) ולמלאות A. 9) מרות C. 10) חכמינו ז"ל A. 11) כל A B. 12) כן C; ובאר זה A B > שני; C. 13) דבר C. 14) קושי A B. 15) ולהפך A. 16) זה הוא A. 17) תאוות C fehlt bis. 18) מאכלות B; מאכלות C.

נוף האדם ומוליכות¹) אותו לאבדון כמו רוב האות המאכל והמשתה²) ורוב האות המשגל. ואלו צריך האדם להכניען ביותר לגדול הזיקן. ותאות המאכל היוצאת מהאמצעות הזהירה עליה³) תורתנו מאד והכניע אותה כפי מה שצריך וזה כי אסרה כל המאכלים שהם בשבעים רעים ומפסידים מוג האדם והתירה כל מאכל שהוא ממוצע ויהיה די בו⁴) בקיום הגוף ומהמאכלים שהתורה צותה שלא להרבות מהם ועל כן צותה לרגום כן זולל וסובא וצותה לאכול⁵) הבשר בתאווה ולא⁶) בכל עת כמו שאמר [דברים יב כ] כי תאווה נפשך לאכל בשר. ותאות המשגל מהתאוות הרעות והמגוננות וכל שכן הקלון אשר בה והבזו כמו שאמר יהודה ע"ה [בראשית לח כג] תקח לך פן נהיה לבזו, ורצה לומר טוב הוא שנפסיד זה משיפרסם הדבר ונהיה לבזו והתורה כוונה להכניע זו התאווה באיסור העריות והיות האדם צריך טבילה בצאת ממנו הקרי ושלא התירה לאדם אפילו אשתו כל הימים וכל שכן חכמינו ז"ל באמרם [כתובות סב:] עונה של תלמידי חכמים מלילי שבת ללילי שבת וזו התאווה מסוגלת החזירים ומה נעים מה שאמרו בזה חכמינו ז"ל [סנהדרין קנ.] משיבעו רעב מרעיבו שבע ומהטעמים שאמרו במלה זו⁷) הוא⁸) כדי להתייש כח זה האבר:

ויש מהמדות שהם רעות לגמרי ולא נמצאו בהם קצוות משובחות ולא אמצעיות משובחות כמו עזות המצח והקנאה והניאוף והרכילות והדומה לאלו⁹). והמשכיל לא יעשה אלו וכיוצא בהם בעת מהעתות כי הן תכונות¹⁰) רעות בעצמן ועל כן הזהירה עליהן תורתנו תכלית ההזהרה. והזהירה על הכילות באמרה [דברים טו ט] השמר¹¹) לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל, ולמדה כי הקופין ירו הוא בליעל ורע עין. וחכמינו ז"ל אמרו [ירושלמי סוטה סוף פרק ה'] כל מאן דלית הוא וותרן לית הוא כשר. והזהירה שלא יהיה האדם עז מצח קשה לב באמרה [דברים י טו] ומלתם את ערלת לבבכם ושיהיה מתרצה לבני אדם ושיהיה מכבד הגדול ממנו בשנים וכל שכן הגדול ממנו בחכמה ומה יקרו דברי ר' עקיבה באמרו [פסחים נב:] את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים וזה מפני שתוף¹²) השכל כי אין מרבים אלא הדומה. והזהירה על הרכילות באמרה [ויקרא יט טו] לא תלך רכיל בעמך מפני שזו המדה הרעה מביאה להיוק¹³) האדם בגופו ובממונו לשלוח מדנים בין אחים ולהפר האהבה והזהירה על החנופה באמרה [שמות כג ז] מדבר שקר תרחק ושלא ידבר

1) ומושיכות A. 2) והמשתה > B C. 3) עליו A B C. 4) זה A. 5) זו B C. 6) לא A B. 7) שלא לרבות מהבשר כי אם בתאווה A. 8) להם C. 9) הוא > B. 10) הכנות D; והכנות A B. 11) אהם C. 12) שהוא שתוף הש' C. 13) ושמוור נפשך מאד B; להזיק A. 14) שחוא שתוף הש' C. 15) מדבר שקר תרחק ושלא ידבר

האדם אחד בפה ואחד בלב אלא שיהיו פיו ולבו שוים כמו ששאל רוד המלך¹⁾ ע"ה באמרו [תהלים נא יב] לב טהור ברא לי אלהים, ושבח זו המדה באמרו. [שם קכה ד] היטיבה ה' לטובים ולישירים בלבותם כמו ששלמה המלך²⁾ ע"ה גינה הפכה³⁾ באמרו [משלי ו יח] לב הרש מחשבות און ואמר שזה תועבת ה'. ועל כן נכללו כל המדות הטובות בלב טהור כמו שאמרו ז"ל⁴⁾ [אבות ב ט] איזה היא דרך ישרה⁵⁾ שירבק בה האדם ואמרו לב טוב מפני שכל המעשים תלויים במחשבת הלב כמו שזכרתי למעלה:

ורבותינו ז"ל נתנו לנו כלל גדול במדות להיאך⁶⁾ יוכל האדם לרעת איזו מידה טובה באמרו [אבות ב א] אי⁷⁾ זהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם, כלומר הדרך הישרה שצריך לבור אותה האדם משאר הדרכים וללכת בה היא הדרך שאינה מנוגה אצל בני אדם אבל יש בה תפארת לעושיה⁸⁾ ובני אדם מפארין אותה⁹⁾ ומשבחיין לעושה אותה ואל זה רמזו עוד באמרו [אבות ג י] כל שרוח הבריות נוחה הימנו וכולי, והודיענו כי המדות הטובות הם כפי מה שישכימו בני אדם עליהן¹⁰⁾ שהן טובות וכפי המועיל להם והפסן הן¹¹⁾ הרעות: ואחר שדברתי בשרשי המעלות על דרך כלל ועל מקצתן על דרך פרט אדבר במדות שהם כמו הענפים אשר מבקש החכמה צריך להם והיאך תהיה הנהגתן¹²⁾:

ואומר כי צריך כל אדם שיתנהג בכל מקום ובכל עת כפי מה שיורמן באותו¹³⁾ המקום ואותו העת ולא¹⁴⁾ כפי מה שיורמן בוולתו מהמקומות והזמנים, וזמני שנות האדם ארבעה. זמן הילדות והוא¹⁵⁾ מעת צאתו לעולם עד עשרים שנה. וזמן הבחרות והוא¹⁶⁾ מעשרים שנה עד ארבעים. וזמן הממוצע והוא אשר אינו בחור ואינו זקן והוא מארבעים ועד¹⁷⁾ ששים, וזמן הזקנה מששים ולמעלה¹⁸⁾ וזה על הרוב, כי יש מבני אדם שהוא חלוש האברים¹⁹⁾ בטבע והוא זקן בהגיעו אל החמישים ואין זה מקום לבאר זה. וזמן הילדות הוא חסר השכל וההנהגה והנסיון וכל מה שבו אינו אלא זמן ההרגל במדות הטובות. וזמן הזקנה האדם בו חלש ולא יוכל להתנועע התנועה הצריכה לבקש מה שצריך בקיום חייו. ועל

1) חכמינו ז"ל 4) הפכו B 5) המלך > A C 6) המלך > A C

אי זה C; אי זה היא B; אי זו היא A 7) והיאך C 8) טובה A B C

הם B C 11) עליהם שהם A B C 10) אותו C 9) לעושה A B

הוא C 16) לא B 14) שיורמן A fehlt bis 18) הנהגתו A C 12)

באיברים C; מאברים A 19) ומעלה A 18) עד A 17) הוא A C 16)

כן היו הזמנים הטובים זמן הבחרות וזמן הממוצע¹⁾ כי גם יוכל האדם לעמול וליגע עצמו במה²⁾ שמצטרך³⁾ אליו ולהכין צדה לזמן הוקנה וצריך מבקש החכמה לעמול באלו שני הזמנים לזמן שלא יוכל לעמול בו. ואיפשר⁴⁾ שיקרו אותו חלאים או פגעים אחרים לא יוכל להרויח באותו הזמן אלא להוציא ועל כן צריך שישתדל⁵⁾ בזמן שהוא יכול להרויח ושלא⁶⁾ יתעצל בזה אם יסייעהו המול. וצריך האדם שהוא בעל חכמה ועיון והוא נבדל מההמון בדעתו שתהיה⁷⁾ דעתו בבקשת⁸⁾ חכמתו גדולה מדעת⁹⁾ כפי יתרונו עליהם ואם לאו¹⁰⁾ אין תועלת בדעתו ועל כן צריך שיחשוב במלאכה שהיא יותר הגונה לו. וצריך זה האדם המבקש החכמה¹¹⁾ להיות לו חבר נאמן לעזור אותו במה שיבקש ושיעזרהו תמיד ויגלה אליו לבו. והחבר האמתי הוא המשתתף לחברו בענייניו והמסכים עמו: והחבר הוא על שלשה פנים. האחד השתוף בחכמה ובלמוד. והשני השתוף במנוחה וההרגשות הטבעיות. והשלישי השתוף בתועלת¹²⁾: ויש מדות כשתהיינה בחבר צריך האדם להתחבר אליו ומדות כשתהיינה בו צריך להתרחק ממנו. וחבר החכמה צריך שלא יהיה מקנא ולא אוהב הנצוח ולא רוע הטבע ולא מכוב ולא הפכפך כי אם תהיינה בו אלו המדות הוא אויב והורג¹³⁾. וחבר המנוחה צריך שיהיה קל הנפש והתנועה ובעל סוד ונקי מקנאה והנצוח ועוזר את חברו. וחבר התועלת צריך שתהיינה בו שלש מדות, הנאמנות, והשנית ההשתדלות להועיל חברו¹⁴⁾, והשלישית שיכיר היאך יועילוהו. וצריך להתנהג עם אלו כפי טבע כל אחד מהם וכפי מה שהוא אוהב אצלו ולהועיל אותו כפי היכולת ולכבדו בין בסתר בין בגלוי, ושלא להראות לו שהוא גדול ממנו בשום דבר ושלא לזכור מומיו בתחלה. והנני מעירך על איגרת אריסטו¹⁵⁾ שכתב אותה על דרך המליצה לבעל החכמה ואלו הם ענייני דבריו:

אמר אריסטו חייב המשכיל להסתכל¹⁶⁾ בטובות¹⁷⁾ בני אדם ורעותיהם¹⁸⁾ והיאך הם¹⁹⁾, דין²⁰⁾ בהם בתועלתם²¹⁾ והויקם²²⁾. ואחר כך יבקש לנפשו המועיל בראותו מה שיועיל²³⁾ להם וירחיק המזיק בחקרו

1) A B והממוצע. 2) מה. C. 3) שצריך. B. 4) איפשר. C. 5) A B. 6) מועתו. A B C. 7) מבקש. C. 8) ושתהיה. C. 9) שלא. A. 10) להשתדל. והרגו. C. 11) בתועלות. A B. 12) חכמה. C. 13) ואם לאו. C > B. 14) בטובת. M*. 15) להשתדל. C. 16) אריסטוטלים. B. 17) לחברו. C. 18) ורעותיהם. B. 19) ודעותיהם. A. 20) ודין. A B. 21) שמועיל. C. 22) והזיקו. B. 23) ותזיקן. A C. בתועלת. B C.

*) Das im Folgenden vorkommende M bringt die Lesart des Mebakesch ed. Haag 1778 S. 21 ff.

אשר יזיק להם, ויושיב העניינים כל ענין על¹⁾ כנו וישים בין מעלותיהם גבולים מבדילים ביניהם. ואחר כך יכין לנפשו כלי ליסרה²⁾ בהיותו ידיעה³⁾ מה שידע מהדברים במעשה ולהביא⁴⁾ מה שסכל בלימוד. ואחר כך יהיה מוסרו אשר ייסר לנפשו לא בעת אחד⁵⁾ כי הוא ימצא בכל רגע מרגעיו ומעלה מהמעלות⁶⁾ הזמן אשר הוא רוכב⁷⁾ אותם או בענין⁸⁾ מענייני נפשו אשר הוא מתנוועע אליהם ממיני קלות ראש או כובד ראש והשמחה והיגון והעמידה והישיבה מקומות ראויים לייסר האדם נפשו בהם ולישר מה שעושה עד אשר לא יהיה יתרון עליו לאנשי מעלה מהמעלות גבוהה תהיה או שפלה במעלותיה⁹⁾ אשר השתתף בה¹⁰⁾ עמהם. כי כל אדם שיבקש¹¹⁾ שיהיה לו יתרון על אנשי¹²⁾ מעלה מהמעלות¹³⁾. יצריכהו יתרונו להתרחק מהם עד אשר תתנשא¹⁴⁾ מעלתו להשתתף¹⁵⁾ עם אנשי מעלה אשר על מעלתו כי בבקש המנוחה במנוחה יאבד המנוחה ויוריש היגיעה כי מוסר האדם לנפשו יצריכהו להעתיקו¹⁶⁾ מהנכבדים¹⁷⁾ אם היה בעל כבוד ומהשפלות אם היה בעל שפלות, ועוזב המוסר מויק ובעל ההיזק ייגע מתרש¹⁸⁾ רש. ודרך המוסר להקיץ הנפש במוסר¹⁹⁾ ואל ימנע קשיה ומריה מהתמיד להקיץ אותה כפי²⁰⁾ צריך בה, והיא תאהב המנוחה ויוליכנה²¹⁾ לבקש המנוחה במקצת הכנעת ולא נכון לכל משכיל, ואם יחסר דבר הרבה להניח זה המעט כי זה סוד הרגילות: וכשתתעורר²²⁾ הנפש למוסרה²³⁾ ותתחיל²⁴⁾ להכנע מעט לרצונך יהיה תחלה מה שתרגיל אותה בו למלאות חוק תורתה ולהודיע הנפש חלקה ואחר כך לפקוד האחים באחיות²⁵⁾ האחות²⁶⁾ כי כל עוזב נעזב ואחר כך להרבות מהתועלת האחים כי רובם יקימו הנשלון ויפרסמו השבח ואחר כך למלאות חוקי השוחקים המתדמים כאוהבים והתועלת עליהם או לקוות להפוך שנאתם לאהבה או להשמר מדבר רעה מאכזר תגיע לאון כסיל בעל ממשלה ולתת לאחי האחים חלק מהאחות²⁷⁾ והשמירה והזכירה²⁸⁾ כי אחי האחים מהאחים והם במעלת מי שיוקח ממנו ראייה על הנאמנות ורצה לומר כי בשמך ברית

1) M < טבעו. 2) כרי ליסרה C. 3) ידיעת M; ידיעה C. 4) ולהבין M. 5) so M; A B C > סובב אותה M. 6) ממעלת M. 7) אחר C M. 8) במעלותיה M. 9) או בענין. 10) בהם A B C. 11) המבקש לו יתרון C. 12) מעלה M > אנשי. 13) מהמעלות C >. 14) תנשא A. 15) A fehlt bis מעלתו. 16) ונתרי רש C; A. 17) אל הנכבדים A B C M. 18) לבקש C. 19) ומתורשש B. 20) במותר? B. 21) כי פרצן C M. 22) והעת שהתעורר A; והעת שתעורר B C. 23) so M; A B M. 24) והתחיל A B C. 25) והאחיות M. 26) האהבה A M. 27) C. 28) והזכרון A B M. 29) מאחיות.

אחי האחים ראה כי אהבתך שלמה אל האחים וכן למלאות הוק נסיוני האדם אשר יתנסה בהם אצל בני אדם או בעת המות כשתשמרהו בעת¹⁾ החולשה או בעת הצורך כשתשמרהו בשעת²⁾ המסכנות ואחר כך לשקול מה ששיתית³⁾ ומה שאכלת ולהסתכל אם יהיה לך מותר בהסיר החסרון ולשמור המותר ולקצוף על נפשך בהיותה מקצרת, ואחר כך לפקוד המלכים במהלל ולשמור מצותם⁴⁾ והכנעך להם, כי כל רצונם מעצמם⁵⁾ להתהלל ומבני אדם להכניעם אליהם, ואחר כך לפקוד הנאמנים ולהמתיק סוד עמם בסתר. כי חלקם ממך⁶⁾ ותועלתך מהם הוא בסתר ובעת אשר תתיחד עמם. ואחר כך לפקוד החסירים בתום לבב וביזרר למען תדע כמה שנודעו בו מהשוב. ואחר כך⁷⁾ לפקוד רעך אשר הלך⁸⁾ עמך בחברה⁹⁾ התמידית¹⁰⁾ כי היא תכרית¹¹⁾ הכילות¹²⁾ ותזון האחזה ואחר כך לפקוד הנכבדים המיוחדים¹³⁾ בנפש חוכה¹⁴⁾ כברה¹⁵⁾. ואחר כך לפקוד הנחשלים כמשפחתך ברחמנות וחוקיהם¹⁶⁾ בלמוד כי חמלתך על הנחשלים כמשפחתך ינחילך כבודך כבודם. ולמודך¹⁷⁾ לחוקיהם¹⁸⁾ ינחילך תועלתם. ואחר כך לפקוד מהייתך בתיקון מבלתי שתחסר¹⁹⁾ לראויים מה שראוי²⁰⁾ להם²¹⁾. ואחר כך לפקוד האיובים בהיזק והמתנבלים ברחות נבליהם והמתנצלים במחילה והמתודים ברחמנות והמקנאים בהכעיסם ובעלי החמם בחקור סתריותם ובעלי הפתמות²²⁾ בענוה ובעלי הקלות בישוב הדעת והמחריפים בבוז והמתנאים בגאווה והנושרים איבה בהתעלם והנושנים בלשונם בהשמר ועליך בנסתרות ובהתרפות ובנגלות בהתאמץ לעשותם וכספיקות ברשישה. ואחר כך להחיות הזריות²³⁾ בעת התלאות והתוחלת בצרות ולהאריך האף בשעת החמה ולהשיב לאחור הכעס וישוב הדעת בדברים שאינם גלויים. ואחר כך לפקוד השכן בעור והגר בנמילות חסד והרע והנאמן בהכנעך לו והמבקר אותך בהכין לו מנוחה. ואחר כך²⁴⁾ חברת מלכים בהסתר סודם ולתקן הפועלים ולעשות כרצונם המעשים ואחר כך להקיש בין הטובים מחברך והרעים ועיין לאי זה משתי כתות תתחבר כי אם תתדמה²⁵⁾ בטוביהם תוסיף בעין רעיהם קנאה ותחרות ואם תתדמה²⁶⁾ ברעיהם תוסיף בעין טוביהם שפלות ועל כן מה שראוי משני הדברים ותנחל אהבת שניהם:

1) nur M; A B C > bis כשתשמרהו 2) על A B C 3) A B C
 4) M 5) ומעצמם C 6) עמך C 7) M
 8) C 9) בהבחרת C; במחברת B 10) C
 11) M 12) בהבחרת B 13) C
 14) תמה A 15) בכרה M; כבדם A; על הנחל C > bis 16)
 17) M 18) תורה M 19) ולחוקיהם C 20) ומלומדם C
 21) ומלומדם C 22) הפתמות M; הפתמות C 23) A B C
 24) M 25) שצריך A 26) תדמה C
 27) M 28) ואח' כי M fehlt bis 29) תדמה C 30) הזריות

אילו הם דברי האיגרת והם דברים נמרצים וענינים ארוכים¹)
במלים קצרים וצריך מבקש החכמה להרגיל נפשו בה כי בזה²) וכמה
שזכרתי למעלה וכמה שאזכור בספר המעלות די:

ועתה אחל לדבר³) בחלק השני בעורת האל יתברך⁴):

החלק השני במספר החכמות

והוא נחלק לתשעה חלקים.

- החלק הראשון בתועלת זה החלק השני.
- החלק השני היאך תתחדש הלשון באומה.
- החלק השלישי בחכמת הלשון.
- החלק הרביעי היאך יתחדשו החכמות בבני אדם.
- החלק החמישי בחכמת ההגיון וחלקיה.
- החלק השישי בחכמות⁵) הלמודיות וחלקיה.
- החלק השביעי בחכמת הטבע וחלקיה.
- החלק השמיני בחכמת האלהות וחלקיה.
- החלק התשיעי בחכמת המדיניות וחכמת הרברים:

החלק הראשון בתועלת זה החלק השני:

ואומר כי תועלת זה החלק השני שש תועלת⁶): הראשונה כי
האדם כשירצה ללמוד חכמה מהחכמות ולעיין בהם ידע אי זו מהם יבקש
וכמה יעיין ואי תועלת תבא לו ממה שיעיין ואי זה⁷) שלמות ישיג⁸)
ממנו. ואז יעיין כמה⁹) שיעיין בידיעה אמיתית ולא בטעות ובפתוי:
השנית כי בזה הספר יוכל האדם להקיש בין החכמות ולדעת אי זו חכמה
היא יותר שלמה ויותר מעולה¹⁰) וחזקה ואי זו מהם חלושה: השלישית
כי בו יוכל האדם להבחין מי שיתהלל בידיעת אלו החכמות ואינו יודע
אותן כי כשיבוקש ממנו שיגיד לך¹¹) כלל אלו החכמות וימנה פרטיהם
וכלל כל פרט מהם אז יתבאר עם האמת עמו או אם לא, ויתבאר כמו כן
מי שהוא בקי בהן וכמה הוא בקי: הרביעית כי הוא מועיל למי שרוצה

1) יתברך A. 2) לדבר > B. 3) בה. C; בחר בה B. 4) אחדים M. 5) ואי זה < B. 6) מעלות C. 7) בחכמת A B C. 8) ויתעלה ויתהדר ויתנשא
10) A B. במה שיעיין > C. 9) ישוב C. 11) כלל A B. מועלת C > 11)

להתדמות בבעלי¹⁾ החכמה ושיחשבו שהוא מהם ולהראות²⁾ שהוא נבדל מהמוק³⁾ העם: החמישית והיא תועלת⁴⁾ גדולה מכל מה שזכרנו וזה כי בעונותינו שרבו מעת שנפלנו בגלות ונשתעבדנו⁵⁾ לעובדי פסל ומסכה אבדה חכמת חכמינו⁶⁾ ומה שחבר שלמה המלך ע"ה בחכמת הטבע והאלהות כמו שבארתי זה בספר המעלות עד שלא נמצא מזה בירינו אלא דברים מעטים בתלמוד והם רמזים וחידות, לא יבינום כלל אלא המעיינים בספרי החכמות המבארים אותם העניינים: ועל כן זה הספר יהיה כמבוא⁷⁾ לכל מי שיש לו פנאי להתעסק באותם החכמות בספרים המועתקים ללשון הקודש. ואם יאריך האל⁸⁾ הימים ויניח מרוגז התלואות כוונתי לחבר מאלו החכמות בלשונינו כי טוב הוא שנלמוד אותם בלשונינו משנלמוד אותם בלשון עם אחר: הששית והיא תועלת גדולה מכל מה שזכרנו למעלה וזה כי מזה הספר יתבאר באור אמתי אם אנו רשאים ללמוד אלו החכמות מצד תורתנו אם לא או אם סותרות דבר ממה שזכר בתורתנו כמו שיחשוב מי שאין לו שכל מפני שיש אנשים חסרי הדעת תועים בנפשם וחושבים כי הוא אסור מצד התורה לעיין באלו החכמות. וזה⁹⁾ הטעות הראה להם מפני שהם סכלים באלו החכמות, ואילו ידעו אמיתתם היו יודעים כי הדבר הפך ממה שחשבו כמו שיתבאר. וזו היתה הכוונה הראשונה בחבור זה הספר וספר המעלות כדי להיותם כמבוא למה שרצוני לחבר בעזרת האל יתברך:

החלק השני איך תתחדש הלשון באומה:

ואומר כי האדם בתהילת היצירה יתנועע אצל הדבר אשר תהיה תנועתו אליו יותר קלה עליו ועל המין אשר תהיה תנועתו קלה עליו ויוליד נפשו לדעת או לחשוב או לצייר או לדמות או לעשות כל¹⁰⁾ מה שתהיה הכנתו ביצירה יותר חזקה כי זה הוא הקל עליו. וראשון מה שיעשה דבר¹¹⁾ מזה יעשהו בכח שהוא בו ביצירה ובקנין טבעי לא בהרגל שיהיה קודם זה ולא במלאכה, וכשיחזור פועל ממין אחד פעמים רבות יתחדש לו קנין הרגל או יצירי או מלאכותי: וכשיצטרך האדם להודיע לזולתו מה שבלבו או מה שיכוין בלבו יעשה רמיוות בתחלה להורות על מה שבלבו ולהודיעו לזולתו אם יצטרך לזה. ואחר כך יודיע אותו בקולו, וראשון הקולות הקריאה כי בזה יעיר למי שיבקש להבינו¹²⁾ ויודיע שהוא

מעלת A 4) מהם B 5) ולהרמות C 6) לבעלי החכמות B 7) אותי האל בימים B 8) מבוא C; נמצא B 9) חכי דיל A 10) ונשתעבדנו C 11) להבינו ולהודיעו B 12) ברמזיה B 13) בכל C 14) ואילו C B fehlt bis 9)

המכוון באותה ההבנה. ואחר כך יוציא קולות משונים יורה בכל אחד ואחד מהם על כל אחד ואחד ממה שיורה עליו¹⁾ (ברמז²⁾ אליו, וישים לכל רמזו אליו מונבל קול מונבל, לא ישמשו זה הקול בוולתו: וידוע הוא, כי אלו הקולות יהיו מהקיש³⁾ אויר הנשימה לחלקי הגרון או לחלקי הפה או האף או השפתים כי אל⁴⁾ הם האברים המוקשים באויר הנשימה, והלשון דוחקת זה האויר בחלקי הפה ובחלקי שרשי השנים ובשנים ויתחדש מכל⁵⁾ חלק אשר תרחק הלשון את האויר בו ותקישנו בו קול מונבל ותעקיהו הלשון באויר מחלק אל חלק מחלקי הפה ויתחדשו⁶⁾ מזה קולות מונבלים. וידוע הוא כי הלשון התנועה תחלה אל החלק אשר תנועה אליו קלה ועל כן מי שהם משכונה אחת ואיבריהם⁷⁾ ביצירה קרובים אלו מאלו תהיה לשונם אחת ודבריהם אחרים. ויהיו האנשים השוכנים במדינות כשהיו איבריהם על יצירות ומזגם משונים⁸⁾ מיצירות איבריהם⁹⁾ אלו לשונותיהם משונות מלשונם¹⁰⁾ ואז ישתנו הקולות אשר ישימום סמנים להורות קצתם לקצתם על מה שבלבם וזו היא הסבה הראשונה לשנוי הלשונות באומות. ואילו הקולות הראשונים הם האותיות ואלו האותיות בעת ששימום סמנים והם מונבלים במספרם אינם מספיקים בהוראה על כל מה שיודמן שיהיה בלבם. ועל כן יצטרכו להרכיב קצתם לקצתם¹¹⁾ ואז יגיעו המלות משתי אותיות שתי¹²⁾ אותיות, ויהיו האותיות והמלות סמנים¹³⁾ למורגשים אפשר לרמזו אליהם, כי כל מושכל שהוא כללי יש לו אישים זולתי אישי המושכל האחר ואז יתחדשו¹⁴⁾ קולות פנים¹⁵⁾ משונים מקצתם סמנים¹⁶⁾ למורגשים והם כנוי¹⁷⁾ האישים ומקצתם מורים על המושכלים כללים להם אישים מורגשים: וכן יתחדשו בתחלת אותיות האומה והמלות ההוות מאלו האותיות כי כשיודמן שישתמש¹⁸⁾ האחד מהם בקול או מלה להורות על דבר וישמור השומע מה ששמע ממנו וישתמש באותה המלה בעצמה ברברו עם מי ששמעה ממנו אז יהיו אלו השנים הסכימו על זו המלה וירברו בה לוולתו עד שיפרסם זה אצל האומה. וכל מה שיתחדש בלב אדם מהם דבר אחר¹⁹⁾ ויצטרך להבינו לוולתו יחדש קול ויורה לוולתו עליו וישמענו²⁰⁾ ממנו וישמור כל אחד מהם זה וישמיהו קול מורה על זה הדבר ולא יסורי²¹⁾ ויחדשו קולות זה

1) הם. 2) C > עליו. 3) מהבינו; מהתיש A. 4) ברוחו A. 5) C > bis רבריהם B; ואיברים C. 6) ויתחלקו A. 7) מזה B fehlt bis. 8) משונות B fehlt bis. 9) איבריהם A >. 10) מלשונתם C B. 11) C והמורגשים C; סמנים מועטים A. 12) שתי אותיות B >. 13) אל קצתם. 14) תחדשו A B. 15) משתים A. 16) סמנים A >. 17) כנוי A. 18) C וישתמש B; וישמענה B; וישמענה A. 19) אחר A. 20) שישימש.

אחר זה. בהם מי שינהיג אותם ויפנה לבו¹) מהעסקים לחדש מה שיצטרכו אליו²) מהקולות לדברים הנשארים אשר אין להם³) אצלם קולות מורים עליהם ויהיה הוא המחדש אותו הלשון באותה האומה. ולא⁴) יסורו יעשו כן מנהיגיהם עד אשר יחדשו המלות לכל מה⁵) שיצטרכו להם לצורך חייהם. ויהיה⁶) זה בתחילה לכל מה⁷) שידעוהו בתחילת המחשבה המשותפת לכל וההרגש מהדברים המורגשים משותפים מהדברים העיוניים כמו השמים והכוכבים והארץ ומה שבה. ואחר כך הפעלים ההווים מכוחם אשר הם להם ביצירה ואחר כך לקנינים המניעים מהרגל⁸) אלו הפועלים מיצירות או מלאכות⁹) ולפעמים ההווים מהם אחר שהיו קנינים ואחר כך למה שתגיע להם ידיעתו בניסיון ולמה שיוציאו מלבם ממה שידעו בניסיון ואחר כך הדברים אשר הם סגולה לכל מלאכה ומלאכה מהמלאכות מהכלים וזולתם עד אשר ישלם לכל מה שתצטרך אליו האומה מהלשון:

החלק השלישי בחכמת הלשון וחלקיה:

ואומר כי חכמת הלשון על דרך כלל שני מינים. האחד ידיעת שמירת המלות המורות אצל אותה האומה וידיעת מה¹⁰) שתורה עליו כל אחת¹¹) מהם. והשני ידיעת סדרי אותן המלות, והסדרים בכל מלאכה הם מאמרות כוללות נכללו בכל¹²) אחת מהן דברים רבים ממה שכוללת אותה המלאכה ומזכירים כל הדברים אשר הם מונחים לאותה המלאכה או לרובה. ואלו הסדרים מוכנים או לטוב עמם מה שהוא ממנה מאותה¹³) המלאכה לכל לא יכנס בה מה¹⁴) שאינו ממנה או שלא יצא ממנה מה שהוא ממנה או להבחין בהם מה שאפשר שיטעה בה האדם או להקל עליו לדעת¹⁵) מה שכוללת אותה המלאכה ולשמור אותה¹⁶). והספרים הקצרים אשר הם זכרונות לספרים¹⁷) ארוכים הם סדרים מפני שהם דברים מעטים כוללים מספיקים לדברים רבים. והמלות המורות בלשון כל אומה שני מינים נפרדות ומורכבות והנפרדות כמו הלבן והשחור והאדום והדומה לזה. והמורכבות כאמרנו האדם חי או ראובן חכם. והנפרדות יש מהם שהם כנוי האישים כמו ראובן ושמעון ומהם שהם¹⁸) מורות על המינים כמו האדם, ומהם שהם מורות על הסוגים כמו הבהמה. והנפרדות המורות

1) A B > לבו. 2) A > אליו. 3) C > להם. 4) B יעשו. 5) C להרגל. 6) C מי. 7) C וזה יהיה. 8) C אשר יצטרכו אליהם. 9) C C fehlt. 10) B בכל. 11) C אחת; A אות. 12) B אחת. 13) A כל מה. 14) C לזכרונות. 15) C או להבחין. 16) B מה. 17) C הדעת. 18) B אותה. 19) C או להבחין. 20) A > אל הספרים; C לספרים. 21) B שמורים.

על הסוגים והמינים יש מהם שמות ויש מהם פעלים ויש מהם מדבקות. והמדבקות אינם מורות על דבר לבדן¹⁾. והשמות כמו ראובן ושמעון והפעלים כמו פעל ועשה²⁾ ואמר. והמדבקות כמו את גם רק. ונקראו מדבקות מפני שהם מדבקות השמות אל הפעלים והפעלים אל השמות. וישגו השמות והפעלים הזכרות והנקבות והאחדות והשניות והקבוצין וישגו הפעלים בלבד שהם מורים על הזמנים השלשה אשר הם העובר והעומד והבא:

ונדר השם אצל בעלי ההגיון הוא קול מורה בהסכמה, ולא יורה על הזמן ולא יורה החלק ממנו בהיותו נפרד. ובאור זה כי מה שנאמר בו כי הוא קול מפני שהגדר מורכב מווג ופרק ומה שנאמר בו "מורה" כדי להבדיל אותו מקול השעול והעטוש והדומה להם מהקולות שאינם בהסכמה נקולות הבהמות. ומה שנאמר בו כי אינו מורה על הזמן להבדיל אותו מהפעל שהוא מורה על הזמן. ומה שנאמר בו כי לא יורה החלק ממנו בהיותו נפרד הוא כי ראובן החלק ראובן³⁾ אינו מורה על דבר משם ראובן, וכן החלק מיצחק כמו שהתבאר זה במלאכת ההגיון:

והשמות יש מהם משותפות ויש מהם מוסכמים ויש מהם נדרפים ויש מהם מסופקים ויש מהם מובדלים ויש מהם מושאלים ויש מהם מועתקים ויש מהם נאמרים בכלל ובפרט, ויש מהם גזורים. וצריך שנבאר זה אע"פ⁴⁾ שאין זה מכוונת הספר⁵⁾:

והמשותפים הם השמות המורים על העניינים יותר מאחד. ואלו אין שתופים⁶⁾ אלא⁷⁾ בשם בלבד והם משונים בענין כמו העין שהוא מורה על עין המים ועל עין הראות ועל עין השמש: והמוסכמים הם השמות המורים על עניין אחד יכלול דברים רבים כמו האדם והבהמה:

והנדרפים הם שמות מורים⁸⁾ על ענין אחד כמו הארי והליש והשחל והם כנגד השמות המשותפים: והמסופקים הם שמות המיוחדים אל דבר אחד כמו הדברים החמים המיוחדים אל החמימות והדומה לזה:

ואם אין B 4) הראוי C; ראו A 3) עשה A B 2) לבדו C 1) ואין זה C והמשותפים נודעות והמוסכמים נמי נודעות וגם הנפרדים הם נודעות כמו lautet: הרבה שמות לענין אחד. והמסופקים הם השמות המיוחדים על דבר אחד כמו הדברים החמים המיוחדים אל החמימות והדומה לזה. והנבדלים הם שכל אחד מ השמות יורה על ענין מיוחד כמו האבן שיוורה על מה שנקרא בו והצמח יורה על שתופם A 6) מה שנקרא בו וכל הדומים לאלו. והמושאלים גם הם מבוארים: רבים C 8) לא A C 7) 2)

והנכדלים הם השמות אשר יורה כל אחד מהם על דבר שלא יורה עליו האחר כמו האבן והצמח:

והמושאלים הם שמות אשר יושאלו מדבר אחד לדבר אחר כמו בטן הארמה ובטן שאול ואם הדרך ואלו הרבה בלשוננו. ואלו השמות הם שמות מורים על הדברים הקבועים בהם מתחלה ואחר כך יכנוי בהם פעם אחר פעם דברים אחרים מבלתי שיהיו קבועים כאלו²⁾ השניים ולא יורו על עצמם:

והמועתקים הם השמות אשר הועתקו מדבר אחד לדבר אחר כמו שיקראו במלאכה מהמלאכות שם לאחד³⁾ מהדברים והועתק ממנו זה השם לדבר אחר במלאכה אחרת וכמו⁴⁾ שקוראים הדבר בשם העושה אותו. וההפרש בין המשותפים והמועתקים כי המשותפים השיתוף ביניהם מתחילה מבלתי שיהיה קודם האחד אל⁵⁾ האחר בזמן והמועתקים קודם האחד אל האחר:

והנאמרים בכלל ופרט הם השמות הנאמרים על הסוג והוא נאמר כמו⁶⁾ בן על המין כמו המקרה הנאמר על המקרים שהם סוגים ויאמר על השחוק שהוא סגולה לאדם:

והגזורים הם השמות הנאמרים תחלה על עניינים מופשטים במחשבה מהחומר ואחר כך ישנו⁷⁾ אותם שנוי יורה על מציאות אלו העניינים בחומר כמו הלובן הנאמר⁸⁾ על עניין מופשט במחשבה ואחר כך ישנו אותם אל⁹⁾ הלבן ויורה על מציאות ענין הלובן בחומר:

והשמות יש מהם שהם מקורים לפועלים ונקראו שם הפועל ועל האמת הם הפועלים בעצמם. אלא שמנהג בעלי הלשון לקרותם שמות. ונקראו מקורים מפני שמהם נבנים בנייני¹⁰⁾ הפעלים כמו שמור שממנו נבנה¹¹⁾ בנין שמר. ויש מהם שמות שאינם מקורים ומקצתם לא בא בלשונינו בנין מהם כמו עץ ואבן וספר והדומה להם ואילו היה האדם בונה מהם בניינים לא היה נוטה מדרך הדקדוק כמו שהוא בלשון ערב. ועל זה הדרך אמרו מקדמוני¹²⁾ משוררינו קישותם קישוקת¹³⁾ ואין זה רחוק כי אנו נמצא שנאמר¹⁴⁾ מַגֵּל תַּרְגְּלָתִי וּמַעֲזָן עֵינָי¹⁵⁾ וכן רבים. ומפני שמרגיל אדם בדבר הוא המוליכו בו פעמים רבות עד שיהיה לו בו קנין חזק. וההליכה היא ברגל נגזר ממנו זה הפועל. וחכמינו דיל אמרו

אל האחר B > 5) כמו C 4) אחד C 3) מאילו C 2) יכנוי C 1)
בניינים R; בניני A > 10) על C 9) נאמר C 8) ישנה C 7) גם B 6)
משחמת A 18) קדמוני C; מקדמוני B 12) נבנה תבנה C 11) בעינייני C
עין C; ענין B 16) כמו שני בל' C; שני בלשונינו A > 14) משותפות C

כמו כן [חולין כגג.] מרגיל אלא שהוא על ענין אחר והוא המפשט את¹⁾
הבהמה כדי לעשות מהעור נוד שלם ומוציא הרגלים מהצואר:

וכבר התבאר ממה שזכרתי כי הלשונות הם בהסכמת בני אדם כמו²⁾
שאמר הכתוב [בראשית ב כ] ויקרא האדם שמות והורה כי השמות הם
כפי מה שקרא³⁾ הוא ואין הלשון כטבע כמו שחשבו אנשים⁴⁾
אבל יש להם מבוא בדברים הטבעיים. מפני זה נמצא כת אחת מבעלי
הלשון⁵⁾ כשהורגלו להשתמש במלה מהמלות אשר חדשה הם במלאכתם
לא יאשימו אותה עליה שאר בעלי הלשון ואם ישתמשו בה אחרים
במלאכה אחרת יאשימו אותה ואל זה רמזו חכמינו ד"ל באמרם לשון
מקרא לחוד ולשון משנה לחוד כי אנו מוצאים שאמרו יאפו⁶⁾ במקום⁷⁾
יהפוך והחליפו הה"א באל"ף וכמו נהגו הערב. אמרו הרק וארק בענין
אחד. וכן במקרא השכם ואשכם, ואמרו ישחוט כמו ישמור והוא ישחט
במקרא כמו שאמר [ויקרא ט טז] וישחטהו. וכן אמרו שייר במקום⁸⁾
השאר: ויש לנו לשבח המשוררים הקדמונים שהתחילו להרחיב בלשוננו
על דרך הדקדוק ולחדש מלות ועניינים לא נזכרו בלשוננו וזה לשלמות
ידעתם בחכמת הלשון, כי זה חוק כל שלם בכל מלאכה להוציא מלבו
אחר שידע הכללים דברים פרטיים ואם לאו⁹⁾ אינו שלם באותה¹⁰⁾
המלאכה¹¹⁾. ואחרוני המשוררים והמדקדקים נטו מזה הדרך והסתפקו במלות
שנזכרו בספרי¹²⁾ נביאנו ע"ה וזה לחסרון דעתם. כי ידוע הוא כמו שזכרנו
כי מהשם יעשה האדם פעל. ודוגמת זה ממה שאנו עתיד לזכור בזה
הספר כי אנו נמצא בלשוננו סגולה ולא נמצא ממנו פועל. וענין סגולה
דבר מיוחד שלא נמצא אלא לאותו הדבר שאמרו שהוא סגולתו כמו
השחוק שהוא סגולה לאדם, ולא נמצא לשאר בעלי חיים וכמו שני [שמות
יט ה] והייתם לי סגולה מכל¹³⁾ העמים כלומר תהיו¹⁴⁾ מיוחדים ונבדלים
משאר העמים ועל כן אמרו חכמינו ד"ל [בי בתרא נב:] קטן יעשה לו
סגולה כלומר שיחד לו דבר. ועל כן כשירצה האדם לתאר דבר בענין
מהעניינים שהוא מיוחד לו יאמר¹⁵⁾ שזה הדבר מסוגל לו ויאמר ממנו
מסוגל. ובא כמו כן בדברי חכמינו ד"ל פועל מוז המלה כמו שאמרו
בתלמוד ירושלמי [בי בתרא¹⁶⁾] פרק טן מה שסגל סגל לעצמו כלומר מה
שיחד. וקדמוני משוררינו זכרו זה בשיריהם. ודוגמת זה עוד ממה שאני

1) A B > את. 2) B C > כמו. 3) A שיקרא. 4) C האנשים.
5) לא C. 6) כמו C. 7) כמו C. 8) כמו C. 9) יופך A B. 10) ? המלאכה.
11) A B > bis. 12) במספר A B. 13) מלאכה C. 14) המשוררים A >.
15) תהיו לי A. 16) ואמר C. 17) ed. Krotoschin 17a.

עתיד לזכרו מה שגורתי מראש שהוא¹) ראשית שם על שקל מלכות ויתכן לעשות ממנו פועל כמו שעשה²) משר השירו. ואני אומר כי אל תתודע לראשות [אבות א י] שהוא מראש ויצטרך להיותו באלף והענין מורה על זה כי הוא כמו אל³) הממשלה. וכמו כן מה שאזכור עוד בזה הספר מהמלות שהמעתיקים הורגלו לזכרם כמו היקש שהוא כמו סברא ולא⁴) שמתו במקומו סברא מפני שמלת סברא בלשון חכמינו ז"ל פעם נאמרת על ההיקש באמרם נמרא או סברא כלומר הוא קבלה מה שתאמר או הוא מצד ההיקש. ופעם נאמרת על המחשבה שאיפשר שאינה אמיתית באמרם סבר פלוני למימר כלומר חשב לומר זה. וכמוהו יראה סובר בחכמה. ופעם נאמרת על הדעת כמו האמונה בדבר באמרם סבר לה כ"י פלוני ואפשר לפרש כל אלו בענין אחד. ומילת היקש דומה לקיאס⁵) בלשון הערב וחכמינו ז"ל ישמשו אותה מאד באמרם [סנהדרין עג.] מקיש נערה המאורסה לרוצה. וכבר יצאתי מכוונת הספר ונשוב למה שהיינו בו: והפעל אצל בעלי ההגיון הוא קול מורה בהסכמה על דרך שזכרנו בשם. ויש הפרש ביניהם כי הפועל יורה על עניין ופול⁶) בזמן כאמרנו עשה ויעשה. והפועל הוא אחר השם במעלה והוא קודם לו בזמן. וזה כי השם עומד בעצמו ולא יצטרך אל הפועל בהכרח מפני שהפועל מקרה והמקרה אינו קם בעצמו אבל יצטרך לנושא והוא נשוא:

והמדבק אינו מורה על דבר בעצמו אבל בהתחברו אל השם ואל הפועל ועל כן היא תחתם במעלה להצטרכו לשניהם.

וחכמת הלשון אצל כל אומה נחלקת לשבעה חלקים: ידיעת המלות הנפרדות, וידיעת המלות המורכבות, וידיעת סדרי המלות בהיותן נפרדות, וידיעת סדרי המלות בהיותן מורכבות, וידיעת סדרי הכתיבה, וסדרי תיקון הקריאה, וסדרי השירים:

וידיעת המלות הנפרדות היא כוללת ידיעת מה שתורה עליו מלה ומלה מהמלות הנפרדות המורות על סוגי הדברים ומיניהם ושמירתם וקבלתם המסוגל בזה הלשון ותגר בו שהוא מלשון אחרת והור ממנה והמפורסם אצל רובם:

וידיעת המלות המורכבות היא ידיעת המאמרות אשר הם מורכבות אצל זו האומה והם אשר חדשו אותם מליציהם⁷) ומשורריהם ודברו בהם בעלי הצחות המפורסמים אצלם:

וידיעת סדרי המלות הנפרדות חוקרת בתחלה האותיות וידיעת מספרן ומאין מוצא כל אחת מהן בכלי הקול, והכפולות מהן ושאינן כפולות

1) C > שהוא. 2) C B שעשו. 3) A B > אל. 4) B > bis סברא. 5) לקיוס C. 6) יפורש B. 7) מלביהם ומסבריהם A.

ומכמה תתרכבנה עד שתהיה מהן מלה מורה, ומרוב מה שתתרכבנה, ומפחות¹⁾ מה שתתרכבנה, ותחקור האותיות שאינן מתחלפות לעולם בכנות הפעלים אלא הם כשרשים ותודיע המתחלפות והנבלעות בהתחברם. ואחר כן תתן סדרי דוגמות המלות²⁾ הנפרדות ותבדיל בין הדוגמות³⁾ אשר אינן גזרות מדבר אחר ובין מה שהם גזרות. ותבדיל הדוגמות הראשונות בין מה שהם מקורים אשר⁴⁾ יבנו מהם הפעלים ובין מה שאינן⁵⁾ מקורים, והיאך ישתנו המקורים עד שיהיו פעלים. ותתן דוגמות הפועלים והיאך יהיו מהם הצווים⁶⁾ והמניעה⁷⁾ ומה⁸⁾ שדומה לזה ממיני⁹⁾ דגמות כמו בעל השלש אותיות והארבעה והכפול ומה שאינן כפול ואיכותם והם השלמים והנחים. ואחר כך תחקור¹⁰⁾ המלות אשר תקנו אותם בעבור שתהיינה קלות¹¹⁾ ועריבות לדבר בהם:

וידעת סדרי ההרכבה¹¹⁾ תבאר בתחילה הרכבת¹²⁾ המלות עד שיהיו¹³⁾ מהם מאמרים. ואחר כך תבאר צחות המאמרים וקלותם על הלשון: וידעת סדרי הבתיבה תבאר בתחילה היאך יכתבו האותיות כמו שיש מהן שאין המנהג לכתוב אותן אלא בסוף המלה ומתן שהן כותבין אותן בתחילת המלה והדומה¹⁴⁾ לזה:

וידעת סדרי הקריאה תבאר מקומות הנקוד והסימנים ואי זה מהם מפני הצחות והנקוד על הרוב מורה על הנבלעות מהאותיות ועל ההנחות כמו הצרי והסגול והפתח והקמץ. ומלאכת המסורת תחקור¹⁵⁾ כל אלו העניינים והוא תקון גדול מאד ללשון ולא יתבאר אלא אל¹⁶⁾ הידוע: וידעת סדרי השירים שלשה חלקים. הראשון במשקל והשני בחרון והשלישי אשר יוכל המשורר לשמשם אשר הסכימו עליהם בעלי השיר מחסרון אות או המלה לצורך השיר או תוספת¹⁷⁾ אחרת ממה שלא יוכל לעשותו וולתם ולא הורגלו משוררינו לעשות זה בשיריהם כשאר משוררי האומות:

החלק הרביעי היאך יתחדשו חכמות בני אדם:

ואומר כי ידוע הוא כי העניינים המושכלים אצל האומה בתחלה הם כלם מליצים מפני¹⁸⁾ שכלם בתחלת המחשבה בלי דקדוק והמוקדמות¹⁹⁾

1) B C fehlt bis תתרכבנה. 2) B C המדות. 3) C fehlt bis ותבדיל. 4) B הצו; A הצח. 5) B אשר יבנו שאינם מקי' B C. 6) ובין מה אשר C. 7) C fehlt bis ומה. 8) B דמותם; A דמותם. 9) המעלות C. 10) והעריבות שיהיה מהם C. 11) בתחילה A fehlt bis. 12) ההרכבות A. 13) והעריבות היא C. 14) ובאמצע ובראש והדי' לזה B; ובאמצע והדי' לזה A. 15) מאמר ומאמרותיהם C fehlt bis. 16) תוספת B C. 17) אל B C >. 18) תחקור והמוקדמות A. 19)

אשר אתם ומלותיהם ומאמרותיהם כולם מליציות¹⁾, ובחלק מלאכת ההגיון אבאר מה הן המאמרות המליציות. והמליציות הם המוקדמות בתחלה, ובארך הזמן יתחדשו בהן חדושין יצריכום²⁾ אל מליצות ולא יסורו תתחדשנה³⁾ מעט מעט עד אשר יתחדש ביניהם תחלה מהמלאכות ההיקשיות מלאכת המליצה. ויתחילו עם חדושה או אחר חדושה לעשות דוגמת⁴⁾ העניינים ודמיוניהם להבין אותם ויתחדשו העניינים השיריים ולא יסור ירבה זה מעט⁵⁾ עד אשר יתחדש השיר. ותגיע⁶⁾ בהם מהמלאכות ההיקשיות מלאכת⁷⁾ השיר מפני שביצירת האדם לדקדק היוון והסדר בכל דבר. ואלו השתי מלאכות הם הכוללות המלאכות ההקשיות. ויתעסקן במליצות והשירים. עד אשר יגידו להם הגדות⁸⁾ הדברים והעניינים אשר היו בזמן שקדם ובזמן ההוא שהם צריכים לדעת אותם. ויתחדשו בהם בעלי קבלת המליצות והשירים וזכירת ההגדות⁹⁾ אשר הגידו להם ויהיו הם בעלי הצחות ומליצה באותה האומה ויהיו חכמיהם בתחלה והמוכיחים אותם. ואלו הם המרכיבים לאותה האומה מלות לא היו מורכבות קודם לכן וישימו כוונתם אל הדברים אשר אין להם שמות מהדברים שהם תחת סוג או מין ואיפשר שישמעו מקרים וישימו להם שמות. ואלו הם המסתכלים במלות אותה האומה והמתקנים הנפסדות מהם ובמלה הקשה לדבר אותה ועשוה קלה ולמה¹⁰⁾ שאינה צחה וישימוה צחה ולמה שאינה עריבה וישימוה עריבה. ואחר כך יזכרו¹¹⁾ הבאים¹²⁾ מה שידעו אותו הראשונים והמליצות והשירות ומה שבהם מההגדות והמוסרים עד אשר ירבו הדברים שהם מצטרפים לזכרם תמיד בלי כתיבה ויצטרכו לחשוב היאך יקל זה עליהם ויחדשו הכתיבה ותהיה בתחלה נפסדת עד אשר יתקנו אותה מעט מעט באורך הזמן. ואחר כך תתחדש מלאכת חכמת הלשון ותתחדש כמו שזכרנו למעלה: ואחר שתשלמנה המלאכות הכוללות כמו שזכרנו תגדל תאות הנפשות אחר כך לדעת סבות הדברים המורגשים בעולם ולהבין רבים מהדברים שהם מחודשים במלאכות המעשיות מהצורות והמספרים והמראות וזולתי זה. ויולד מי שיהקור סבות אלו הדברים וישתמש בתחילה¹³⁾ בחקירתו אותן ובהבין אותן לזולתו הדרכים המליציים כי הם הדרכים¹⁴⁾ ההיקשיים אשר ירגישו בהם בתחילה ותתחדש החקירה בלמודיות והטבעיות ולא יסורו המסתכלים בהם ישתמשו הדרכים

1) C מליצות. 2) A B. 3) C. 4) דוגמות. 5) C. 6) מעט מעט. 7) C fehlt bis ויתעסקן. 8) C. 9) הגדת. 10) C. 11) C. 12) הבאים > C. 13) A. 14) C. 15) דרכים הקשים.

המליציים ותשתמנה בהם האמונות¹⁾ והעצות ותרכינה מליצות קצתם לקצתם באמונות אשר יאמת אותן כל אחד בנפשו. ותשובת כל אחד כשישובו על דרכיו שיהוק בראיות מה שישתמש בו מהדרכים וישתדל כדי שלא יקשו על דבריו או שלא יוכלו להשיב עליהם אלא בקושי, ולא יסורו ישתדלו בזה מעט מעט עד שיעמדו על הדרכים²⁾ הנצוחיים. אחר זמן ויבדילו בין הדרכים הנצוחיים³⁾ ובין הדרכים הזיופיים כי בתחלה היו משתמשים בהם מעורבים ואז יערבו הדרכים המליציים וישתמשו בהם בנצוחיים, ואז יהיה העיון בדרכים העיוניים והחקירה בהם ויאמת אותם בדרכים הנצוחיים וישליכו הזיופיים ולא ישתמשו בהם אלא⁴⁾ בעת הכחינה ולא יסורו ישתמשו בהם עד שתשלם מלאכת הנצוח. ויתבאר אז כי זה המלאכה אינה מספקת עדיין שתגיע בה האמת ואז תתחדש החקירה בדרכי הלימוד והיריעה האמיתית. ויכירו אותה מקצת ההיכר וישו בני אדם עם כל זה לדעת הדרכים המדיניים הדרכים אשר תחלתם הרצון והבחירה ויחקרו אותם בדרכים הנצוחיים מעורבים בדרכים האמיתיים ויגיעו בנצוחיים מה שאיפשר בהם מהחוק⁵⁾ עד שכמעט יחשבו שהם אמתיים ולא יסורו כך עד שיהיה הענין בפילוסופיא⁶⁾ כמו שהיה בזמן אפלטון. ואחר כך יעיינו באלו הדרכים האמתיים אלו אחר אלו עד שישקוט הדבר כמו ששקט בימי ארסטו. ואז יגיע אל העיון האמתי ויהיו נכרים הדרכים כולם ותשלם הפילוסופיא האמתית והמלאכות⁷⁾ הכוללות ולא ישאר בה⁸⁾ מקום חקירה: ותהיה מלאכה ללמוד אותה האדם וילמדה לאחרים ויהיה למורה ללמוד מסוגל ולמורה משותף לכל. והלמוד המסוגל הוא בדרכים המופתיים בלבד והמשותף שהוא⁹⁾ הכולל הוא בדרכים הנצוחיים או המליציים או בשירים¹⁰⁾, אלא שהמליציים והנצוחיים הם יותר הגונים שימשו אותם בלמוד ההמון מה שהוא מבואר כבר במופת מהדברים העיוניים¹¹⁾ והמעשיים. ואחר כך יצטרכו לחדש¹²⁾ הנימוסים¹³⁾ ומלאכת הנימוסים הוא מלאכת האדם לדמות בכח הדמיון מה שיקשה על ההמון לציירו מהמושבלות העיוניות, והיכולת להוציא הפועלים המדיניים המועילים בהגעת ההצלחה והספוק בדברים העיוניים והמעשים אשר דרכם שידע אותם ההמון בדרכי הספוק. וכשיוולדו אחר כך אנשים יסתכלו בנימוסים, ויהיה בהם מי שיקח מה שהתפרסם באותו הנימוס מהדברים המעשיים הנצוחיים מקובלים ויבקש להוציא מהם מה שלא הודמן לפרסם אותו או תתחדש מזה מלאכת המשפט. ואם

1) A C האמונות. 2) A C > הדרכים. 3) C auch im Folgenden stets. הנצוחיים. 4) B לא; C ולא. 5) C מהחוק. 6) A בפילוסופיא. 7) B בשירים. 8) והמלאכותיות; C, והמלאכותיים B. 9) הוא C. 10) B. 11) הנימוסים C B. 12) לחידוש C. 13) העיוניים והמעשים A C.

ישתלדו אחר כך אנשים להוציא מהדברים העיוניים והמעשיים הכלליים¹ מה שלא פרסם אותו בעל אותו הנימוס תתחדש מזה מלאכת הדברים. ואם נמצאו אנשים יבקשו לסתור מה שנאמר באותו הנימוס יצטרכו בעלי הדברים אל כח לעזור בה² אותו הנימוס מהחולקים עליו ויסתרו³ המעיות אשר בקשו בהם⁴ לסתור מה שהתפרסם באותו הנימוס ותשלם בזה מלאכת הדברים. ותגיע⁵ מלאכת אלו השתי כוחות וידוע הוא כי אי אפשר זה אלא בדרכים המשותפים והם הדרכים המליציים. ועל זה הסדר תתחדשנה המלאכות ההיקשיות באומות:

החלק החמישי בחכמת ההגיון וחלקיה:

החלק הזה נחלק לחמשה פרקים. הפרק הראשון בכלליה. הפרק השני בתועלתה. הפרק השלישי במונחיה. הפרק הרביעי אל מה יורה שמה. הפרק החמישי בחלקיה:

הפרק הראשון בכלליה: ואומר כי חכמת ההגיון תתן על דרך כלל הסדרים אשר דרכם שיתקנו⁶ השכל. וכבר זכרנו למעלה מה הם הסדרים שידריכו⁷ האדם בדרך האמת כדי שימצא האמת בכל דבר שאיפשר שיטעה בו מהמושכלות, והסדרים אשר ישמר⁸ ויצילוהו מהטעות ומהשגגה במושכלות, והסדרים אשר יבחנו בהם במושכלות מה⁹ שאיפשר בהם הטעות: וביאור זה כי במושכלות דברים אי אפשר שיטעה השכל בהם כלל והם הדברים שימצא האדם בנפשו¹⁰ כאילו נבראת¹¹ על ידיעתם והם אמתיים אצלה כמו ששני הפכים לא יתקבצו במקום אחד, ושכל גדול מחלקו, ושכל שלשה חשבון נפרד, ושכל שנים זוג: ויש דברים אחרים שאיפשר שהשכל יטעה בהם ויטה מדרך האמת בהם¹². אל מה שאינו אמת והם הדברים שדרכם שישגי אותם האדם במחשבה ועיון והיקש וראיה: ובאלו בלבד מלבד הראשונים יצטרך האדם המבקש לעמוד על האמת בכל מבוקשיו¹³ לסדרי חכמת ההגיון: וזו המלאכה דומה למלאכת הדקדוק וביאור¹⁴ זה כי ערך מלאכת ההגיון אל השכל והמושכלות כערך¹⁵ מלאכת הדקדוק אל הלשון והמלות, וכמו שמלאכת הדקדוק תתן¹⁶ לנו סדרים שלא נטעה במלות כמו כן תתן¹⁷ לנו מלאכת ההגיון סדרים שלא נטעה במושכלות: ועוד כי הסדרים ההגיוניים

מזה < B 5) מהם C 4) ויסתרו C 3) בו B 2) הכללים C 1) והסדרים < A 9) ישמרו אותו A C 8) וידריכו B C 7) שתוקנו C 6) בהם > C 12) נברא C; ונבראה B 11) נפשו A B 10) אשר יבחנו מה ונ' גותן C 16) בערך B; לערך A 15) הדקדוק C fehlt bis 14) מבוקש C 13) 18)

אשר הם כלים להבחין בהם מה שבמושכלות ושומרים השכל שלא יטעה בדברים שאיפשר שיטעה בהם או שילאה להשיג אמתם דומים אל המאונים והמדות אשר הם כלים להבחין בהם הגופים אשר איפשר שיטעה ההרגש בהם או שילאה להשיג שיעורם וכמחוגה אשר יבחנו בה הקוים במה שאפשר שיטעה ההרגש בו או ילאה להשיגו: ואלו הן כללי חכמת ההגיון:

הפרק השני בתועלתה: וממה שזכרנו למעלה יתבאר גודל תועלת חכמת ההגיון ועיונה בכל מה שיבקש לאמת אותו¹⁾ אצל נפשינו או לזולתינו ובמה שיבקש וזולתינו לאמת אותו אצלנו וזה כי כשיהיו אצלנו אלה הסדרים ונבקש להוציא המבוקש ולאמת אותו אצל נפשותינו לא²⁾ נשלח מחשבותינו בבקש מה שנאמת אותו³⁾ מתרשלות⁴⁾ ומשוטטות בדברים שאינם מוגבלים ויבקשו להלוך אליהם מכל צד שיודמן ומדרכים שאיפשר שיטעונו עד שנחשוב שאינו אמת שהוא אמת ולא נרגיש בזה. אבל צריך שנדע אי זה דרך צריך שנלך ומאי זה דרך נתחיל והיאך נתמיד במחשבותינו על הדבר עד שנשיגו בלי ספק במה⁵⁾ שנבקש: ונדע כמו כן כל הדברים המטעים המשבשים אותנו ונשמור מהם ואז יתאמת אצלנו במה שנחדש אותו אם השגנו⁶⁾ בו האמת ולא נטעה. וכמו כן כשנראה דבר חדשנו אותו ודמינו בנפשינו שהתרשלנו בו נבחין אותו מיד ואם יהיה בו טעות נרגיש בו ונתקן הטעות בקלות. ועל זה הדרך יהיה דרכינו במה שנבקש לאמת אותו אצל וזולתינו: ואם לא נדע ההגיון יהיה עניינו בכל⁷⁾ אלו הדברים הפך ויותר מגונה מזה⁸⁾ ומה⁹⁾ שהוא ראוי שנשמור ממנו הוא¹⁰⁾ מה שאומר והוא כי כשנרצה לעיין באמונות שהן הפכים ונשפוט בין המתוכחים והמקשים זה על זה ודברים ובראיות שיאמר כל אחד מהם לאמת אמונתו ולזייף אמונת המתוכח עמו אם לא נדע חכמת ההגיון לא נדע אי זה מהם האמת אתו ומאי זה הדרך יטעה או אם הדבר כמו שאמר ואם ראייתו ראייה אמיתית או זיופית ואז יקרה לנו שנהיה נבוכים בכל האמונות ולא נדע אי זו מהן שקר או אמת או שנחשוב שכולם אמת או שנחשוב שאין בדבר מהם אמת או שנשתדל לאמת מקצתם ולזייף מקצתם ולא נדע דרך זה. וכמו כן אם יקשה לנו מקשה¹¹⁾ כמו¹²⁾ שנאמתהו או נזייפהו דבר הוא אמת¹³⁾ וכפי מה שנאמינהו לא נדע דעת ברורה שהדבר כמו שנאמין אבל נחשוב כל מה שהוא אמת

1) מוח A B. 2) מותרשלות A. 3) אותן A C. 4) ולא C. 5) אותה C. 6) מוח A B. 7) לאמת בכל B. 8) ומח. 9) > C. 10) ומח C. 11) מקצת A. 12) במח A. 13) אמת C.

אצלנו שאיפשר שיהיה הפכו או מה שהוא שקר אצלנו שהוא אמת. ואיפשר שנשוב¹⁾ להאמין ההיפוך ואיפשר שיקשה לנו²⁾ מקשה ולא נוכל להבין³⁾ או תתחדש לנו מחשבה ותסירנו ממה שהיה אצלנו אמת אל הפכו ונהיה בכל זה כמו שהוא מקושש עצים באפילה: וכזה יקרה לאנשים רבים שהם משבחים עצמם וחושבים שהם שלימים בהכמה וכשלא נדע דרכי ההגיון לא יהיה עמנו כמה שנבחנם⁴⁾ האמת אתם אם לא. ועל כן אי אפשר שנמלט מאחד משני דברים או שנאמין כי הוא כמו שאומרים או שנאמין כי הוא הפך ממה שאומרים. ואיפשר שהאמת אתם ואנחנו נחויקס במכזבים ולא נרגיש זה או שנחויקס שהאמת אתם והם מכזבים ולא נרגיש זה. וזה ההיזק ישיגנו כשלא נדע חכמת ההגיון. וזו החכמה היא הכרחית למי שיאהב לדעת הדברים על אמיתתם ואינו מסתפק באמונתו על מה שיעלה על הלב והם האמונות אשר יתכן שישובו⁵⁾ מאמתתם אל הפכם ואינו הכרחית למי שמסתפק באמונתו על מה שיעלה על הלב מהמחשבות שאינן אמיתיות. ומי שיחשוב כי המרגיל נפשו⁶⁾ במאמרות המליציות וכלימודיות (בהכמת⁷⁾ החשבורת והחשבון לא יצטרך לדעת סדרי ההגיון או שהם ממלאים מקומם ופועלים בפעלו או שנותנים לאדם כח להבחין כל מאמר וכל טענה וכל אמונה או שידריכו האדם אל האמת עד שלא ישעה בדבר משאר החכמות כלל, הוא כמו מי שחשב כי המרגיל נפשו לזכור השירים והמליצות כלומר לדעת אותם על פה ומרבה בקבלותיהם לא יצטרך לדעת תיקון הלשון ולא יצטרך להקור סדרי הדקדוק ושאלו ממלאים מקומו ושהם נותנים לאדם כח להבחין דקדוק כל מלה ואם יש בה טעות אם לא כי התשובה בענין ההגיון והדקדוק⁸⁾ בכל זה אחד: וכמו כן מאמר מי שחשב כי ההגיון מותר אין צורך⁹⁾ אליו מפני שיתכן שימצא בזמן מהומנים אדם שלם ולא ישעה באמת כלל מבלתי שידע דבר מסדרי חכמת¹⁰⁾ ההגיון כמאמר מי שחשב כי הדקדוק מותר מפני שימצא בבני אדם מי שלא ישעה כלל מבלתי¹¹⁾ שידע כלל¹²⁾ מסדרי הדקדוק כי התשובה אחת¹³⁾ בשני המאמרים:

הפרק השלישי במונחיה: ומונחי חכמת ההגיון והם אשר ינתנו מהם הסדרים הנזכרים והם¹⁴⁾ המושכלות והמלות מצד שהם מורות על המושכלות. והאמונה התאמת אצלנו כשנחשוב בדברים או מושכלות¹⁵⁾ דרכם לאמת אותה האמונה ואנחנו נאמת אותה לזולתינו כשנדבר עמו בדברים

שנבחן A 4). לתרין A B 5). לנו > C; עלינו B 2). שנאמין B 1).
ההגיון > bis C 8). כחכמת A 7). עצמו C 6). שישוב A 5). אם.
כלל > C 12). מבלתי שידע כלל > A 11). חכמת > C 10). צריך C 9).
המושכלות 16). הם A B 14). אחת > A C 18).

נודיעוהו בהם הדברים והמושכלות שדרכם שנאמת בהם אותה האמונה¹⁾ ולא יתכן שנאמת אי זו אמונה תודמן באי זה²⁾ מושכלות יודמנו ולא שימצאו המושכלות באי זה מספר יודמן אלא תצטרך כל אמונה אשר נרצה לאמת אותה אל דברים ומושכלות מוגבלות ושיהיו במספר ידוע וכמו כן צריך שתהיינה המלות אשר בהם יהיה הביאור כשנאמת אותה לזולתינו ועל כן נצטרך אל סדרים ישמרונו שלא נטעה במושכלות ובדברים שנבאר אותם³⁾ בהם. ואלו השני⁴⁾ דברים והם⁵⁾ המושכלות והמלות יקראו אותם⁶⁾ הקדמונים הדבור והמאמר יקראו המושכלות הדבור הפנימי והדבור שיאמת בו האדם האמונה לנפשו⁷⁾ הוא הדיבור הפנימי והדבור שיאמת אותה בו⁸⁾ לזולתו הוא הדבור החיצוני היוצא בקול והדבור שהוא על זה הדרך יהיה פנימי או חיצוני יקרא היקש. וההגיון יתן הסדרים הנזכרים בשני הדבורים והוא משתתף⁹⁾ עם הדקדוק כמו שזכרנו מקצת השתוף במה¹⁰⁾ שנתן סדרי המלות וההפשוט¹¹⁾ ביניהם כי הדקדוק נותן סדרי מלות מסוגלות באומה מיוחדת בלבד וההגיון נותן סדרים משותפים כוללים למלות כל אומה. כי יש במלות עניינים תשתפנה¹²⁾ בהם מלות כל האומות כמו שהמלות יש מהם פשוטות ומהם מורכבות ושהפשוטות הם השם והפועל והמדבק פירי¹³⁾ המלה מפני שהיא מחברת הפועל עם השם ועמה תדבק¹⁴⁾:

הפרק הרביעי על מה יורה שמה: ומשם ההגיון תתבאר¹⁵⁾
 כוונתו וזה כי מלת ההגיון גזורה מהנה והוא הדבור. והנהגה והדבור מהשמות הנדרפים. והדבור נאמר על שלשה פנים. האחד הדבור היוצא בקול אשר בו יתבאר הלשון ומה שבלב. והשני הדבור החקוק פירוש המחשבה המושכלת בנפש והם המושכלות המורות עליהם המלות. והשלישי הכח הנפש הנברא באדם אשר בה יכיר ההיכר המסוגל באדם מזולתו משאר בעלי חיים והוא אשר בה ישיג¹⁶⁾ האדם המושכלות והחכמות והמלאכות ובו יהיה העיון ובה יכיר בין הנאה והמנונה מהפעלים. והיא נמצאת בכל אדם אפילו בקטנים אלא שהוא מעט ולא תגיע¹⁷⁾ בקטנים עדיין שיתפעל פעולתו כמו האש שהיא מעוטה שאינה יכולה לשרוף העץ העב וכמו עין הישן ועין השכור וכעין שהיא חולה שאינם רואים ראות אמתי ואורי. ומצאנו בלשונינו פירוש שלשה אלה בהפרש בין הכח היוצא ובין הכח העיוני והמחשבה. והדבור מורה על שלשה פנים מאלו

1) C. אמונה. 2) A B זו. 3) A B אותה. 4) C. שני הדברים. 5) C. משותף B. 6) בו. 7) B >. 8) לזולתו. 9) A fehlt bis. 10) אותה A B. 11) C. ככמו. 12) C. משותפים. 13) ה: השתפנה B. 14) A fehlt bis. 15) מסוגלות. 16) C. 17) A. יכיר. 18) A >. 19) פירי. 20) C. 21) A B. 22) הדבק. 23) C. 24) תתבאר. 25) A. יכיר. 26) A. יגיע Q; הגיע.

השלשה. כי וידבר העם והדומה לו הם הדברים היוצאים בקול. ודברתי אני בלבי הוא הדבור השלישי אשר בו יהיה העיון. ודברתי אל הנביאים, ודברת בם בשבתך בביתך כלומר תעייין¹⁾ ותחשוב בהם, ואילו רצה לומר הדבור החצוני²⁾ היה אומר ודברת אותם. וכזה הדיבור נכלל הדבור השני. וכן מלת הגה נאמרה על אלו השנים, אמרו על הקול והגה מפיו יצא, ועל העיון והגיון לבי לפניך, והגית בו יומם ולילה, והגית בכל פעליך. וזו החכמה מפני שהיא נותנת סדרים בדבור הפנימי והחיצוני ומתקנת במה³⁾ שנותנת מהסדרים באלו השני דבורים, הדבור השלישי אשר הוא לאדם ביצירה ויורה אותו על⁴⁾ אשר לא יפעל פעלו בשני הדבורים אלא על האמת והנכון נקרא בשם גזור מהדבור אשר הוא⁵⁾ נאמר על הפנים השלשה. ומפני שהמעתיקים הורגלו לקרוא זו החכמה חכמת ההגיון ולא חכמת הדבור ראיתי שלא לשנות ממה שאמרו:

הפרק החמישי בחלקיה: ומיני ההקשות⁶⁾ והמאמרות אשר יבקש בהם לאמת אמונה או מבוקש המשה. או שתהיינה מופתיות או נצחיות או יזופיות או מליציות או שרירות ואנחנו נבאר כל אחת מהם. ואחר שידע האדם העניינים ועל⁷⁾ אי זה דבר יורו השמות לא נחוש בשמות כי המבוקש אמתת הענין לא אמתת המלות:

והמאמרות המופתיות הן⁸⁾ המאמרות אשר דרכן להועיל בהן⁹⁾ האדם הידיעה האמתית בכל דבר שיבקש לדעתו בין שישתמש בהן¹⁰⁾ האדם¹¹⁾ בינו לבין עצמו להוציא הדבר המבוקש או שישתמש בהם עם זולתו לאמת אותו המבוקש והם¹²⁾ בעניינים כולם דרכם להועיל הידיעה האמתית והיא הידיעה אשר אי אפשר שיהיה הפכה ואי אפשר שיחזור ממנה ולא יהיה משובש בה ולא יוכל זולתו להטעותו עד אשר שיסירנו ממנה: והמאמרות הנצחיות הן¹³⁾ אשר דרכן¹⁴⁾ שישתמשו בהן¹⁵⁾ בשני דברים האחד שיבקש השואל עם הדברים המפורסמים אשר יודו בהם כל בני אדם לנצח המשיב באותו הדבר אשר התערב המשיב לעזור אותו ולשומרו והוא הנקרא הנחה שיעזרהו וישמרהו בדברים המפורסמים. ואם¹⁶⁾ יבקש השואל לנצח המשיב במאמרות לא יהיו מפורסמות ויבקש המשיב לשמור מה שהניח ולעזור אותו במאמרות שאינן מפורסמות לא יהיה פעלם זה פעל על דרך הנצחה. והשני שיבקש האדם בהם שתגיע לו המחשבה החזקה באמונה אשר תהיה כוונתו לאמת אותה לנפשו אצל

עד C 4). כמו C) 8). הדבור A fehlt bis 2). העיין B; העיין A 1).
9) B C הם. 9) ועד A C 7). החיקשיות A 6). היא A B 5). שלא
הם B 19). ואשר B 12). האדם > A B 11). בהם A C 10). בהם C
מפורסמות A fehlt bis 16). בהם A B 15). דרכם A B 14).

זולתו עד אשר הוא ירמה שהוא אמת ולא יהיה כן ונקראת זו¹⁾ המלאכה מלאכת הנצוח מפני שכונת בעליה לנצח חברו כאלו המאמרות ועל זה העניין מורה זו המלאכה בלשון הערב ומפני זה קראה ארסמו בזה השם: והמאמרות היופיות הן אשר דרכן להטעות האדם ולשבש אותו עד אשר יחשוב האדם מה שאינו אמת שהוא אמת ומה שהוא אמת שאינו אמת וכמו כן תהיינה סבה להחזיק מי שאינו חכם שהוא חכם ומי שהוא חכם שאינו חכם, ושם זו המלה בלשון יון ספסטה וישמשו אותם כמו כן בלשון הערב והוא לקוח מלשון²⁾ יון ספסטה וכל יון הוא שם המלאכה אשר יוכל האדם בו להטעות חבירו ולהראות כי זיוף³⁾ ושבש בדבריו עד שיחשבו שהוא חכם ובעל מעלות טובות ובוולתו שהוא חסר וסכל מבלתי שיהיה כן⁴⁾. וזה השם מורכב בלשון יון מן ספיא והיא⁵⁾ החכמה⁶⁾ ומן אסמן והוא הזיוף ועל כן עניינו חכמה יופית⁷⁾ ואינו כמו שחשבו אנשים כי ספסטה היה איש והיתה כוונתו לבטל השגת החכמות, וכל מי שהיתה לו זאת האמונה נקרא בשמו כי זה אינו אמת אבל נקרא האדם בזה השם בעבור מלאכתו ויכלתו על הזיוף כמו שקוראים האדם נצוחי לא מפני שיחסו אותו אל אדם אחד היה שמו כן אלא מפני כוונת מלאכתו שהוא הנצוח:

והמאמרות המליציות הן⁸⁾ אשר דרכן לבקש בהן⁹⁾ הספוק באותו הדבר ושתטה מחשבתו אל¹⁰⁾ אותו הדבר והוא מצדיקו מבלתי שיתנו לו בו אמונה חזקה ויאמין בו או הצדקה חזקה או חלושה. וההצדקות הספיקיות הם במעלה תחת המחשבה החזקה ויתכוין¹¹⁾ לקצתן על קצתן כפי יתרון המאמרות בכוחותיהם ושאר מה שישתמשו עמהם כי האמונות¹²⁾ מספיקות תהיו¹³⁾ חזקות אלו מאלו ומופלגות כמו שיקרה זה בעדיות כי כל מה שהם יותר תצדקנה יותר ועם זה לא תגיע לאדם כאלו המאמרות האמת:

והמאמרות השיריות הן¹⁴⁾ אשר דרכן לדמות בדבר אשר ידברו בו עניין כבוד או בזוי או שיאמרו כי הוא נאה או מכוער או הרומה לזה. ויקרה לנו כשנשמע המאמרות השיריות רצוני לומר הדמיון אשר יגיע מהם בנפשינו כמו שיקרה לנו כשנביש אל הדבר שרומה למה שנאמתהו כי באותו העת נדמה בנפשינו כי הוא ממה שנאמתיהו ותירא¹⁵⁾ ממנו נפשינו ונרחיקהו ואעיף שנדע כי אין הדבר כמו שדמיוהו לנו כי האדם פעמים רבות ילך אחר הדמיונות וישמש¹⁶⁾ על פיהם בלכתו אחר מחשבותיו

בו B 4) הוא זיוף C 5) מורכב A 6) fehlt bis 7) החכמה A > 8) והוא A B 9) בהם A 10) החכמה C 11) ויחויב מן B C 12) המאמרות C 13) תחיינה C 14) לשמש C 15) ותירא מאד 16) אדם C

ודעתו ויהיה פעלו בדבר כפי מה שירמה בנפשו לא כפי דעתו כמו שיקרה לנו כשנביט אל הצורות הדומות אל הדבר ואל הדברים הדומים אל הדבר ואמנם ישתמשו במאמרות השיריות כשידברו עם אדם שירצו שיעשה פועל מהפועלים וירגילוהו מעט מעט לעשותו והאדם הזה או שיהיה אין לו עיין בפועליו לחסרונו ועל כן צריך שיהיה הדמיון על הפועל אשר יבוקש ממנו שיעשהו ויקום לו הדמיון מקום העיין או שיהיה אדם יש לו עיין ויבוקש ממנו לעשות פועל ואיפשר כשיעיין בו לא יעשהו. ועל כן ממחרים אותו במאמרות שיריות כדי שיקדים הדמיון לעיניו ויעשה זה הפועל פתאום קודם שיעיין מה שיש באחרית זה הפועל וימנע מעשותו. ועל כן היו אלו המאמרות מיפות ומפארות הדבר:

ואלו הן מיני ההקשות והמלאכות ההקשיות והן על דרך כלל חמש אמיתיות ומחשבויות שאיפשר שאינן אמיתיות ומתעות ומספיקות ומדמות. וכל אחת מאלו המלאכות החמש יש דברים שהם סגולתה ודברים שתשתפנה¹⁾ בהם המאמרות כולם. והמאמרות ההקשיות תהיינה חקוקות בנפש או יוצאות בקול הן²⁾ מורכבות והחקוקות בנפש הן³⁾ מורכבות ממושכלות רבות קשורות וסדורות עוזרות מקצתן לקצתן לאמת דבר אחד. והיוצאות בקול הן⁴⁾ מורכבות ממלות רבות קשורות סדורות מורות על אותן המושכלות והן עוזרות מקצתן לקצתן לאמת הדבר אצל השומע ואי אפשר שיהיו מורכבות המאמרות היוצאות בקול מפחות משתים שתיים. והמאמרות החקוקות בנפש אי אפשר שתהיינה מורכבות מפחות שתי מושכלות ואלו הן המאמרות הפשוטות. והמאמרות המורכבות אי אפשר שתתרכבה מפחות משתי מאמרות פשוטות, ורובן אינן מונבלות. ועל כן כל מאמר היקשי חלקיו הגדולים הם המאמרות הפשוטות וחלקיו הקטנים והם חלקי חלקיו והם הנפרדות מהמושכלות והמלות המורות עליהם ועל כן היו חלקי חכמת ההגיון בהכרח שמונה כל אחד מהם בספר:

הראשון יש בו סדרים בנפרדות מהמושכלות והמלות המורות עליהם ויתבאר בו מספר העניינים הנפרדים הכוללים לכל הנמצאים מצד שהם אלו העניינים מבלתי תנאי הנעתם במציאות וזה הספר נקרא ספ' המאמרות והוא בלשון יון קאטאגוריא⁵⁾:

השני יש בו סדרי המלות הפשוטות אשר הם המושכלות המורכבות משתי מושכלות נפרדות והמלות המורות עליהם משתי מלות וזה הספר נקרא ספר הביאור והוא בלשון יון בארי ארמניאם:

1) שתשתפנה B 1) 2) והן A 2) 3) A B C 3) 4) B > 4) 5) קטאגוריא B C 5) 6) הם C 6)

השלישי יש בו המאמרות אשר יקשו¹⁾ בהם ההיקשות²⁾ המשותפות³⁾ למלאכות המשמש והוא ספר היקש ובלשון יון נקרא⁴⁾ אנאלוטיקי הראשון: הרביעי יש בו סדרים אשר יבחין⁵⁾ האדם בהם המאמרות המופתיות וסדרי הדברים אשר בהם נשלם⁶⁾ הפילוסופיא וכל מה שיהיו בה⁷⁾ פעליה⁸⁾ שלמים וזה הספר נקרא ס' המופת ובלשון יון אנאלוטיקי⁹⁾ השני: החמישי יש¹⁰⁾ בו הסדרים אשר יבחנו בהם המאמרות הנצוחיות ואיכות השאלה הנצוחית ועל¹¹⁾ דרך¹²⁾ כלל כל סדרי הדברים אשר בהם תשלם מלאכת הנצוח, ובלשון יון טוביקי:

הששי יש בו סדרי הדברים אשר דרכם להטעות האדם מהאמת ולשבש אותו וספור כל הדברים אשר ישמש אותם מי שכונתו היוף וההתפארות בחכמות. ואחר כך יבאר בו מה שצריך לדחות המאמרות המתעות אשר ישמש אותם המזיף והיאך יולדו תולדותיו ובאי זה דבר מהדברים ידחו אותו והיאך ישמור האדם עצמו שלא ישעה במבוקשיו ולא ישעוהו וזה הספר נקרא ספר היוף והוא בלשון יון ספסטיקי ופי' חכמת יופית:

השביעי יש¹³⁾ בו הסדרים אשר בהם יבחנו המאמרות המליציות ומיני המליצה והמאמרות המדברים בצחות ויודיע אם הם על דרך המליצה אם לא. וימנה הדברים אשר בהם תשלם מלאכת המליצה והיאך מלאכת המאמרות המליציות בדבר ודבר מהמדברים. ובאי זה דבר מהדברים תהיה יותר טובה ושלימה ויהיו פעליה מתוקנים וזה הספר נקרא ספר המליצה ובלשון יון ריטוריקי:

השמיני יש בו הסדרים אשר בהם יבחנו השירים ומיני המאמרות השיריות אשר ישמשו אותן בדבר ודבר מהדברים. וימנה הדברים¹⁴⁾ אשר בהם תשלם מלאכת השיר וכמה מיני המאמרות השיריות והיאך מלאכת כל אחת¹⁵⁾ מהן ומאי זה דבר מהדברים יבחנו אותם ותהיינה טובות ומפוארות ועריבות וזה הספר נקרא ספר השיר ובלשון יון קבטיקי:

אלו הן חלקי ההגיון והחלק הרביעי קודם לשאר החלקים במעלה והוא ראש להם והוא¹⁶⁾ המבוקש בהם על הכוונה הראשונה. ושאר חלקים נמצאו בעבור הרביעי כי השלשה הקודמים לו בסדר הלמוד הם הצעות ומבואות אליו. והארבעה הנשארים הם חכף לו מפני שני דברים. האחד מפני¹⁷⁾ שכל אחד מהם עזר את הרביעי והם ככלים אליו ועוזרים אותו

1) יקשו C; B; הקשות A. 2) ההיקשיות B; C. 3) המשותפים B C. 4) נקרא C >. 5) יבאר C. 6) מושלם B. 7) A B. 8) פעלים C. 9) והתשובה הנצוחית ועל < C. 10) יש B C >. 11) לויטיקי A B. 12) אף B C D. 13) הדבר B C. 14) יש B C >. 15) מלאכת A fehlt bis. 16) מפני A B >. 17) והיה A B > 16) מהם.

מקצתם. והשני על דרך ההיכר והוא כי אילו לא¹⁾ היו נכרות אלו המלאכות מקצתן ממקצתן בפועל עד אשר יודעו סדרי כל אחת ואחת לבדה ונבדלים מסדרי זולתה לא נהיה בטוחים כשנבקש האמת שלא נשמש הדברים הנצוחיים ואנחנו לא נרגיש שהם נצוחיים וידחו אותנו מאמת אל המחשבות החוקות שאפשר שאינן אמיתיות. או איפשר שנשמש מאמרות מליציות ואנחנו לא נרגיש ותדחינה אותנו אל הסיפוק או שנשמש מאמרות שיריות מתעות ונחשוב בדבר שאינו אמת שהוא אמת או שנשמש מאמרות שיריות ותהיינה על אמונותינו על הדמיונים. ואנחנו חושבים שהלכנו בכל אלו העניינים דרך האמת והשגנו²⁾ מבקשנו ולא השגנוהו על האמת כמי שידע המאכלים וסמי הרפואות אם לא יכיר הסימנים האמתיים מהם אשר ידעם בסימניהם לא יהיה בטוח שלא יאכלם מפני שיחשוב שהם מאכל או רפואה והוא לא ירגיש ויאכר. ונמצאו אלו על הכוונה השנית מפני שהם נותנים לבעלי כל מלאכה מהמלאכות הארבעה כל מה שתשלם בו אותה המלאכה עד אשר כשירצה האדם שיהיה נצוהי מופלג, כמה דברים צריך שילמוד וידע כמו כן באי זה דבר יבחין לנפשו ולוולתו מאמריו³⁾ לידע אם הוא הולך בהם על דרך הנצות אם לא. וכמו כן כשירצה להיות מליץ מופלג, כמה דברים צריך שילמוד ובאי זה דבר מהדברים יוכל להבחין⁴⁾ לנפשו ולוולתו אם הוא⁵⁾ הולך במאמרו דרך המליצה או דרך אחר. וכמו כן כשירצה להיות משורר מופלג כמה דברים צריך שילמוד וידע באי זה דבר מהדברים יבחין לנפשו ולוולתו מהמשוררים לדעת אם הולך במאמרו דרך המשוררים אם לא. או אם ערב בהן מין אחר. וכמו כן לידע⁶⁾ כשיהיה⁷⁾ לו היכולת⁸⁾ להטעות לוולתו ולא ישעהו אחר. כמה דברים צריך שילמדם וידע באי זה דבר מהדברים איפשר שיבחין כל מאמר וכל אמונה:

ויש ספר אחר⁹⁾ עוד הוא כמבוא לחכמת ההגיון וזה הספר יתבאר בו חלק המלות והעניינים מצד שהם כללים נפרדים ונקרא כלשון יון אסאגוני ופירושו המבוא והוא ראשון לאלו הספרים:

והסבה שהחלק הפילוסוף חכמת ההגיון לשמונה חלקים מפני שהוא חשב לחבר ספר ההגיון ועיין בחלקי המאמרות ומצא אותן שני מינים, שקול ושאינו שקול, וראה לחבר במאמרות השקולות הספר השמיני והוא ס' השיר, וכוונתו בו להודיע ההיקש אשר שמשו אותו המשוררים בשיריהם. ואחר כך עיין במאמרות שאינן שקולות ומצא אותן נחלקות

1) לא A C > 2) A fehlt bis אמת. 3) אמריו C 4) לבררן A
5) A B > הוא. 6) ידע A B 7) שיהיה C 8) יכולת A B 9) A >
אחר.

לשני חלקים האחד ספוק במליצה¹⁾ והשני ספוק בראיה וראה לחבר בספוק במליצה ספר המליצה וכוונתו בו להודיע ההיקש אשר ישמשו אותו המליצים במליצותיהם. ואחר כך עיין בספוק בראיה ומצא אותו נחלק לשני חלקים האחד ספוק בראיה אמיתית והשני ספוק בראיה זיופית, וראה לחבר בספוק בראיה הזיופית הספר הששי, וכוונתו בו להודיע טעות האנשים המקשים²⁾ היקש הטעות כדי שיחשבו השומעים שהוא אמת: ואחר כך עיין בספוק בראיה אמיתית ומצאהו³⁾ נחלק לשני חלקים האחד ראיה אמיתית⁴⁾ במופת והשני ראיה אמיתית בנצוח, וראה לחבר בראיה אמיתית בניצוח הספר החמישי. וכוונתו בו להודיע ההיקש הנצוחי. וראה לחבר בראיה אמיתית במופת הספר הרביעי.

ואחר כך עיין בספוק המופתי והנצוחי ומצא כי יהיו בהיקש וקבוצים⁵⁾ ר"ל הסדרים עם התולדות וראה לחבר סי' בקבוצים והוא הספר השלישי והוא ספר ההתוך, וכוונתו בו להודיע המוקדמות הנקראות היקש. ואחר כך עיין בקבוצים הנזכרים ומצא כי הם ממוקדמות וחבר במוקדמות הספר השני וכוונתו בו להודיע המאמרות המחוברות משם ותואר והנמשך לזה. ואחר כך עיין במוקדמות ומצא כי הם ממלות פשוטות וראה לחבר בהם הספר הראשון והוא ספר השמות הנפרדים. ואז נשלמה מלאכת ההגיון: וסדר ספרו הפך ממה⁶⁾ שסדרה לו בתחלת מחשבתו וכאור זה כי הוא הצטרך להשים ההתחלה מהחלק שהוא יותר פשוט ואחר כך ממה שהוא אחריו. ועל כן חבר הראשון בשמות הנפרדים והשני במאמרות המורכבות (אחת⁷⁾ רצוני לומר המוקדמות. והשלישי במאמרות המורכבות יותר מהרכבה אחת והוא ספר הקבוצים. והרביעי במופת ר"ל מהקבוצים המופתיים. החמישי בניצוח. והששי ביוף. והשביעי במליצה והשמיני בשיר: ואז נשלמה מלאכת כוונתו בהגיון והיתה תחלת מחשבתו אחרית מעשהו ותחלת מעשהו אחרית מחשבתו: וכמו שהזכר שהוא חומר הדינר יש לו ארבע מעלות העליונה שיהיה זהב טהור אין בו סיג כלל. והשנית שיהיה זהב קרוב להיות טהור אבל אינו במעלת הזהב הטהור. והשלישית שיהיה זהב מלא סיגים. והרביעית שלא יהיה זהב כלל אלא שהוא מין אחר דומה אל הזהב. כמו כן האמונות⁸⁾, שהם חומרי ההיקשות, יש מהן אמיתיות אין ספק בהן, ויקרא ההיקש המחובר מהן מופתי. ויש מהן אמונה קרובה אל האמת והיא מקובלת אצל הכל בנראה ולא תרגיש הנפש בהפכה מיד אבל בדיקות המחשבה ויקרא ההיקש המחובר ממנה

1) B C fehlt bis במליצה. 2) המבקשים C. 3) ומצאו A fehlt bis אמיתית C. 4) בקבוצים A. 5) מה A B. 6) אחת A fehlt bis. 7) B המאמרות.

נצוהי מפני שהוא טוב להתוכח עמו ולנצח האדם את חברו. ויש מהם אמונה שהנפש מסתפקת בה ואיפשר שתקבל הפכה ויקרא ההיקש המחובר ממנה מליצי מפני שהוא מועיל ללמוד האדם אל¹⁾ המליצה. ויש מהם אמונה שאיפשר שיהיה דומה אל האמת או אל המפורסם הקרוב אל האמת ולפי הנראה. ועל האמת אינו כן והוא הסכלות הגמור וההיקש²⁾ המחובר ממנה יקרא זיופי ומתעה. אבל החמישי שהוא ההיקש השירי האדם יכיר בכזבו מיר ולא יטעה עד שיחשוב שהוא אמת: ודי במה שדברתי בזה החלק וכבר הארכתי בו³⁾ וכל זה לצורך מפני שזו החכמה הוא כלי לחקור עמה שאר החכמות כמו שהתבאר ומבקש החכמה מצטרך אליה:

החלק הששי בחכמת הלמודיות⁴⁾ וחלקיה:

וזו החכמה נחלקת לשבעה פרקים⁵⁾:

- הפרק⁶⁾ הראשון בחכמת החשבון:
- הפרק השני בחכמת התשבורת:
- הפרק השלישי בחכמת המראות:
- הפרק הרביעי בחכמת הכוכבים:
- הפרק החמישי בחכמת הניגון:
- הפרק הששי בחכמת הכבדים:
- הפרק השביעי בחכמת התחבולות:

הפרק הראשון בחכמת החשבון: וחכמת החשבון נחלקת לשנים חלקים. האחד חכמת חשבון המעשית והאחר⁷⁾ חכמת החשבון העיונית. והמעשית חוקרת⁸⁾ המספרים מצד שהם מספרים⁹⁾ מספרים¹⁰⁾ כמו מספר אנשים או בהמות וזולתם מהדברים שנופל עליהם. והוא מה שישתמשו בו ההמון במשאם ומתנם בשוקים ובמדינות. והעיונית חוקרת המספרים על דרך כלל מצד שהם מופשטים¹¹⁾ במחשבה מהגופות ומכל נספר¹²⁾ בהם. והיא מעיינת בהם צרופים מכל דבר שאיפשר שיספר בהם מהמורגשות, ותעין בהם מצד מה שיכללו כל המספרים אשר הם מספרים¹³⁾ המורגשים¹⁴⁾ וזולתי המורגשים וזהו הנכלל בכלל שאר החכמות: וחכמת החשבון העיונית חוקרת המספרים על דרך כלל וכל מה שישגים בעצמם

בו. $B > C$ 9) והמחובר C; המחובר A 2) על B; ואל A 1)
7) A ח. החלק C stets 6) חלקים C 5) בחכמת הלמודיות A B C 4)
וספרים C; ככספרים A 10) מספרים C 9) חקירת A C 8) והאחד
המורגשות B C 14) מספר A 18) נפשטים A 11)
12) B נפשטים 12) מספרים C 13)

בהיותם נפרדים מבלתי שיוצרוף קצתם לקצתם כמו הנפרד והווג וחוקרת כל מה ששייגם כשיוצרוף¹⁾ קצתם לקצתם כמו השווי והמותר ושיהיה מספר חלק למספר חלק²⁾ או חלקים³⁾ או כפל או כמותו או תוספת חלק או חלקים או שיהיו מתייחסים או בלתי מתייחסים או דומים או בלתי דומים או משתתפים או נבדלים. ואחר כך חוקרת מה ששייגם כשיוסיפו קצתם על⁴⁾ קצתם או יקבצו קצתם לקצתם⁵⁾ או יחסרו קצתם מקצתם ומכפול⁶⁾ מספר יספרו אותו אחרי מספר אחר⁷⁾, ומחלוק מספר אל אחר יספרו אותו אחרי מספר אחר. וזה כמו שיהיה המספר מרובע או משוש או שלם או חסר. וזו החכמה חוקרת כל אלו ומה ששייגם כשיוצרוף קצתם לקצתם ותודיע היאך הדרך בהוציא המספרים מהמספרים ידועים ועל דרך כלל בהוציא כל מה שדרכו שיוציא מהמספרים:

הפרק הישני בחכמת התשבורת: וחכמת התשבורת נחלקת לשני חלקים. תשבורת מעשית ותשבורת עיונית: והמעשית מעיינת בקיום ושטחים הם בגשם עין אם היה⁸⁾ העושה זה נגר או בגשם ברזל אם היה נפחא⁹⁾ או בגשם כותל אם היה כנאי או בשמחי הארצות והזרעים אם היה מושח וכן כל בעלי תשבורת מעשית. כי הוא יצייר בנפשו קיום ושטחים ורובע ועגול ושלוש בגשם החומר אשר היא מונחת לאותה מלאכה המעשית: והעיונית מעיינת בקיום ושטחים בגשמים על דרך כלל ועל דרך שיכלול שטחי כל הגשמים ויצייר¹⁰⁾ השטחים¹¹⁾ והרובע והעגול והשלוש בדרך¹²⁾ הכולל ואינו חושש באי זה גשם יהיה, ויצייר המגושם¹³⁾ בדרך הכולל אשר אינו חושש באי זה חמר יהיה וכאי זה מורגש אלא¹⁴⁾ על דרך כלל ומבלתי שיקים בנפשו מגושם הוא עין או מוגשם¹⁵⁾ הוא כותל או מוגשם¹⁶⁾ הוא ברזל. אבל הגשם¹⁶⁾ הכולל לאלו בזו החכמה הוא הנכנס בכלל החכמות. וזו¹⁷⁾ חוקרת הקיום והשטחים והמגושמים¹⁸⁾ על דרך כלל וצורותיהם ושעוריהם ושונים ומותרם ומיני הנחותיהם וסדוריהם וכל מה ששייגם כמו הנקודות והפיאות וזולתי זה. ותחקור הנבדלים מהם והמשותפים והמדוברים מהם והחדשים ותודיע היאך הדרך בהוציא כל דבר שדרכו שיהיה מוצא מהם. ותודיע סבות כל זה במופתים אמיתיים אשר אין בהם ספק. וזהו כלל מה שיעיין בו בעל

1) אל B. 2) חלקיקה B. 3) אל B > A. 4) כשיוצרוף B. 5) קצתם אל B. 6) ויהיה A stets. 7) אחד B. 8) ומכפול C; ומכפל A. 9) קצתם על דרך כלל ועל דרך < A. 10) ויצייר בנפשו C. 11) והשלוש C; שיכלול אשר אינו חושש באי זה גשם יהיה ויצייר השמי וגו'. 12) אלא > C; ולא A B. 13) חקיים בד' < C. 14) המוגשם C. 15) אלא > C. 16) המגושמים C. 17) וזה B. 18) לגשם A. 19) מגושם

התשובות: וזו החכמה שני חלקים חלק¹) יעיין בקוים ובשטחים (וחלק²) יעיין במורגשים. והמעין במורגשים היה³) נחלק לפי מיני המוגשמים כמו המעוקב והכדור וזולתם ממה שהוא מנושם⁴). והעיון בכל אחד מאלו על שני דרכים. האחד כשיעיון בכל אחד לבדו כמו העיון בקוים לברם ובשטחים לברם והמעוקב לבדו. והשני שיעיון בהם ובהגשותיהם כשיצורף קצתם לקצתם וזה⁵) אומר⁶) שיקוש⁷) קצתם לקצתם, ויעיין בשווים ובמותרם או זולתי זה מהגשותיהם או שיונה קצתם על קצתם ויסודר קו⁸) בשטח או שטח במנושם או שטח בשטח או מנושם במנושם: וצריך שתדע כי לתשובות והחשבון שרשים ודברים אחרים יתבארו מאלו השרשים והשרשים⁹) מגודרים והדברים שיתבארו מאילו השרשים אינם מגודרים והספר המיוחד לאקלידס הפיתגוריו בו שרשי התשובות והחשבון והוא נקרא¹⁰) ספר השרשים. והעיון בו בשני דרכים דרך ההתוך ודרך ההרכבה. והקדמונים מזו החכמה היו מקבצים בספריהם¹¹) בין שני אלו הדרכים אלאקלידס¹²) כי הוא סדר ספרו על ההרכבה בלבד. ובאור זה כי הקדמונים המחברים ספריהם על דרך ההתוך אמרו כי תחלת מה שיפול על ההרגש ונכיריהו הוא הגשם, וכשנעיינהו נמצאיהו בעל שלש גדרים והוא אורך ורוחב ועומק. ובהמצא אלו יהיה נמצא הגוף ובהעדרם יהיה נעדר. ואם יעלה על המחשבה שיסוד העומק ישאר אורך ורוחב והוא הנקרא השטח והוא גדר מגדרי הגוף ואינו נמצא בהרגש אלא עם הגשם. ואם יעלה על המחשבה שיסוד הרוחב מהשטח ישאר אורח בלי רוחב והוא הקו והוא גדר השטח ותכלית מתכליתו והוא נמצא בשכל. והקו לו שני תכליות גודרות מהם וכל אחת מהם היא הנקודה ואין לה לא אורך ולא רוחב ולא עומק: ועל זה הדרך יהיה נתן השטח מהגשם בשכל בהתוך הגדר לא בהתוך החלק מהכל, וכמו כן נתן הקו מהשטח והנקודה מהקו. ואלו השלשה הם התחלות התשובות ושרשיה: ובאור דרך ההרכבה הוא כמו שאומר אקלידס כי התחיל מהנקודה ואומר הנקודה היא דבר שאין לו חלק כלומר אורך, והקו אורך בלי רוחב, ושתי קצוות הקו שתי נקודות והשטח אורך ורוחב, והגשם אורך ורוחב ועומק:

הפרק השלישי בחכמת המראות: וחכמת המראות חוקרת כל מה שתחקור אותו חכמת התשובות מן הצורות והשעורים וההנחות והסדורים והשווי והמותר וזולתי זה, אלא שמפני שהם בקוים ושטחים ומנושמים תעיין בהם, וחתשובות תחקור אותם מפני שהם בקוים

1) חלק אחד A. 2) וחלק אחר A. 3) הוא C. 4) מנושם C. 5) B fehlt bis לקצתם A. 6) או A. 7) שיקוש C. 8) או B C. 9) A B fehlt bis השרשים C. 10) הנקרא C. 11) בספרים A B. 12) אלא אקלי A.

ומגושמים¹⁾ בדרך כלל, ועל כן היה עיון התשבורת יותר כולל. והצורך היה נפרדת חכמת המראות ואע"פ שהיא נכנסת בכלל מה שתחקור אותו התשבורת, מפני שרבים מהדברים אשר יתחייב בתשבורת שהם על עניין מהענינים מצורה או הנחה או סדור או זולתי זה יחשו²⁾ ענייניהם כשנעיין³⁾ בהם הפך זה. ובאור זה כי מה שהם באמת מרובעות כשיעיין אותם האדם מרחוק וראה אותם כאילו הם עגולות ופעמים רבים יראה⁴⁾ מה שהם אלו כנגד אלו שהם מהוברות יחד, והשונים שהם מותרים, והמתרים שוים, ומה שהם מונחים בשטה אחד יראה קצתם עמוקים מקצתם וגבוהים קצתם מקצתם, ומה שהם קודמים שהם מתאחרים והדומה להם. ועל כן זה החכמה תבריל מה שיראה לעין בהפך מה שהוא עליו באמת ובין מה שיראה כפי מה שהוא באמת, ותודיע סבות⁵⁾ כל זה סבה במופתיים אמיתיים שתטעה בו העין שלא תטעה ושלא תחטיא במה שתביט ושעורו וצורתו והנחתו וסידורו ושאר מה שאיפשר שתטעה בו העין: ובוו המלאכה איפשר שיעמוד האדם על מדרית מה שרחוק⁶⁾ מהגופים מרחק אי אפשר שיגיע לאדם לאלו ועל שעורי מרחקהם ממנו ומרחקי קצתם מקצתם, כמו גבהי ההרים ועמקי הגחלים והנהרות אחר שיפול הראות על תכליותיהם. ואחר כך מרחקי העבים וזולתם. המקום שאנחנו בו, וכנגד אי זה מקום הוא מהארץ ואחר כך מרחקי גופי הגלגלים ושעוריהם ועל דרך כלל כל גוף יבוקש לעמוד על שיעורו או מרחקו אחר שיפול הראות עליו: ומקצתם הם כלים⁷⁾ יעשו אותם להדריך הראות עד אשר לא יטעה בכל מה שיביט אליו, ומקצתם בלא כלים. וכל מה שיעיין אליו ויראה אמנם יראה בשביבים יעברו באויר וכל גוף וך עד אשר יפול על הדבר שיעיין אליו⁸⁾:

והשביבים העוברים בגופים הזכים אל המעיין אליו או שיהיו ישרים או מתעקלים או מתהפכים או משתברים ונכאר היאך זה. ונאמר כי השביבים הישרים הם אשר בשיצאו מהראות הם נמשכים על יושר נגד הראות עד אשר יעברו ויתמו: והמתעקלים הם אשר בעת שימשכו מהראות יפגע בהם בדרך קודם שיעברו מראה, תמנע אותם מעבור על יושר ועל כן הם מתעקלים על אחד מצדי המראה. ואחר כך ימשכו אל הצד אשר התעקל אליו בצדים אל הגוף הולכים אל מה שבין ידי המעיין כמו זו⁹⁾ הצורה: והמתהפכים הם אשר ישובו מפני המראה מדרך אשר היו

1) ומגושמים C. 2) ויחשו B. 3) כשיעיין A. 4) יראה A B >

5) סבת C. 6) שרחק A B. 7) בכלים B. 8) A.

9) in keiner der Haudschr. befindet sich eine Figur. A lässt Raum für eine solche.

הולכים בה בתחלה עד אשר יפלו בגוף המעיין אשר מראותו יצאו ויראה המעיין באלו השביבים עצמו: והמשתברים הם אשר ישבו מפני המראה אל צד המעיין אשר מראותו יצאו וימשכו נוטים ממנו אל אחד מצדיו ויפלו על דבר אחד¹⁾ או אחרי המעיין או אל ימינו או אל שמאלו או למעלה ואז יראה האדם מה שאחריו או מה שירצה²⁾ מהסדרים ויהיה שובם³⁾ אל זו הצורה: והאמצעות בין הראות ובין המעיין אליו או אל המראה הם הגופים הזכים או האויר או המים או גוף גלגלי או הגופים המורכבים אשר הם אצלינו כמו הזכוכית או מה שדומה לזה: והמראות המשיבות השביבים ומונעות אותם מעבור על דרך ישר או שתהיינה מהמראות העשויות מהגופים⁴⁾ אשר הם אצלינו כמו הברזל והדומה לו, או שיהיה קימור עב רטוב או מים או גוף אחר שיהיה כאלו: וחכמת המראות חוקרת כל מה שיעיין באלו השביבים הארבעה ובכל אחת מהמראות ובכל מה ששייג המעיין אליו. והיא נחלקת לשני חלקים הראשון מה שיעיין אליו בשביבים הישרים והשני חוקרת⁵⁾ מה שיעיין אליו בשביבים שאינם ישרים והוא המסוגל בעשיית המראות:

הפרק הרביעי בחכמת הכוכבים: וחכמת הכוכבים נחלקת לשני חלקים. האחד גורת הכוכבים והיא חכמת ראיות⁶⁾ הכוכבים על מה שיתחדש לעתיד לבא ועל רוב מה שהוא עתה נמצא ועל רוב כמה שקדם. והחלק השני חכמת הכוכבים הלמודית, וזו היא הגמנית בחכמות⁷⁾ הלמודיות, וזו האחרת היא נמנית בכחות ובמלאכות אשר בהם יוכל האדם להזהר כמה שיהיה כמו פתרון החלום והניחוש והעוננות⁸⁾ והדומה לאלו הכחות. וחכמת הכוכבים הלמודית חוקרת הגרמים השחקיים בכללים שלשה הראשון יחקור מספרם וצורותיהם והנחותיהם קצתם מקצתם ומעלותיהם בעולם ושעורי גרמיהם וערך קצתם אל קצתם ושעורי מרחקי קצתם, ושהארץ אין לכולה העתקה לא ממקומה ולא במקומה: והשני יחקור תנועות הגרמים השחקיים כמה הם ושתנועותיהם כולם עגולות כולן ומה הם כוללות כולם הכוכבים מהם וזולתי הכוכבים, ואחר כך התנועות אשר הם סגולות כל אחד מהכוכבים, ולמה כל אחת ממיני התנועות והפאות אשר עליהם⁹⁾ יתנועעו ועל איזה דרך תגיע לכל אחת מהם זו התנועה. ויודיע הדרך לדעת מקום כוכב וכוכב מחלקי המולות בעת ועת בכל מיני תנועותיהם. ויחקור כל מה ששייג הגרמים השחקיים ולכל אחד מהם מהתנועות אשר להם במולות ומה ששייגם כשיצורפו¹⁰⁾ לקצתם מקבוצין

1) אחר B 2) שיוציא A 3) שוכב od. שוכב B 4) אחר B 5) בחכמת הלמודיות B C 6) ראיות C; ראית A 7) חקירת A C 8) בשיצורפו A 9) אליהם A 10) והמעוננות

ופרוד ושנוי הכוחות קצתם מקצתם ועל דרך כלל כל מה ששייגם מתנועותיהם מלבד¹⁾ צרופם אל הארץ כמו קדרות השמש ומכל מה שיקרה להם מפני הנחת הארץ מהם במקום אשר היא בה מהעולם כמו קדרות הלבנה ויבאר אלו ההשגות וכמה הן ובאי זה ענין ואי זו שעה יקרה זה ובכמה זמן כמו המזרחים והמערכים וזולתם: והשלישי יחקור הארץ הנושב ממנה והחרב ויבאר כמה היא הנושב וכמה חלקיה הגדולים ונקראים אקלימים. וימנה היישובים אשר יודמן שהיו בכל אחד מהם בזה הזמן ובאי זה מקום כל נושב מהם וסדרו מן העולם. ויחקור מה שיתחייב בהכרח ששייג כל אחד מהאקלימים והיישובין ממסיבת העולם המשותפת לכל והיא מסיבת היום והלילה מפני הנחת הארץ במקום אשר היה בו כמו המזרחים והמערכים ואריכות הימים והלילות וקצרים ומה שרומה לזה וזהו כלל מה שנוכר בזה החכמה:

הפרק החמישי בחכמת הנגון: וחכמת הנגון נחלקת לשני חלקים האחד חכמת הנגון המעשית והשני²⁾ חכמת הנגון העיונית. וחכמת הנגון המעשית היא אשר דרכה שתמצא³⁾ מיני הנגונים מורגשים בכלי וזר אשר להם בטבע או במלאכה והכלי הטבעי הוא הגרון ואיברי הפה ומה שהוא סמוך להם מהאף, והמלאכותי כמו הכינורות והנבלים וזולתם. ובעל חכמת הנגון המעשית יצייר הנעימות והנגונים וכל השגותיהם מצד שהם בכלים אשר הורגלו ללקחם מהם. והעיונית תתן ידיעתם והן סבות מושכלות ותתן סבות כל מה שיתחברו ממנו הנגונים לא מפני שהם בחומר אלא על דרך כלל ומצד שהם מופשטים מכל כלי ומכל חומר ותקח אותם מצד⁴⁾ שהם נשמעים על דרך כלל מאי זה כלי שיוזמן ומאי זה גוף יודמן: וחכמת הנגון העיונית נחלקת אל חלקים גדולים חמשה. האחד המאמר בהתחלות, וההתחלות אשר דרכם שישמשו אותה בהוציא זו החכמה והיאך הדרך בשמש אלו ההתחלות, ובאי זה דרך תחודש זו המלאכה ובאי זה דבר מהדברים ומכמה דברים תשלם, והיאך צריך שיתקור האדם אותה. והשני במאמר בשרשי זו המלאכה והוא המאמר בהוציא הנעימות וידיעת מספר הנעימות וכמה מיניהם, ויבאר ערך קצתם לקצתם, והראיות בכל זה והמאמרות⁵⁾ במיני הנחותיהם וסדוריהם⁶⁾ אשר בהם⁷⁾ תהיינה ממוצעות למען יקח הלוקח מהם מה שירצה וירכיב מהם הנגונים. והשלישי המאמר בהסכמה⁸⁾ מה שיתבאר בשרשים במאמרות ובראיות על מיני כלי המלאכה אשר יוכנו להם והמצאתם כלם בהם והנחתם בהם על השעור והסדר המבואר בשרשים. והרביעי במאמר במיני הנגונים הטבעיים אשר הם

כלל A B C 4) A fehlt bis 1) בלבד A B C 2) והאחד C 3) שתמצא C 5) בהסכמת B 6) ופרטיהם A 7) אין בהם A 8) המאמר B C 9) המאמר B.

משקלות הנעימות. והחמישי בחבור הנגונים השלמים והם המונחים במאמרות השיריות המחבורות על ערך וסדר ואיכות מלאכתם כפי כל כוונה וכוונה מכוונות הנגון ויודיע הנגונים אשר בהם תהיינה מופלגות ונמרצות בהגיע אל הכוונה אשר בעבורה נעשו:

הפרק השישי בחכמת הכבדים: וכבדים הוא קבוץ כבד האבן. וחכמת הכבדים כוללת שני דברים. האחת כוללת העיון בכבדים מצד שישעורו או ישוער בהם והוא חקירת שרשי המאמר במשקלות. והשנית כוללת העיון בדברים הכבדים אשר יתנועעו או יניעו בהם והוא חקירת שרשי הכלים אשר ישאו בהם הכבדים ויעתיקו אותם ממקום למקום:

הפרק השביעי בחכמת התחבולות: וחכמת התחבולות היא דרך ידיעת ההנהגה בהסכמת¹⁾ כל מה שבא מופת על מציאותו אשר קדם זכרם עם הגופים הטבעיים ולהמציא אותם והנחתם בהם בפועל. וכאור זה כי אלו החכמות כולם הם מעיינות בקיום ובשטחים והמוגשמים ומספרים ושאר מה שהם מעיינות בהם מצד שהם מושכלים לברם מופשטים מהגופים הטבעיים ועל כן צריך בהמציאם ובגלות אותם ברצון ובמלאכה בגופים הטבעיים והמורגשות אל המצאתם בהם והסכמתם עמהם מפני²⁾ שהם לחמרים והגופים המורגשים עניינים וכוונות ימנעו משיונהו בהם אל³⁾ אשר נתאמתו בראיות כשיבוקשו⁴⁾ שיונהו ואי איפשר שיונהו בהם מכל מה שיוזמן ומכל צד שיוזמן אבל צריך להציע הגופים הטבעיים לקבל מה שיבוקש מהמציא אלו בהם לעשותו תחבולות דקות להסיר המונעים: וחכמת⁵⁾ התחבולות הם הנותנות דרכי ידיעת ההנהגות והדרכים בעשות תחבולות דקות להמציא זו המלאכה ולפרסמה בפועל בגופים הטבעיים המוגשמים. ומהם התחבולות החשובות על פנים רבים מהם חכמה הנקראת בלשון הערב אל⁶⁾ גבר ואלמקאבלה ומה שדומה לה. ואע"פ שזו החכמה⁷⁾ משותפת לחשבון ולתשכורת והוא כולל צדי דרך ההנהגה בהוציא המספרים אשר דרכם שישמשו אותם במה⁸⁾ שנתן אקלירם שרשיהם ומן החדשים והמדוברים במאמר העשירי מספר השרשים וכמה שלא זכר מהם בזה המאמר. וזה כי החדשים והמדוברים אחר שהיה⁹⁾ ערך קצתם לקצתם לערך המספרים אל המספרים היה כל מספר¹⁰⁾ כמו הגודל או מדובר או הדש וכשיוציאו המספרים אשר הם דומים בערכים אל הגדולים כבר¹¹⁾ הוציאו אלו הגדולים על דרך מהדרכים ועל כן יושמו

1) B C בה. 2) לא מפני C. 3) B fehlt bis בהם. 4) C כשיבוקש.

5) כמו B. 6) המלאכה C. 7) الجبر والمقابلة. 8) וחכמת A B C. 9) הגדולים fehlt bis 11). מאמר ומספר A 10). שיהיה A 9).

מקצת המספרים מדוברים בעבור שיהיו דומים למספרים החדשים. ומהם תחבולות התשבורת והם רבות מהם¹) מלאכת ראשית הבנין ומהם תחבולות תשבוריות במדידת מיני הגופים ומהם תחבולות במלאכת כלים כוכביים וכלים נגוניים והכנת כלים למלאכות רבות מעשיות כמו הקשות ומיני הזיין. ומהם תחבולות מראיות²) במלאכת כלים ידריכו העינים להשיג אמיתת הדברים המעויי³) אליהם אשר הם רחוקים. ומהם תחבולות במלאכת המראות ובעמידת מהמראות אל המקומות אשר ישיבו השבבים כשיעקלו אותם או יתהפכום או ישברום ומה יעמוד האדם על מראה ממיני המראות אשר ישיבו שביבי השמש אל גופים אחרים ותתחדש מזה מלאכת המראות השורפות והתחבולות בהם. ומהם תחבולות במלאכת כלים נפלאים וכלים למלאכות רבות. והדומים להם הם חכמות תחבולות והן התחלות המלאכה המדינית המעשית אשר מלאכתה בגופות והצורות כמו מלאכת הבנין והדומה לזה:

החלק השביעי בחכמת הטבע וחלקיה:

וחכמת הטבע עיונה בנופים הטבעיים והמקרים אשר קיומם באלו הגופים ותודיע הדברים אשר בעבורם נמצאו אלו הגופים והמקרים אשר קיומם בהם. והגופים מהם מלאכותיים ומהם טבעיים והמלאכותיים כמו הזכוכית והסוף והבגד והדומה להם ועל דרך כלל כל דבר שמציאותו במלאכה ובחירת האדם. והטבעיים אשר מציאותם לא במלאכה ולא בבחירת האדם כמו היסודות ומה שביניהם מהצמחים והחיות. ודוגמת הגופים הטבעיים באלו הדברים כדוגמת הגופים המלאכותיים וכאור זה כי הגופים המלאכותיים נמצאו בהם דברים⁴) קיומם בנופים המלאכותיים ונמצאו בהם דברים מהם מציאותם ודברים בהם מציאותם ודברים בעבורם מציאותם וזה בנופים המלאכותיים יותר מפורסם מבנופים הטבעיים והדברים שקיומם בנופים המלאכותיים הם כמו יופי הבגד והלשישה בסוף והזכות בזכוכית והפתוחים במטות. והדברים אשר בעבורם נמצאו הגופים המלאכותיים הם התכליות והכוונות אשר בעבורם נמצאו כמו שהבגד נעשה מפני שלבישהו האדם והסוף להלחם עמו את האויב והמטה להיות מגינה מלחלוחית הארץ או לדבר אחר זולתי זה ממה שנעשתה המטה בעבורו והזכוכית שיעניעו בו ממה שאיפשר שיכוף אותו זולתי מהכלים. והתכליות והכוונות אשר קיומם בנופים המלאכותיים כמו שפוי⁵) הבגד להתקשט בו ולשישת החרב להפחיד בו האויב ופתוחי המטה להשיב מראהו וזכות הזכוכית בעבור

דברים > BC 4). המעיין B 2). מראית A 2). ומהם מלאכי ראשי C 1).

5) שיופי C 5).

שיהיה נראה לעין מה שיוצנע. והדברים אשר מהם נמצאו הגופים המלאכותיים הם הפועלים והמהיים אותם כמו הנגר אשר ממנו נמצא המטה והלוטש אשר ממנו נמצא הסיף. והדברים אשר בהם מציאות דברים מלאכותיים בכל גוף שני דברים כמו הסיף כי מציאותו בשני דברים בחידודו והברול והחדוד הוא מעשהו ותכונתו ובו יפעל פעלו, והברול חומר ומונחו והוא הנושא לתכונתו וצורתו והבגד מציאותו יתבאר במטוה ותתערב שתיו עם ערבו וההתערב הוא תכונתו וצורתו והמטוה הנושא אותו הוא מונחו וחמרו. והמטה יתבאר מציאותה כריבוע והעין והריבוע תכונתה והעין חומרה הנושא את הריבוע וכן בשאר הגופים המלאכותיים. ובהתקבץ אלו השנים והתחברם יגיע המציאות לכל אחד מהם בפועל והשלמות. וכל אחד מאלו אמנם יפעל¹⁾ או יפעלו עמו או ישתמשו בו או תהיה בו תועלת ברבר אשר בעבורו נעשה כשתגיע מעשה צורתו בחמרו כי הסיף יפעל פעלו בחידודו וכן הדבר בשאר הגופים המלאכותיים:

והגופים הטבעיים כל אחד מהם נמצא או לכונה או לתכלית וכן כל דבר וכוונה אשר קיומם בגופים הטבעיים אמנם נמצא לכוונה ולתכלית: וכל גוף וכל כוונה בו הוא לפועל ומהווה ממנו נמצא. וכל אחד מהגופים הטבעיים נמצא הוא וקיומו בשני דברים האחד מעלתו ממנו מעלת חדוד הסיף מהסיף וזהו חומר הגוף הטבעי ומונחו והוא כנושא לצורתו²⁾. כי הסיף והמטה והבגד וזולתם מהגופים המלאכותיים האדם יראה בעינו³⁾ וירגיש מעשיהם וחמריהם כמו חדוד הסיף וברולה וריבוע המטה ועצה. אבל הגופים הטבעיים מעשה רובם וחמריהם אינם מורגשים אמנם יתאמת מציאותם אצלינו בהיקש ומופתי הפילוסופים האמתיים. ואע"פ שנמצא ברבים מהגופים המלאכותיים גופים אין מעשיהם מוגבלות כמו גוף היין כי הוא גוף נמצא במעשה והכח אשר בו ישכר אינו מורגש אבל יודע מציאותו בפועל היין וזה הכח צורת היין ומעלתה מהיין כמעלת החדוד מהסיף כי בזה הפועל יפעל היין פעלו. וכמו כן הסמנים⁴⁾ המורכבים למלאכת הרפואה. כמו הטריאק⁵⁾ וזולתם כי אלו יפעלו בנפשות בכוחות יתחדשו בהם בהרכבה ואלו הכחות אינם מורגשים אבל ישיג ההרגש הפועלים ההווים מאלו הכחות וכל רפואה היא רפואה לאותו הדבר כסמנים⁶⁾ אשר מהם הורכב וככה אשר בו יפעל פעלו הסמנים הם חמרה והכחות אשר בו תפעל פעלה הוא צורתו המעשה שלה ואילו בטל אותו

1) פעלו C. 2) לזולתו B. 3) בעינו A. 4) הסמנים A B. 5) הטריאק C. 6) כסמנים A C.

הכח ממנה לא היתה רפואה כמו שאילו בטל חרוד הסיף מהסיף לא יהיה סיף וכמו שאילו בטל מהבגד התערב שתיו עם ערבו לא יהיה בגד ועל זה הדרך צריך שיובן מעשה הגופים הטבעיים וחמריהם כי הם מאחר שלא יושגו בהרגש היו בחמרים. והצורות אשר לא יושגו בהרגשות מחמרי הגופים המלאכותיים ומעשיהם ואלה כמו גוף העין והכח אשר בו האורה¹⁾ וכן כל אחד מהאיברים כי כח העין אינו נראה לא יושג בדבר מההרגשות אבל יושכל בשכל ונקראו כחות אשר בגופים הטבעיים מעשים וצורות על דרך ההתדמות²⁾ לצורות הגופים המלאכותיים, כי הצורה והמעשה והיצירה כמעט שהם מהשמות הנרדפים³⁾ ויורו אצל ההמון על צורות בעלי חיים והגופים המלאכותיים, והושמו שמות לכחות ולדברים אשר מעלתם בגופות הטבעיים מעלת היצירה והצורות בגופים המלאכותיים על דרך ההדמות מפני שהמנהג במלאכות להעתיק שמות הדברים אשר יקראו אותם ההמון אצל הדומים להם מעשה⁴⁾ וצריך שתדע כי מלת מעשה בזה המקום כמו תכונה על דרך זה מעשה המנורה שענינו כמו תכונה. וחמרי הגופות וצורותיהם ופועליהם⁵⁾ והתכליות אשר בעבורן נמצאו הם הנקראים התחלות הגופים ואם יהיו למקרי הגופים יקראו ההתחלות המקרים אשר בגופים: והכמת הטבע תודיע הגופים הטבעיים כשתניח מה שהיה מהם מפורסם הנחה כלומר שתודיע⁶⁾ אות בלי ראייה אחרת ותביא מופת על מציאות מה שהיה מהם נעלם המציאות, ותודיע לכל גוף טבעי חמרו וצורתו ופועלו והתכלית אשר בעבורה נמצא זה הגוף, וכמו כן במקריהם, כי היא תודיע מה שבו קיומם והדברים הפועלים אותם והתכליות אשר בעבורן היו אלו המקרים וזו החכמה תתן התחלות הגופים הטבעיים והתחלות מקריהם. והגופים הטבעיים מהם פשוטים ומהם מורכבים, והפשוטים הם הגופים אשר מציאותם לא מגופים אחרים וזולתם והמורכבים הם אשר מציאותם מגופים אחרים וזולתם כמו בעלי חיים והצמחים: ותכמת הטבע נחלקת לשמונה חלקים.

הראשון החקירה בכל מה שישתתפו בו הגופים הטבעיים כולם הפשוטים והמורכבים מההתחלות והמקרים הנמשגים אחר אלו ההתחלות: השני החקירה בגופים הפשוטים אם⁷⁾ הם נמצאים, ואם הם נמצאים אם⁸⁾ גופים הם וכמה מספרם ואחר כך החקירה ביסודות הגופים המורכבים אם הם באלו הפשוטים אשר התבאר מציאותם או אם הם גופים אחרים יוצאים מהם ואם הם באלו ואי אפשר שיצאו מהם, האם⁹⁾ הם כלם או

1) משא A C. 2) הנפרדים A. 3) ההדמות A B. 4) הגערה A C. 5) או C; ואו A. 6) אשר C. 7) מציאות A fehlt bis. 8) ופועלותיהם A. 9) חיום C; ואם A. מה גופים

מקצתם, ואם הם מקצתם אס¹⁾ אלו מהם הם ואחר כך העיון במה שישתתפו בו הפשוטים כולם, מה שהוא מהם שרשים לגופים המורכבים ומה שאינו מהם שרשים להם, ואחר כך העיון במה שהוא מסוגל ממה שאינם שרשים מההתחלות:

השלישי העיון במה שיכלול²⁾ היסודות והמורכבים מהם: הרביעי החקירה במה שהוא מסוגל לכל מה שהם יסודות מלבד המורכבים מהם מההתחלות והמקרים וההתפעלויות הנמשכות אחריהם: החמישי העיון בגופים המורכבים מהיסודות ויש³⁾ מהם מתדמים החלקים ומהם משונים החלקים ושהמתדמים החלקים מהם חלקים תורכבו מהם המשונים החלקים כמו הבשר והעצם, ומהם מה שלא יהיה בשום פנים חלק מנוף טבעי משונה החלקים כמו המלח והכסף והזהב. ואחר כך העיון במה שישתתפו בו הגופים המורכבים כולם ואחר כך העיון במה שישתתפו בו הגופים המורכבים המתדמים החלקים או בלתי משונים יהיו חלקים למשונים החלקים או בלתי משונים:

הששי העיון במה שישתתפו בו הגופים המורכבים המתדמים החלקים אשר אינם חלקים למשונים החלקים והם⁴⁾ הגופים המחצביים והאבנים ומיניהם וכמה שהוא⁵⁾ מסוגל לכל מין מהם⁶⁾:

השביעי העיון במה שישתתפו בו מיני הצמחים וכמה שהוא⁷⁾ מסוגל לכל אחד מהם והוא אחד מחלקי העיון במורכבים המשונים החלקים: השמיני העיון במה שישתתפו בו מיני בעלי חיים ומה שהוא מסוגל לכל מין מהם והוא החלק השני מהעיון במורכבים המשונים החלקים, ותתן חכמת הטבע בכל מין מאלו הגופים התחלותיהם הארבעה ומקריהם הנמשכים לאלו ההתחלות. וזהו כלל מה שבזו החכמה וחלקיה:

ואילו השמונה חלקים הם שרשי וזו החכמה ויש חלקים אחרים כמו⁸⁾ הענפים. והספרים המחוברים בשרשים הם שמונה במספר החלקים וצריך שנוכיר⁹⁾ כל אחד מהם בשמו כמו שעשינו בחכמת ההגיון:

ואומר כי הספר הראשון יתבארו בו הדברים הכוללים לכל הגופים הטבעיים בחומר ובצורה והתנועה והסבות והתכליות ומה שאין לו תכלית ותליית התנועות במניעים והגעת תכליתם אל מניע אחד אינו מתנועע ושאין תכלית לכוונו ואינו נוף ולא כח בגוף. וזה הספר נקרא השמע הטבעי והוא בלשון יון אל סמאע ואינו מענין שמע:

1) או C; 2) שיכלול C; 3) ויש A; 4) הם C; 5) שהוא A; 6) מין מהם A; 7) הוא C; 8) ויש A; 9) שנוכר A B.

הספר השני יתבארו בו ענייני הגופים שהם יסודות העולם והם הגלגלים ומה שבהם והיסודות הארבעה ושבעם ותנועותיהם ומקומותיהם והחכמה במעשיהם וסדרם וזה הספר נקרא ספר השמים והעולם:

הספר השלישי יתבארו בו ענין ההויה וההפסד והלידה והכליון וההתונים על דרך כלל מבלתי שיפרט ויתבארו בו הגופים הראשונים המקבלים לאלו העניינים ודקות המעשה האלהית בקשירת העפרים והשחקים והתמדת המינים בהפסד האישים בשתי התנועות השחקיות המזרחית והמערבית וזה הספר נקרא ההויה וההפסד:

הספר הרביעי יתבארו בו העניינים אשר יקרו ביסודות הארבעה מצד המונס ומה שיקרה להם ממיני התנועות והרפיון והצמיחה מרשום הגלגלים בהם ויתבארו בו הזקים והזועות והגשם והמטר הרעמים והברד ומראה הקשת ואבני אלגביש והרוחות והרעש וההרים והימים וזה הספר נקרא ספר הרשומים העליונים, ויש מי שקורא אותו ס' אותות השמים:

הספר החמישי יתבאר בו ענין הנמצאים שאין להם תנועה ומה שבדומם וזה הספר נקרא ס' הדומם:

הספר השישי יתבאר בו ענין הנמצאים שהם גדילים וזה הספר נקרא ספר הצמחים:

הספר השביעי יתבאר בו ענין הנמצאים שהם בעלי חיים וזה הספר נקרא ספר בעלי חיים:

הספר השמיני תבאר בו חכמת הנפש¹⁾ והכוחות המשינות והמניעים בבעלי חיים ובלבד מה שבאדם אשר לא תמות כמות²⁾ הגוף והוא העצם³⁾ רוחני וזה הספר נקרא ספר הנפש והחוש והמוחש:

וחלקי החכמה הטבעית שהם כמו הענפים מהם מלאכת הרפואה והכוונה בה ידיעת התחלות גוף האדם וענינו מהבריאות והחולי וסיבותיהם וראיותיהם לרחות החולי ולשמור הבריאות וזה בתכלית מה שאיפשר בכל אחד ואחד מהגופים וזו המלאכה אין תכליתה שתרפא על כל פנים אלא שתפעל מה שצריך כפי השיעור הצריך ובעת הצורך⁴⁾ ואחר כך יוחיל האדם שתגיעה תכליתה אשר היא הרפואה כמו שהדבר במלאכת המלכים ומנהיגי הגדוד וזולתם ממלאכות הדומות להם: ומהם משפטי הכוכבים והיא חכמה מדינית והכוונה בה לקחת ראיות מצורות הכוכבים והקש קצתם לקצתם והקשם למדרגות המולות והקש כל זה אל הארץ אל מה שיאות ממסיבות העולם והממשלות והבחירות והשאלות:

ומהם חכמת ההכרה והכוונה בה לקחת ראיות מהיצירה על המדות:

1) הנפשות. 2) במות. 3) B C עצם. 4) הצורך.

ומהם חכמת הפתרון והכונה בה לקחת ראיות מהדמיונים החלומיים על מה שראתה אותן¹⁾ הנפש מהעולם הנסתרות ודומיהן²⁾ הכח הדמיוני ברונמת וזלתו וכבר נזכר זה למעלה בחלק חכמת הכוכבים: ומהם חכמת הצלמים והכונה בה למוזג הכוחות השחוקים בכוחות מקצת הגופים העפריים כדי שתתחבר מזה כח פועל פעל זר: ומהם החכמה³⁾ הנקראת אלכימיה⁴⁾ והכונה בה שלילת העצמים המחצביים⁵⁾ סגולותיהם ולשום אותם סגולות לזולתם ולשום לקצתם סגולות קצתם כדי שתניע⁶⁾ לעשות הוהב והכסף מזולתם מהגופים: ואלו הענפים לא זכרום מקצת הפילוסופים בזכרם מספר החכמות. ואני כדי שיהיה הספר שלם זכרתי⁷⁾:

החלק השמיני בחכמת האלהות וחלקיה:

זו החכמה נחלקת לשלשה חלקים. הראשון יחקור הדברים הנמצאים והדברים אשר יקראו להם במה שהם נמצאים: והשני יחקור בו ההתחלות המופתים בחכמות העיוניות הפרטיות⁸⁾. והן אשר תפרד⁹⁾ כל חכמה מהם בעיון בנמצא מסוגל כמו ההגיון והתשבורת והחשבון ושאר החכמות הפרטיות הדומות לאלו ויחקור ההתחלות הלמודיות והתחלות חכמת¹⁰⁾ הטבע ותבקש לאמת אותם ותודיע עצמיהם ותמנה האמונות הנססרות אשר היו לקדמונים בהתחלות אלו החכמות כמו אמונות מי שהאמין בנקודה והיתוד¹¹⁾ והשטחים והקוים שהם עצמים ושהם נבדלים ושאר האמונות הדומות לאלו בהתחלות שאר החכמות ותבאר שהן נססרות: והשלישי יחקור הנמצאים אשר אינם בגופים ולא בגופים ויחקור בתחלה אם הם נמצאים אם לא ויביא מופת שהם נמצאים ואחר כך יחקור בתחלה אם יש למספרים¹²⁾ תכלית אם לא ויביא מופת שיש למספרם תכלית ואחר כך יחקור אם מעלותיהם בשלימות אחד או מעלותיהם יש להם יתרון זו על זו בשלימות ואחר כך יביא מופת שאע"פ שהם רבים הם עולים מהחסר אל השלם עד אשר יגיעו באחרית אל שלם אי אפשר שיהיה דבר יותר שלם ממנו בשום פנים ואי אפשר שיהיה במעלתו ובמציאותו נמצא אחר¹³⁾ ולא דומה לו ולא הפך¹⁴⁾ ויגיעו אל ראשון אי אפשר שיהיה מעלתו¹⁵⁾ ומציאותו שימצא קודם לו ראשון ואל קדמון אי אפשר שיהיה קודם לו וזלתו ואל נמצא אי אפשר שיהיה נאצל מציאותו מדבר אחר¹⁶⁾ בשום פנים ושאותו הנמצא הוא הנצחי והקדמון לבדו במוחלט ויבאר כי

כביאא C; קבייא B 4). חכמת B C 5). ודומהו A B 2). אותו A B 1).
המדוניות A 8). זכרתים C 7). שייגיע B C 6). המחשביים A B 5).
אחר B C 18). למספרים A B 12). והיסוד A 11). מחכמת A B 10). תברר C 9).
אחד A 16). מעלתו ומציאותו B > 15). להפך C 14).

שאר הנמצאים אחרונים אצלו במציאות והוא הנמצא הראשון אשר נתן לכל דבר בלתי המציאות ושהוא האחד אשר נתן לכל דבר וולתו¹⁾ הייחוד והוא האמת הראשון אשר נתן לכל בעל אמתה בלתי²⁾ האמתה, הוא אמת. והנביא ע"ה רמו אל זה באמרו וי"י אלהים אמת ואמרו חכמנו ו"ל הוא אמת ואין וולתו אמת. ויבאר היאך נתן האמתה לשאר הנמצאים ושאי איפשר שיהיה בו רבוי בשום³⁾ פנים אבל הוא יותר הגון בשם האחד ובענינו ובשם המציאות וענינו ובאמתה ובעניניה מכל אחד⁴⁾ וולתו נאמרו בו כל אלו. ואחר כך יבאר כי מה שהוא באלו התארים צריך שיאמין האדם כי הוא האלוה יגדל שבחו. ואחר כך יבאר היאך יתחדשו הברואים ממנו והיאך נתן להם המציאות ואחר כך יחקור מעלות הנמצאים והיאך היגיעו להם אלו המעלות והיאך היה ראוי כל אחד שיהיה בזה המעלה אשר הוא בה ויבאר היאך נקשרים אלו באלו וסדרם ובאי זה דבר מהדברים יהיה קשורם וסדרם אחד: ואחר כך ימנה שאר פעליו בנמצאים ויבאר כי אין עול בדבר מהם ולא סתירה ולא רוע סדר ולא רוע חיבור ועל דרך כלל אין במעשיו חסרון בשום פנים כמו שהעיד עליו משה רבינו ע"ה המכיר מעשיו באמרו [דברים לב ד] אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. ואחר כך יתחיל לבטל האמונות הנפסדות אשר חשבו על הבורא ית' במעשיו ממה שיחשבו שיש בהם חסרון ויבטל זה במופתים יודיעו לאדם הידיעה האמיתית אשר אין בהם ספק בשום פנים. ויש מי שחלק זו ההכמה לחמישה חלקים שהם כשרשים:

הראשון העיון בידיעת העניינים הכוללים לכל הנמצאים כמו ההויה וזו המלה נגזרת מן הוא. וכמו האחדות והרכויו וההסכמה והשינוי והכח והפועל והעלה ועלול:

השני העיון בשרשים והתחלות לחכמת הטבע והלמודית⁵⁾ ולדחות האמונות הנפסדות מהם⁶⁾.

השלישי בישות⁷⁾ האלוה יתעלה ויחודו והראיה שהוא נבדל מכל היצורים ברבנותו ומהנמנע⁸⁾ שישתתף אחר עמו במעלת⁹⁾ מציאותו ושהוא לבדו מחוייב המציאות בעצמו ומציאות וולתו יתחייב ממנו, והעיון בתארו ושהמובן ממלת כל תאר מה הוא ושהמלות אשר ישמשו בהן בתארו כמו האחד והנמצא והקדמון והיודע והיכול תורה כל אחת מהם על ענין אחד ואי איפשר שיהיו לדבר אחד, אשר אין בו¹⁰⁾ ריבוי, עניינים רבים

1) דבר אחר C. 2) בלתי A C. 3) A fehlt bis. 4) אחת C. 5) והלמודיות A B C. 6) בהם B. 7) בישרות A. 8) ומניע A B. 9) במעלות C. 10) רבוי בו A B.

אשר כל אחד מהם על האחד. ובוה החלק יתכאר היאך יבין האדם אלו התארים בו עד אשר לא יתחייב בעצמו ריבוי ולא יחפא דברים אשר לא כן ביהודו האמתית והעצמית:

הרביעי העיון בישות העצמים הנצחיים הרוחניים אשר הם מהדושי' (ורוב יצוריו יולדו מהם והראיה שהם רבים ושנוי מעלותיהם בהתארים אשר הם תלויות בכל אחד מהם בהשלים הכל ואלו מהמלאכים הכרוכיים. ואחר כך בישות העצמים²) הרוחניים השניים אשר הם תחת אלו הראשונים ויודיע כחותיהם ומעלותיהם ופעולותיהם ואלו מהמלאכים הממונים בשחקים ומנהיגים הטבע ומתמידים מה שנולד ויוליד בעולם ההווה³) והנפסד:

החמישי בידיעת שאלו העצמים הגופניים השחקיים והעפריים משועבדים לאלו העצמים הרוחניים אשר מקצתם עושים מניעים⁴) ומקצתם מצוים והם המניעים מארון הכל ית' הנבואה והראיה בקשירת העפרים בשחקיים והשחקיים במלאכים העושים והמלאכים העושים במלאכים המניעים⁵) וקשירת הכל בדבר אשר אינו הלוקהו⁶) אלא כהרף עין. ויתבאר כי הכל אין הפסק בו ולא בחלקיו ושמנהגו האמתית כפי מה שיתחייב⁷) הטוב האמתית. ושהרע בו אינו אמתית אבל הוא על דרך כלל בחכמה ותקון הוא מצד הטוב⁸):

ואלו חלקי הטבע הראשון רצוני לומר החכמה האלוהית והספר הכולל כל זה הוא הנקרא מה שאחר הטבע:

ענפי חכמת האלהות. מהם ידיעת איכות⁹) הנבואה וההתעוררות האלוהית והראיה על הנבואה והעצמים המניעים הנבואה והיאך תגיע¹⁰) עד שתהיה נראית והיאך יהיו מהנביא המופתים הרוחניים ושנוי מנהג הטבע והיאך יגיד הנעלם והשלמים והוותיקים היאך יגידו לדברים שהם כמו התעוררות אלהי והכבודים דומים למופתים והרוח הצדקת מטבע העצמים¹¹) הרוחניים¹²) השניים ורוח הקדש מטבע הכרוכים: ומהם חכמת החיים האחרונים והם העולם הבא והוא שיש הנפש אחר המות עונש ושכר ושהרוח הטהורה אשר היא העושה המעשים הטובים אשר יחייב אותם הדת והשכל היא הנוכה אל הצלחה ותענוג ושאלו יותר גדולים ממה שהזכיר הדת ולא יסתור זה השכל ויבאר ההצלחה הרוחנית היאך תהיה כי השכל דרך לדעת זאת:

1) מחודשים C. 2) המלאכים העצמים C. 3) ההווה והנפסד C. 4) מגיעים A. 5) מגיעים A. 6) חלקוהו B. 7) שיתחייב C. 8) שיחשוב C. 9) איכות A. 10) הגיע A. 11) C fehlt bis מטבע. 12) והרוחניים A.

החלק התשיעי בחכמת המדינית וחכמת המשפט וחכמת הדברים:

וחכמת המדינית חוקרת מיני הפעלים והמנהגות הבחירים והקניינים והמדות והיצירות¹⁾ אשר מהם יהיו אלו הפעלים והמנהגות ויחקור התכליות אשר בעדם עושים אותם והאיך צריך שיהיו מצואים באדם והאיך איפשר שיגיעו לו וסדרם בו על הדרך הצריך שיהיה מציאותם בו, והאיך יהיו נשמרים בו ויבדיל בין התכליות אשר בעבורם יעשו הפעלים והמנהגות. ויתבאר מה שהוא באמת הצלחה²⁾ ויש³⁾ מה⁴⁾ שיחשבו שהוא הצלחה אמיתית אי איפשר שיהיה באלה החיים אלא בחיים אחרים אחר אלו והם חיי העולם הבא ומה שיחשבו שהוא הצלחה מבלתי שיהיה כן הוא כמו העושר והכבוד והתענוגים כשישימם האדם תכלית ובלבד באלו החיים. ותבדיל בין הפעלים והמנהגות ותבאר כי מה שיושג עמם מה שהוא הצלחה אמיתית הם הטובות והשלימיות וזולתם הם הרעות והמגונות והחסרונות ושדרך מציאותם באדם שיהיו הפעלים והמנהגות השלימים מונחים באומות והמדינות על סדר שלם ושיעשו אותם בשתוף ותבאר כי זה לא יתכן אלא⁵⁾ בראשות שיהיה מחזק ומיטיב אלו הפעלים והמנהגות והיצירות והקניינים והמדות במדינות והאומות וישתדל⁶⁾ בשמירת עליהם עד אשר לא יסורו וזוה הראשות לא ישלם אלא במלאכה וקניין יהיו⁷⁾ מהם פעלי המחזק⁸⁾ מהם ופעלי שמירת מה שהתחזק עליהם וזו המלאכה היא המלאכה או המלאכות יקראה האדם כמו שירצה והנהגה היא שתפעל זו המלאכה:

והראשות על שני פנים ראשות מחזק במדינות הפעלים והמנהגות והקניינים הבחירים אשר דרכם שיושגו בהם מה שהוא באמת הצלחה והוא הראשות השלם והאומות המשוועדות לזה הראשות הם המדינות החסידות:

והשני ראשות מחזק⁹⁾ במדינות הפעלים והיצירות אשר יושג בהם מה שיחשבו שהוא הצלחה מבלתי שיהיה כן והוא הראשות הסכלות. וזה הראשות נחלק לחלקים רבים ויקרא כל אחד בכוונה אשר יכוין אותה ויהיו על מספר הדברים אשר הם התכליות והכוונות אשר בעבורם יבוקש זה הראשות ואם יבוקש בעבור הממון יקרא ראשות השפלות ואם יבוקש

מבלתי שיהיה כן יתבאר כי מה B 3). ההצלחה C 2). ויצירות B C 1).
ויהיה B C 7). וימכלל A 6). לא A B C 5). מהם A 4). שהוא באמת הצלחה
מחזק B 9). המחזיק C 8).

בעבור הכבוד יקרא ראשות הכבוד ואם יהיה זולתי אלו השנים יקרא בשם תכליתו:

וזה החכמה תבאר כי המלאכה המלכית השלימה תשלם בשתי כוחות האחד הכח על הסדרים הכלליים אשר ילמדם האדם באורך רגילות הפעלים באחרים המדיניים ובכחות הפעלים ובאישים ובמדינות הפרטיות ושיהיה מהונך ומנוסה בהם באורך מה שישתמש בהם כמו שהוא עליו מלאכת הרפואה כי הרופא יהיה רופא שלם בשתי כחות האחד הכח על הכללים והסדרים אשר למדם מספרי¹⁾ הרפואה והשני הכח אשר יגיע לו באורך רגילותו למעשה הרפואה בחליים והחנוך בהם באורך הנסיון וראותו לגופים החולים ובוה הכח איפשר לרופא שישער הסמים והרפואות כפי כל גוף וגוף כמו כן המלאכה המלכית איפשר לה שתשער הפעלים כפי מה שיקרה ופי כל ענין וענין ומדינה בכל עת ועת בזה הכח והוא הנסיון: והפלוסופיא המדינית חוקרת כל מה שתחקור אותו מהפעלים והמנהגות והקניינים הבחורים ושאר מה שתחקור אותו חכמת הסדרים הכלליים ותודיע היאך ישערו כפי ענין וענין ועת ועת איך ובאי זה דבר²⁾ ישוערו ואחר כך יעובם בלתי משוערים כי השיעור בפועל לבח אחר זולתי זו החכמה כי ענייני המקרים אשר כפיהם יהיה השיעור אינם מגודרים³⁾ ולא תקף אותם הידיעה⁴⁾. וזו החכמת שני חלקים חלק יודיע⁵⁾ ההצלחות ותבדיל בין האמיתית⁶⁾ מהם ובין שאינה⁷⁾ אמיתית ותמנה הפעלים והמנהגות והמדות הכלליות אשר דרכם שיונחו במדינות והאומות ותבדיל השלם מהם ממה שאינו שלם. וחלק יודיע⁸⁾ היאך סדור היצירות והמנהגות השלימים במדינות והאומות ותודיע הפעלים המלכיים אשר בהם יחוקן היצירות והפעלים השלימים והיאך יסודרו באנשי המדינות והפעלים אשר בהם יהיו נשמרים מה שסודר וחזוק בהם. ואחר כך ימנה מיני המלאכות שאינן שלמות כמה הם ומה כל אחת מהם וימנה הפעלים אשר תפעלם כל אחת מהן ואי זה מנהג מהמנהגות והקניינים תבקש כל אחת מהן ואחר כך אספר כמה הסבות והדרכים אשר בעבורם איפשר שיתחפזו הראשיות השלימים וחוקי המדינות החשובות אל המנהגות והקניינים הסכליים וימנה עמהם מיני הפעלים אשר עמם ישמרו המדינות הראשיות השלימות לכל⁹⁾ לא יפסדו ויתחפזו אל מה שאינם שלימות וימנה דרכי התחבולות וההנהגה והדרכים אשר דרכם שיעשו כשיתפנו אל האומות הסכליות עד אשר ישונו למה שהיו עליו בתהלה ואחר כך יתבאר בכמה דברים תשלם

1) מגודרים B 2) דרך C 3) מכפר רפואות C 4) ידיעה A B 5) יודע BC 6) שאינם אמיתות C 7) האמיתות C 8) יודע C 9) לכל אלא A

המלאכה המלכיה השלימה ושמחה החכמות העיוניות והמעשיות ויגיע להם הכח המגיע מהנסיך ההוה באורך הרגילות לפעלים במדינות והאומות והיא היכולת בהוציא התנאים אשר ישוערו בהם הפעלים (המנהגות¹) והקניינים כפי קבוץ וקבוץ ומדינה ומדינה או אומה ואומה כפי ענין וענין ומאורע ומאורע. ותבאר כי המדינה החסידה תשאר תמיד חסידה ולא תתהפך כשיהיו² מלכות זה אחר זה כומנים על תנאים אחרים בעצמם עד אשר יהיה זה העומד במקום מי שקדם על העניינים והתנאים אשר היה עליהם מי שקדם ושיהיה זה אחר זה בלי הפסק. ויבאר כי תנאי ענייני השבע צריך שיבקרו אותם בבני המלכים עד אשר יהיה ראוי למלוך מי שיהיו³ נמצאים בו אחר זה אשר היום מלך ויבאר היאך צריך שירובה מי שנמצאו בו אלו התנאים הטבעיים ובאי זה דבר צריך שיוסר עד שתגיע לו המלאכה המלכיה ויהיה מלך שלם. ויבאר כמו כן כי אותם אשר ראשונתם סכלית⁴ אין צריך שיקראו אותם מלכים בשום פנים וכי אינם צריכים בדבר מנהגותיהם ומעשיהם אל הפילוסופיא לא אל העיונית ולא אל המעשית אבל איפשר כל אחד מהם להגיע אל כוונתו במדינות⁵ והאומות אשר הם תחת ממשלתו בכח הנסיני אשר יגיע לו ברגילות סוג⁶ הפעלים אשר יגיע בהם אל הצד וכוונתו ויגיע אל רצונו מהטובות בעת שיודמן לו טוב כח מחשבה להוציא מה שצריך הוא⁷ אליו בפעלים אשר ישיג בהם הטוב אשר הוא כוונתו מתענוג או כבוד או זולתי זה ומפני שהנהגה האנושית או שתהיה מסוגלת⁸ ואשר לא תהיה מסוגלת⁸ היא אשר תשלם במשונות ומשונות יהיה או כפי קבוץ הבית או כפי קבוץ המדינה על כן היו החכמות המעשיות שלש אחת מהן מסגולות בחלק הראשון והיא תודיע האדם היאך צריך שיהיה מתנהג במעשיו ובמדותיו עד אשר יהיו חיייו הראשונים והאחרונים מצליחים כמו שנזכר זה בספר ארסטו⁹ במדות. והשנית מהם מסגולות בחלק השני ותודיע האדם היאך צריך שתהיה הנהגתו לביתו המשותפת¹⁰ בינו ובין אשתו ובניו ומשרתיו עד אשר יהיה ערוך בסדר להשיג ההצלחה וכל זה נזכר בספר ברוסן¹¹ בהנהגת הבית וברתי¹² אני באגרת המוסר: והשלישית מהם מסגולות¹³ בחלק השלישי ותודיע מיני הנהגות והראשונות והקבוצים המדיניים הטובים והרעים וכל זה נזכר בספר אפלטון וארסטו בהנהגה ומה שהוא נתלה בה¹⁴ מהנבואה והדת כמו שנזכר בספריהם בנימוסים. והפילוסופים

1) A B והנהגות. 2) כשהיו מלכיה A B. 3) שהיו A B. 4) A fehlt. 5) מסגולת A. 6) או A B. 7) סוגי A. 8) במדינה A. 9) סכלית אין צריך. 10) ארסטוטלוס C. 11) ברוסן C; ברוסן B. 12) וברתי A. 13) מסגולות C; מסגולת A. 14) A B בו.

אינם¹) רואים מה שיחשבו אותם ההמון כי הנימוס הוא הפיתוי והתחבולה²)
 אלא³) הנימוס אצלם הוא⁴) הדין והדבר הקיים ברדת הנבואה והערכיים
 קוראים למלאך המוריד הנבואה נימוס. וזה החלק מהחכמה המעשית
 תודיע מציאות הנבואה וסגולת כל דת ודת כפי עם ועם וזמן וזמן וההפרש
 אשר בין הנבואה האלהית ובין המתנבאים לשקר:

חכמת המשפט: וחכמת המשפט היא אשר בה יוכל האדם להוציא
 שיעור דבר ודבר ממה שלא נלחו העושה אותו ושישתדל⁵) לאמת
 זו כפי כוונת העושה הדת באותה סבה אשר עשה אותה באותה האומה.
 וכל אומה יש לה אמונות ופעלים, והאמונות כמו האמונות באל ית' ובמה
 מתואר בו ובעולם וולתו זה. והפעלים כמו הפעלים אשר יגדלו בהם
 האלוה יתעלה ויתברך והפעלים אשר בהם יהיה המשא והמתן במדינות
 ועל כן היתה חכמת המשפט שני חלקים חלק באמונות וחלק בפעלים:

חכמת הדברים: וזו החכמה היא⁶) קניין⁷) יוכל האדם עמה להגן
 האמונות והפעלים המוגדרים⁸) אשר פרסם אותם עושה הדת מהחולק עליהם
 ולזייף במלות הממרים את פיה. וזו החכמה נחלקת לשני חלקים חלק
 באמונות וחלק בפעלים והיא זולתי המשפט. כי השופט יקח האמונות
 והפעלים אשר פרסם אותם עושה הדת מקובלים וישימם שרשים להוציא
 עמהם הדברים המתחייבים בהם מהם. והמדבר יגן על אותם הדברים אשר
 הם שרשים אצל השופט מבלתי שיוציא מהם דברים אחרים ואם יודמן
 שיחיה לאדם יכולת על שני הדברים יחדיו יהיה שופט ומדבר ויהיה מגן
 עליהם מצד שהוא מדבר ויוציא מה שלא נזכר בה מצד שהוא שופט.
 והדברים אשר בהם צריך להגן על האמונות⁹) מהחולק עליהם מהם כי
 אנשים¹⁰) מהמדברים יראו להגן על האומות שיש להם דתות כשיאמר¹¹)
 כי אמונות האומות וכל מה שבהם מהדברים אין דרכם שיבחנו באמונות
 המחשבה והסכלים האנושים מפני שהם במעלה גדולה מהם מפני שהם
 לקוחות¹²) מהתעוררות אלהי ושיש בהם סודות אלהיות ילאו הסכלים
 האנושים להשיגם ולא יגיעו להם. ועוד כי האדם דרכו שילמד מהנבואה
 והדת מה שלא יוכל להשיגו בשכלו ואם לא אין תועלת בהתעוררות
 האלוהי אם איפשר שידע הדבר מצד שכלו ואילו היה כן השענו בני אדם
 על שכלם ולא היה צריך¹³) בהם אל נבואה ואל התעוררות אלהי ואין זה
 לברו אלא מה שהוא רחוק אצל¹⁴) שכלינו כי כל מה שהוא יותר¹⁵) רחוק

1) אינם > C; אינם > B. 2) והתחבולות A. 3) לא A. 4) A C
 שיוכל A. 7) הוא B. 8) אשר ישת' B. 9) (אלא wohl zu corr. in) הלא
 לוקחות C. 12) כשיאמין C. 11) יש C. 10) האומות A B C. 9) והמוגדרים C.
 יותר > C. 15) אצלינו C; אבל A B. 14) צורך A. 18)

יותר הגון שיהיה בו תועלת. וזה הדבר שנוכר בדת האומה ממה שירחיק אותו השכל והוא מגונה אצלו אינו על האמת רחוק אבל הוא האמת בשכלים האלהיים. והאדם אע"פ שהגיע בתכלית השלימות האנושית¹⁾ מעלתו אצל בעלי הסכלים האלהיים כמעלת²⁾ הקטן הפתי אצל האדם השלם וכמו שרבים מהקטנים והסכלים ירחיק שכלם דברים רבים ממה שאינם על האמת שוא³⁾ ושלא אי אפשריים, כמו כן מעלת מי שהוא בתכלית השלמות השכל האנושי אצל השכלים האלהיים. וכמו שהאדם קודם שיוסד ויתחנך ירחיק דברים רבים והם אצלו מגונים וירמה בנפשו שהוא שוא וכשיוסד בחכמות ויתחנך בנסיונות תסורנה ממנו אותם⁴⁾ המחשבות וישבו הדברים אשר היו אצלו שוא אל האמת והיו אמיתיים ומה שיהיה תמה ממנו כמה שקדם יתמה מהפכו עתה. כמו כן האדם השלם האנושות אינו⁵⁾ נמנע שירחיק דברים שידמה בנפשו שאינם אפשריים מכלתי שיהיו כן על האמת. ומפני אלו הסבות ראו אלו להשתדל לאמת דת⁶⁾ האומה ומפני⁷⁾ כי הבא בהתעוררות מאת האל יתעלה יצדק ולא יתכן שיכזב ויתאמת זה משתי דרכים או במופתים אשר יעשה אותם⁸⁾ או בעדיות מי שקדמו מהאנשים ראויים לקבל דבריהם ובאלו הדרכים והדומה להם ראו⁹⁾ אלו להגן על בעלי הדת. ואחרים ראו¹⁰⁾ לעזור האומה ודתה בשירקדקו מלות אותו הדת ומה שימצא מהמורגש והדברים המפורסמים והמושכלות סותר למה שנוכר בדת הוציאוהו ממשומו עד שיהיה מוסכם עמהם ולא יהיו מכחישים זה לזה. ואחרים ראו¹¹⁾ לעזור אלו הדברים שדומים שהם מגונים בדת בשחקרו שאר הדתות וילקטו מהם הדברים המגונים אשר בהם ובשיראה בעל אותו הדת כי בעל דת אחר סותר אותם הדברים המגונים שבדתו יזכור לו הוא מה שלקט מהדברים המגונים שבדתו וידיחהו בזה מעליו. ואחרים ראו¹²⁾ להחריש מי שרוצה לסתור דתם בשיביישוהו ויכלימוהו ויאיימוהו בדברים רעים כשלא יוכלו לדחות אותו בראיות. ויש דברים אחרים דומים לאלו שראו אנשים אחרים לעזור בהם אותה האומה כמו שהוא נזכר בספריהם. ודי מהם מה¹³⁾ שדברנו בזה כפי הכוונה ונשאר להודיע כי בהכרח נחלקו החכמות כולם לשלשה חלקים מפני שהנמצאים שלשה וביאור זה כי הנמצאים מקצתם קיומם בחומר. ועל כן היה העיון בזה המין מהנמצאים ובהשגותיו בחכמה מיוחדת וזה מבואר למי שהוא רגיל בחכמת הטבע.

1) A B באנושות 2) A B C במעלת 3) A C שוא 4) $A >$ במה
מפני A B 7) כה C כה B 6) שאינם A B fehlt bis 5) שקדם אותם
8) A B C ראו 9) A B C ראו 10) A C ראו 11) A B C ראו
12) C ראו 13) במה שזכרנו B 18) ראו C 12)

ומקצת הנמצאים יקה בגדריהם החומר אע"פ¹⁾ שהם נמצאים בחומר וזה כמו כן מבואר למי שהוא רגיל בחכמות הלימודיות ועל כן היה העיון בכל אלו המינין ובהשגותיהם בחכמה מיוחדת. ומפני שהתבארו בחכמת הטבע התחלות אחרות אינן בחומר והם נמצאות על דרך כלל היה מהחובב שיהיה העיון בחכמה כוללת תעיון במציאות כולו על דרך כלל²⁾:

החלק השלישי בביאור כי הפילוסופיאה הברחית בהשיג ההצלחה האמתייה³⁾:

זה החלק יש בו תוספת ביאור על מה שנוכר בחלק השני ממספר החכמות. ומוזה החלק יתבאר הצורך שהצריך אל הפילוסופים⁴⁾ לקדם החכמות מקצתם על קצתם והיאך הם קשורות זו בזו ומה⁵⁾ הטעם אשר סדרום⁶⁾ בספרים⁷⁾ המחברים בהם על זה הסדר. ואי זה ראוי לקדם מהם ואי זה ראוי לאחר ויתבאר בו הצורך שהצריכם לחבר אלו החכמות והיאך נמצאו מענין לענין ומדבר לדבר עד שהגיעו אל התכלית. ומצאו ההתחלות המציאות ועלתו, ויתבארו בו דברים לא יתבארו⁸⁾ בחלק השני כי בזה ובמה שקדם תבאר כוונת הפילוסופיאה ותכליתה ושהיא הברחית בהשיג ההצלחה וכבר זכרתי כי דברי אלה בחכמות הם דברי אריסטו או מדברי הפילוסופים שהם מכתו ואני קצרתי במקצת המקומות והארכתי מקצתם כפי מה שראיתי שהוא מועיל בכוונת זה הספר: וזה החלק נחלק לשלשה חלקים.

הראשון בביאור הדברים ההכרחיים בהשיג ההצלחה.
השני בפילוסופית אפלטון וסדר חלקיה מראש ועד סוף.
השלישי בפילוסופית אריסטו וסדר חלקיה מתחלה ועד סוף:

החלק הראשון בביאור הדברים ההכרחיים בהשיג ההצלחה:
ואומר כי הפילוסופים זכרו שהדברים האנושיים אשר בהגיעם באומות ובאנשי המדינות תגיע להם עמהם הצלחת זה העולם בחיים הראשונים וההצלחה האחרונה בחיים האחרונים ארבעה סוגים. והם השלמות העיונים והשלמות המעשיים והמלאכה המעשית. והשלמות העיונים הם החכמות

1) ואע"פ A B. 2) השני $B <$. 3) האמיתית C. 4) התבאר A B. 5) ומזה C. 6) סדרים A. 7) הספ' A B. 8) הפילוסופי C.

אשר הכוונה האחרונה מהם שיגיעו עמהם הנמצאים מושכלים על אמיתתם בלבד וזו היא החכמה. ומהשלמות העיונים השכל העיוני והמעשה במה שגזור ושלמות ההלך המחשבי השכל המעשי. והעצה הנכונה ואמיתת המחשבה. ואלו החכמות מהם שמגיעות באדם מתחילה מכלתי שידע מאין הגיעו והיאך הגיעו והם החכמות הראשונות ונקרא מה שעמהם יגיע השכל העיוני. וצריך לדעת כי מלת מגיע¹⁾ ברוב מקומות זה²⁾ הספר הוא פועל עומד כמו [איוב כ ו] „וראשו לעב יגיע“. ובא ממנו פועל יוצא כמו [ישעיה ה ח] „מגיע בית בבית“. וזכרתי זה לבל ישתבש הקורא ויחשוב היוצא במקום עומד והעומד במקום יוצא. ויש מאותם החכמות שמגיעות בדרישה וחרושה³⁾ ולמוד הדברים הנודעים בחכמות⁴⁾ הראשונות הם המוקדמות הראשונות ומהן⁵⁾ ילך האדם אל החכמות המאוחרות המגיעות בדרישה וחקירה או בלמוד. והמכוון לכל מבוקש שתגיע בו הידיעה האמתית אלא שאנו פעמים רבים נמצא מהמבוקשים מה שלא תגיע לנו בהם האמת, אלא⁶⁾ איפשר שתגיע במקצתם האמת ובמקצתם המחשבה שאיפשר שאינה אמיתית או ספוק או דמיון ואיפשר שנמעה ונחשוב שמצאנו האמת ולא מצאנוה, ואיפשר שנשתבש בדבר נשיהיו שוים הדברים המהויקים אותו והמבטלים והסיבה בכל זה שינוי הדרכים אשר נלך בהם בלכתנו אל המבוקש וזה כי איפשר שיהיה דרך אחר תגיענו ממנו במבוקש אמונות משונות אלא יתחייב שיהיו הדרכים אשר תגיענה מהם במיני המבוקש אמונות משונות דרכים משונים לא נרגיש בשנויים ולא בהיפרש אשר ביניהם אבל נחשוב שנלך בכל המבוקש דרך אחר⁷⁾ בעצמו ועל כן יודמן שנלך במבוקש אחר הדרך שנגיע עמו אל האמת ונלך במבוקש אחר דרך יסירנו מהאמת אל מה שהוא דוגמת האמת או דמיונו או דרך נגיע עמו אל הספוק או אל המחשבה שאינה אמיתית ולא נרגיש בזה⁸⁾ ויהיו אצלינו אלו הדרכים אחד בעצמו ועל זה הדרך נמצא הדברים ברבים מעניינו וברבים מהמשתדלים והמעיינים והחוקרים. ועל כן יתבאר מזה כי אנו מצטרפים קודם שנתחיל בחקירת המבוקש שנדע⁹⁾ זה הדרך ככת המלאכה ובחכמה שנבדיל עמה בין¹⁰⁾ אלו הדרכים המשונים מפני שמהשבותינו אין בה דיי כדי להבדיל אלו מאלו וכבר זכרתי בחלק השני כי זו המלאכה היא מלאכת ההגיון:

והידועות הראשונות בכל סוג מהנמצאים נשיהיו בהם העניינים והתנאים אשר עמם יגיע החוקר אל האמת במה שיבקש בדעתו מאותו

1) B C. 2) B. 3) B. 4) B C. 5) B C. 6) B C. 7) A C. 8) A. 9) A fehlt bis 10) B > B.

הסוג הם התחלות הלמוד באותו הסוג וכשתהיינה סבות בהם מציאות אותם המינים אשר הם תחת אותו הסוג הם התחלות המציאות וכשתהיינה אותן הידיעות הראשונות בסוג מהסוגים הם בעצמם סבות מה שהיא תחת אותו הסוג תהיינה התחלות הלמוד בו הן בעצמן התחלות המציאות ויקראו המופתים ההווים מאותן הידיעות הראשונות מופתי למה הדבר מפני שהן נותנין עם ידיעת מציאות הדבר למה הוא נמצא וכשתהיינה אותם העניינים והתנאים בסוג מהנמצאים סבות מודיעות אותנו במציאות מה שתחת אותו הסוג מבלתי שתהיינה סבות למציאות דבר מהם תהיינה התחלות הלמוד באותו הסוג מבלתי התחלות המציאות ויהיו המופתים ההווים מאותם הידיעות מופתי מציאות הדבר לא מופתי למה הדבר. ודוגמת המופתים הנותנים עם מציאות הדבר למה הדבר מה¹⁾ שנאמר מה שתחת הממוצע היום אינו נושב מפני שזמן החום שם כל השנה בשוה. ודוגמת המופתים הנותנים מציאות הדבר בלבד כמו שנבאר כי הלבנה צורתה עגולה מפני שאורה יגדל בצורה²⁾ ירחית:

והתחלות המציאות ארבע החומר והצורה והפועל והתכלית ומסוגי הנמצאים מה שאינו מהנמנע שלא תהיה במציאותו התחלה כלל והיא ההתחלה הקצוית למציאות שאר הנמצאים ומהם מה שמצאו לו אלו הארבע ומהם מה שנמצא לו שלש מהם והוא אשר אי אפשר שיהיה לו חומר כלל. וכל חכמה מהחכמות אשר המבוקש ממנו שיגיעו הנמצאים מושבלים בלבד כונתנו בתחלה לדעת אמיתת מציאות כל מה שתחת אותו הסוג אשר נבקש לדעת מיניו ואחר כך לדעת אמיתת התחלות המציאות כמה שיש לו התחלות בעמדנו על התחלות המציאות כמה שיש לו התחלות ואם תהיינה התחלותיו ארבע נחקר³⁾ כן כולם ואם תהיינה שלש או שתיים נחקר אותן ולא יספיקו בדבר מסוגי ההתחלות בעמדנו על ההתחלות הקרובות מאותו הסוג אלא נבקש ההתחלות עד שנגיע אל הרחוקות שיש באותו הסוג ואז נפסיק העיון⁴⁾ ונעמוד. ואם תהיה לזו התחלה אחרת שהיא מסוג אחר לא נחקר אותה אלא נאחר העיון עד שנגיע אל העיון בחכמה הכוללת אותו הסוג. וכשתהיינה התחלות הלמוד בסוג מהנמצאים בלתי התחלות המציאות יהיה זה ממה שהתחלות המציאות בו ונסתרות ואינן ידועות מתחלת הדבר ותהיינה התחלות הלמוד בו דברים מציאותם מהתחלות המציאות:

וראשון סוגי הנמצאים אשר יעיין בהם המעיין הוא מה שהוא קל על האדם ואין בו שבוש והוא המספר והגורלים והחכמה הכוללת אלו היא

והגורלים

1) בעיון A. 2) נחקרם C. 3) בחקרים B. 4) בצורת C. 5) למה C.

חכמת הלמודיתו) ונתחיל בתחילה מהמספר ואחר כך נעלה אל הגורלים ואחר כך אל שאר הדברים אשר ישיגם המספר והגורלים בעצמם כמו המראות והגורלים והמתנועעים ואחר כך אל הגופים השחקיים ואל הנגון ואל הכבדים ואל התחבולות ויהיה מתחיל כמה שיובן מבלתי חומר כלל ואחר כך ילך אל מה שדרכו שיצטרף בהבנתו וציורו אל חומר צורך מועט ואחר כך אל מה שהצורך בציורו והבנתו אל חומר צריך יותר מעט ממה שקדם עד אשר יגיע אל הגופים השחקיים ואחר כך אל הנגון ואחר כך אל הכבדים והתחבולות ואחר כך יצטרך לעיין בדברים אשר יקשה ציורם מבלתי שיהיו נמצאים בחומר ואז יצטרך להבנים בעיונו (התחלות²) אחרות ואז יעמוד על (התחלות²) הטבעיות ויתחילו³) בחכמת הנמצאים אשר נמצאו להם סבות הארבעה. והוא סוג הנמצאים אשר אי אפשר שיהיו מושכלים אלא בהמרים כי החמרים נקראים הטבעיים ואז יתחיל ויעיין⁴) בנופים ובדברים הנמצאים בנופים וסוגי הגופים המוחשים ואחר כך היסודות ומה שדומה לזה מהקישורים ואחר כך הגופים האבניים המחצביים אשר על שטח הארץ ועמקה והם הרומים⁵) ואחר כך הצמחים ובעלי חיים שאינם מדברים ובעלי חיים המדברים ויבאר בכל אחד מסוגיהם שהוא נמצא ויתן לו הסבות הארבע⁶) ולא יספיקוהו⁷) בתנו התחלותיו הקרובות אלא יתן התחלות התחלותיו עד אשר יגיע אל הקצוות שבהתחלותיו הגופניות והתחלות הלמוד⁸) ברוב מה שכוללת⁹) אותן זו החכמה הן בלתי התחלות המציאות ובהגיעו בעיון אלו¹⁰) הגופים השחקיים ויחקור (התחלות¹¹) מציאותם עד אשר יגיע אל התחלות אינם בטבע ולא דברים טבעיים אלא נמצאים יותר שלימי המציאות מהטבע והדברים הטבעיים ואינם גופים ולא בנופים ויצטרך בזה לחקירה אחרת וחכמה אחרת יעיין בה אחר הדברים הטבעיים ותהיה באמצע בין חכמת הטבע וחכמת מה שאחר הטבע בסדור החקירה והלימוד ולמעלה מהטבע במעלת המציאות ובהגיע¹²) לחקירת התחלת מציאות בעלי חיים שאינם מדברים יצטרך לעיין בנפש וישקף על התחלות נפשיות ויעלה מהם אל העיון בבעלי חיים המדברים ובחקור התחלותיהם יצטרך לעיין בדבור ובסבותיו ואז ישקף על השכל ועל הדברים המושכלים ואז יצטרך לחקור סבות השכל עד אשר ישקף מזה על התחלות אחרות אינן גופים ולא בנופים. וישקף מהשכל הנפש על התחלותיהם אשר בעבורם¹³) נבראו ועל התכלית ועל השלמות קצוי אשר

1) ויארך B 4) ויתחיל A C 5) התחבולות A 2) הלמודיות A C 1)

התחלות A fehlt bis 8) יספיקוהו A 7) הארבעה C 6) הרומים A 5)

ובהגיעו A 12) אותן ה' C 11) אלו B 10) שכוללות אותו זה B 9)

בעבורו B C 13)

בעבורו נברא האדם ויודיע כי התחלות הטבעיות אשר באדם ובעולם אין דיי כשיגיע עמהם האדם אל השלמות אשר בעבור שיגיע לו נברא האדם. ויתבאר כי יצטרך עמהם אל התחלות שכליות ילך עמהם האדם אל אותו השלמות ואז ישקיף החוקר על סוג אחר והם הדברים אשר יגיעו לאדם ראשונים והתחלות השכליות אשר בו יגיע עמהם השלמות אשר תגיע ידיעתו בחכמת הטבע ויתבאר כי אלו ההתחלות השכליות אינן סבות שישגי עמהם האדם השלמות הקצוי אשר בעבורו נברא אלא ידע כי עם¹⁾ אלו ההתחלות השכליות יש עוד התחלות למציאות דברים אחרים רבים ונמצאים טבעיים מלבד אלו אשר נתן אותן הטבע. וזה כי האדם יגיע אל השלמות הקצוי אשר יגיע עמו מה שיתעצם בו על האמת כשישתדל עם אלו ההתחלות להגיע לזה השלמות ואי אפשר שישתדל ללכת אחריו אלא בהשתמשו בדברים רבים מהנמצאים הטבעיים ושיפעל בהם פעלים והיו בהם אותם הטבעיים מועילים כשיגיע אל השלמות הקצוי אשר דרכו שיגיע אליו. ויתבאר לו שהאדם אמנם ישיג מזה השלמות חלק מה וזו מה שיגיע לו ממנו הן שלם הן חסר אי אפשר שיגיע לברו מבלתי שיעזרוהו אנשים על זה ועל כן יצטרך כל אדם במה שיש לו שיגיע מזה השלמות לחברת אנשים ולשכון עמם ועל כן ביצירה הטבעית לא שיהיה שוכן עם מי שהוא ממינו ולהתחבר לו ועל כן נקראת מדינתו. ואז תגיע לאדם חכמה אחרת ועיון אחר ויחקור עמה אלו ההתחלות השכליות והפעלים והקניינים אשר בהם איפשר שילך האדם אצל זו השלמות ותגיע מזה החכמה האנושית והמדינית ויתחיל לעיין בנמצאים אשר הם אחר הטבע וילך בהם הדרך שהלך בטבע וישים התחלות הלמוד בו מה שיוזמן שיוקח מהמוקדמות הראשונות הנאותות לזה הסוג ואז יתבאר לחוקר שאי אפשר להיות לדבר מהם חמרה²⁾ כלל אבל צריך שיחקור בכל אחד מהם הסבות שלש מלבד החומר ולא יסור יחקור זה כך עד אשר יגיע אל נמצא אי אפשר שתהיה לו התחלה כלל מאלו ההתחלות הארבעה אבל יהיה ההתחלה הראשונה לכל הנמצאים ויהיה הוא אשר בו ובעבורו מציאותם בדרכים אשר אין³⁾ בהם חסרון כלל. ואחר עמדו על זה יחקור מה שיתחייב שיגיע בנמצאים כשהיה זה הנמצא התחלתם וסיבת מציאותם ויתחיל טהקדמון במעלות⁴⁾ המציאות והוא הקרוב אליו עד שיגיע לאחרון במעלות⁵⁾ המציאות והוא הרחוק ממנו ותגיע⁶⁾ ידיעת הנמצאים בסבות הקצויות וזה הוא העיון האלוהי כי ההתחלה הראשונה הוא האלוהי יתעלה⁷⁾ ומה

1) C במעלת A B. 2) חמר > C. 3) הם A C. 4) במעלת A B. 5) C יתברך C. 6) ותודיע C. 7) במעלת

שאחריו מהתחלות אשר אינם גופים ולא בנופים הם התחלות¹⁾ האלהיות. ואחר כך יתחיל לעיין בחכמת האנושית ויחקר הכוונה אשר בעבורה נברא האדם והוא השלמות אשר מהחיוב שיגיע לאדם מה הוא והיאך הוא. ואחר כך יחקר שאר הדברים אשר בהם יגיע לאדם זה השלמות או הם מועילים בהגעתו²⁾ והם הטובות והשלמיות³⁾ והצודקות ויכירלם מהדברים המונעים האדם מהשיג אותו השלמות והם הרעות והחסרונות וזו היא החכמה המדינית והיא חכמת הדברים אשר עמהם יגיעו אנשי המדיניות בקבוץ המדיני אל ההצלחה כל אחד כפי מה שהוא מוכן לו בטבע וזה הוא השלמות העיונית:

והשלמיות⁴⁾ המחשביים הם הכח המחשבי אשר בו יחשוב האדם בדברים שהם ברצון האדם כמו הענוה וקבוץ הממון והדומה להם מהמעלות היצירות. והרצון ממציא אותם הדברים בזמן קצוב ומקום קצוב ואצל דבר קצוב והדברים שדרכם שיחודשו בכח המחשבי אמנם יחודשו מפני שהם מועילים בהגיע תכלית⁵⁾ מה וכוונה והמחדש יקדם התכלית בנפשו בתחלת ואחר כך יחקר הסבות אשר עמהם תגיע אותה התכלית ואותה הכוונה והתכלית אשר יכוין אותה איפשר שתהיה טובה על האמת ואיפשר שתהיה רעה ואיפשר שתהיה טובות יחשבו טובות ואינו כן על האמת. והכח המחשבי הוא אשר בו יחדש האדם מה שהוא מועיל בתכלית מהתכליות שהיא שלימה אבל הכח המחשבי שיחדש בו מה שהוא מועיל בתכלית מהתכליות היא רעה אינה שלמות מחשבי והשלמיות המחשבי יש ממנו מה שיחודש עמו המועיל בתכלית שלימה משותפת לאומות או לאומה או למדינה וזה השלמיות המחשבי היא⁶⁾ שלמיות מחשבי מדיני וזו התכלית המשותפת יש ממנה שהוא נשאר זמן ארוך ויש ממנה שהוא משתנה בזמן קצר ובהיות זה השלמות משותפת לאומות או לאומה או למדינה ולא ישתנה אלא בזמנים ארוכים⁷⁾ יהיה אותו החדוש חדשוהו בעלי אותם הנימוסים והשלמות המחשבי אשר יחודש בו מה שישתנה בזמנים קצרים הוא הכח על מיני ההנהגות הפרטיות המדיניות. והדברים שיארעו באומות או במדינה והשני היא תקף אל הראשון אבל הכח אשר בו יחודש מה שהוא מועיל בתכלית מהשלמה לכל כת וכת מכתות המדינה או לאנשי הבית הם שלמיות⁸⁾ מחשביים מיוחדים לכל אחת מהכתות:

ואלו השלמיות המחשביים השלמיות היציריים מהזכרים בהם וכבר

1) C. והשלמיות A. 2) בהגעתן B. 3) והשלמיות C. 4) והשלמיות A. 5) C. והשלמיות B. 6) A. 7) מרובים C. 8) הוא A B. 9) אין תכלית.

דברנו בשלימות היציריים בחלק הראשון וכמו כן השלמות המחשבי אינו נפרד מהשלמות העיוני ועל כן השלמות העיוני והשלמות המחשבי הראשי והשלמות¹⁾ היצירי²⁾ הראשי והמלאכות הראשיות אינם נפרדים קצתם מקצתם ואם לא היה כן היו משתנים הכחות הפרטיים שהם אחרונים לאלו ולא יהיו שלימים:

ויש לומר כי מאחר שהשלמות היציריים יגיעו בנמצאים אחר שישימים השלימות העיוני מושכלים ואחר שיברילים השלימות המחשבי ויחדש כונותיהם אשר תשימנה אותם³⁾ מושכלים ונמצאים בהתחבר אותם הכוונות בהם אם כן השלמות⁴⁾ המחשבי קודם לשלימות⁵⁾ היציריות ומאחר שהוא קודם להם אם כן זה אשר לו⁶⁾ השלימות המחשבי אמנם יחדש עמו השלמות היציריים אשר דרכם שיהיו נפרדים מהשלמות המחשביים ואם יפרד השלימות המחשבי מהשלמות היצירי לא יהיה זה יכולת לחדש השלימות אשר הם טובות טוב ולא אחר בשלימות ואם אינו טוב היאך יבקש הטוב או⁷⁾ יתאב הטוב לנפשו או לזולתו ואם אינו מתאוה לו היאך יוכל לחדשו ולא ישימהו תכליתו. והשלמות המחשביים בהיותם נפרדים מהשלמות היציריים אי אפשר שיחדש עמם השלימות היציריים ואם השלימות היציריים אינם נפרדים מהמחשביים ומציאותם אחד⁸⁾ היאך יחדש אותם השלימות המחשביים ואחר כך יהיו מחוברים בו כי יתחייב שאם אינם נפרדים ממנו שלא יהיה הוא המחדשם, ואם יהיה הוא המחדשם יהיה נפרד מהם ועל כן או יתחייב מזה שבוש או שיגיע שלמות אחר מחובר בשלמות המחשבי מלבד השלימות היצירי אשר חדשו המחשבי ואם יהיה אותו השלימות היצירי עוד ברצון ית' יתחייב שיהיה המחשבי הוא המחדשו וישוב הספק הראשון ועל כן יתחייב שיהיה שלימות יצירי אחד לא חדשוהו השלמות המחשבי והוא מחובר במחשבי יתאוה עמו בעל השלימות המחשבי הטוב והתכלית השלימה ויהיה השלימות ההווה ברצון טבעי והווה בטבע והוא מחובר בשלמות מחשבי הווה בטבע ויתחדש עמו השלימות היציריים ההווים ברצון האדם ויטה השלמות⁹⁾ ההווה ברצון הוא השלמות האנושי אשר כשיגיע לאדם בדרך אשר יגיע לו עמו הדרכים הרצוניים יגיע או השלימות המחשבי האנושי: וצריך שנעידן היאך השלמות הטבעי ואם הוא בעצמו זה השלמות הרצוני אם לא אלא צריך שנאמר כי הוא דומה לו כמו הקניינים הנמצאים

1) השלימות A B fehlt הי' והשלמות הי' A B fehlt. 2) היצירה C. 3) אותם C. 4) A B fehlt. 5) לשלימות היצירות A C. 6) יש לו C. 7) ואם A. 8) הטוב B fehlt bis. 9) היצירים ההווים ברצון הוא C. אחר B C.

בבעלי חיים שאינם מדברים באמרנו הגבורה בארי והתחכולה בשועל והדומה לזה כי אינו מהנמנע שיהיה כל אדם נוצר שיהיה כח נפשו כשתנועע לעשות שלמות מהשלימיות או קנין מהקניינים יותר קל עליו משיתנועע לעשותם הפכס ועל כן כשיהיה אדם נוצר דרך משל שיהיה ענינו להקדים אל הפחדים כמו ענין הארי ולא ימנעו מזה מונע תהיה קדימתו אל הפחדים יותר משובו לאחור מהם ואם יחזור זה הפועל פעמים או יהיה לו הקנין הרצוני אשר בו יקדים אל הפחדים יצירה ויגיע לו זה הקנין הרצוני. וכבר היה לו הקנין הראשון הרומה לזה טבעי ואם הרבר כן בשלימיות היציריים הפרטיים אשר דרכם שיהיו מהוכרים בשלמיות המחשביים הפרטיים צריך שיהיה כן ענין השלימיות היציריים הגדולים אשר דרכם שיהיו מהוכרים בשלמיות המחשביים הגדולים ועל כן יתחייב שיהיה אדם מלבד אדם מתנועע ביצירתו לשלמות מה ירמה אל השלמות הגדול מחובר בכח מחשבי הוא גדול בטבע ושאר המדרגות על זה: ואחר שהוא כן אין כל אדם שיודמן מלאכתו ושלמותו היצירי והמחשבי גדולי הכח אם כן אין המלכים מלכים ברצון בלבד אלא בטבע וכמו כן העבדים עבדים בטבע בתחלה. ואחר כך יביא הרצון וישלים מה שהוכנו לו בטבע. ועל כן השלמות העיוני הגדול והמחשבי הגדול והיצירי הגדול והמלאכה המעשית הגדולה דרכם שיגיעו כמי שהוכן להם בטבע והם בעלי הטבעים הזכים הגדולים¹⁾ הכחות מאד ובהגיע אלו באדם צריך שיגיע הפרטיים באומות ובמדינות וצריך שידע היאך הדרך בהמציא אלו הפרטיים באומות והמדינות כי מי שיש לו זה הכח הגדול צריך שיהיה לו יכולת על הגעת הפרטיים באומות והמדינות והגעתם תהיה בשני דרכים בלמוד ותוכחה:

והלמוד הוא שימצא השלימיות היציריים והמלאכות המעשיות באומות והמדינות והתוכחה²⁾ היא שימצא השלימיות היציריים³⁾ והמלאכות המעשיות⁴⁾ באומות והמדינות והלמוד הוא במאמר בלבד והתוכחה בשירגול⁵⁾ לאומה והמדיניים והפעלים ההיום מהקניינים המעשיים והשלימיות המעשיות והמלאכות המעשיות תגיענה להם כשירגולו⁶⁾ פעליהם וזה בשני דרכים האחד במאמרים הספיקים והמאמרים שהנפשות מתפעלות להם ושאר המאמרים המישיבים בנפש אלו הפעלים והקניינים ישוב שלם: והדרך האחר הוא דרך ההכרח כלומר שיכניעו האדם לעשות הדבר בעל כרחו וזה הדרך ישתמשו עם⁷⁾ המורדים מאנשי המדינות אשר אינם הולכים על האמת ברצונם לא⁸⁾ בעצמם ולא במאמר:

1) היציריים B > 2) בלבד A fehlt bis 3) B > 4) היציריים C 5) כשירגולו C 6) כשירגול B C 7) המעשיות באומות והמד' B > 8) אל C 9) ולא C 7)

והמלך הוא מוכיח האומות ומלמדם כמו¹⁾ שארון הבית מוכיח אנשי ביתו ומלמדם כמו מלמד התינוקות והקטנים וכמו שכל אחד מאלו מוכיח מקצת מה שיוכיחם במתון ולאט ובספוק ובמקצתם בעל כרחם כמו כן המלך כי תוכחתם כהכרה ותוכחתם ברצון מפועל מלאכה אחת במיני בני אדם אבל יש להם יתרון לאלו על אלו ובמעט ובגודל הכח וקטנותו כי המלך מצטרך לכח גדול להוכיח האומות והמדינות וזו היא מלאכת המלחמה והיא הכח להנהיג החיל ולהשתמש בכלי המלחמה כדי לנצח האומות והמדינות שאינם נכנעות אל הפועל אשר יגיעו עמו אל ההצלחה ואשר מפני שיגיע לה נברא האדם כי כל אדם אמנם נברא כדי שיגיע אל השלמות הקצויה אשר בטבעו שיגיעתו כפי מעלתו במציאות המסוגל לו וזה המסוגל בשם ההצלחה הקצויה:

והמלחמות ההוות מפני זו הכוונה הן²⁾ המלחמות הישרות והשלמות ועל זה הדרך היתה מלחמת אבותינו בצאתם מארץ מצרים כי היו לוחמים בכופרים בבוא יתעלה ובמציאותו והיתה הכוונה במלחמותיהם כדי להשיב האומות אל האמת ולעבודת האל יתעלה כמו שנזכר זה בתורה בביאור. ואלו הם הדרכים אשר בהם יגיעו לאומות הדברים האנושיים³⁾ הארבעה אשר בהם ישיגו ההצלחה הקצויה. והראשונה מאלו החכמות היא החכמה אשר תתן הנמצאים מושכלים מופתים אמתיים והחכמות האחרות לוקחות זה בעצמו על דרך הספוק או הדמיון מפני שיקל ללמד⁴⁾ להמון העם וזה כי האומות ואנשי המדינות יש מהם שהם המון העם ויש מהם שהם סגולה. והמון העם הם האנשים אשר יספיקם בדיעותיהם העיוניות מה שיחייב⁵⁾ אותו תחילה⁶⁾ המחשבה המשותפת לכל. והסגולה הם האנשים המאמינים מה שיאמינוהו ויעשו מה שיעשוהו מצד מוקדמים⁷⁾ חקרון⁸⁾ תכלית החקירה ועל כן כל מי שיחשוב בנפשו שלא יספיקוהו מה שתחייבוהו תחילת המחשבה המשותפת בדברים שהוא מעיין בהם יחשוב בנפשו כי הוא סגולה באותו הדבר וזולתו הוא מהמון העם ועל כן היה הראש סגולת הסגולות וכמו כן מי שהיה אצלו מהחכמות החכמה שהיא כוללת המושכלים במופתים אמתיים והשאר הם המון העם: וזו החכמה היא עיקר לכל החכמות מפני ששאר החכמות הם מכוונות מה שתכוון זו החכמה והשימוש בהם הוא כדי שתשלם הכוונה בה והיא הצלחה הקצויה והשלמות האחרון אשר יגיע לאדם. וזו החכמה היתה מועתקת מקדם מאומה לאומה וזכרו שהיתה בכשרים ואחר כך במצרים ואחר כך הועתקה

1) ומלמדם A fehlt bis. 2) מהן B; הם A. 3) האנושים A C. 4) ללמד C. 5) שחייב A C. 6) תחילת C. 7) מוקדמות C. 8) חקרו B.

ליון ואחר כך לבעלי התרגום ואחר כך אל הערב וזו החכמה היא החכמה הנקראת חכמה סתם, והחכמה הגדולה ויקראו קניין זון¹⁾ החכמה הפילוסופי²⁾ ופירושה היא אהבת החכמה הגדולה ויקראו³⁾ הקונה אותה הפילוסוף והוא האוהב החכמה הגדולה ורואים שזו החכמה⁴⁾ היא בכח כל החכמות והשלימות כולם ויקראו אותה חכמת החכמות ואם החכמות ומלאכת המלאכות ורי לי כי היא תכלית כל אלו כי שם החכמה נאמר על החרוד באי זה מלאכה⁵⁾ שיהיה ויאמר על ההתחכמות המדיני וכמו כן על מי שהוא דן המחשבה והוא בעל עצה וכן נאמר בלשוננו כי אומרים חכם למי שהוא חכם מתודד במלאכתו כמו שאמר חרש חכם [ישעיה מ כ] ולמי שהוא בעל עצה והנהגה כמו שאמר אשה חכמה [שמואל ב יד ב] כלומר שהיתה בעלת עצה. אבל החכמה סתם היא זו החכמה וכשתהיינה נפרדות החכמות העיוניות ולא יהיה למי שהגיעו לו כח לשמשם בזולתו תהיה זו הפילוסופי⁶⁾ חסירה:

והפילוסוף השלם סתם הוא מי שהגיעו לו החכמות העיוניות ויש לו כח לשמשם⁷⁾ בזולתו בדרך האפשרי בו הפילוסוף אשר קנה השלמות⁸⁾ העיוניות יהיה מה שקנה מהם בטל כשלא תהיה לו כח להמציאם⁹⁾ בזולתו על הדרך האפשרי בו ואי אפשר שיחדש המושכלים הרצוניים אם לא יהיה לו שלמות מהשבי והשלמות המחשבי אי אפשר שיהיה לו מלבד השלמות המעשי ואי אפשר להמציאו בזולתו בדרך האפשרי בו אלא בכח על טובות¹⁰⁾ הסיפוק וטובות¹⁰⁾ הרמיון ועל כן ענין הפילוסוף ומניח הדתות כלומר המחדש אותו עניין אחד כי שם הפילוסוף יורה בתחלה על השלמות העיוני ובהיותו על שלמותו האחרון מכל צד יתחייב בהכרח שיהיו בו שאר הכוחות ומניח הדת יורה על הידיעה בתנאי המושכלים המעשיים והכח להמציאם באומות והמדינה ושם המלך מורה על הממשלה והיכולת ושתהיה מלאכתו ושלימותו גדול הכח מאד ואי אפשר זה אלא בגודל כח הידיעה וגודל כח המחשבה וגודל כח השלימות המעשי והמלאכותי ואם לא יהיה כן לא יהיה בעל כח סתם ולא בעל ממשלה כי אם אין לו יכולת אלא על הטובות שהן בלבד ההצלחה הקצוית יהיה יכולתו חסר ולא יהיה שלם ועל כן היה המלך סתם הוא בעצמו הפילוסוף מחדש הדתות והוא הפילוסוף האמיתי אבל הפילוסוף השקר ופילוסוף היוניק ופילוסוף הבטל הוא אשר התחיל להתלמד החכמות העיוניות מבילתי שיהיה בטבע מוכן אצלם כי מי שדרכו שיתחיל בלימוד צריך שתהיה לו ביצירה הכנה להכמות העיוניות והם הדרכים אשר זכרם

1) וקראו A B. 2) הפילוסופי B; הפילוסופיאה A. 3) וקראו A B. 4) C. 5) וזו A C. 6) השלמות העיונית C. 7) לשמשו A B. 8) מלאכת B C. 9) המלאכה החכמה. 10) טובות A. 11) טובות C; טובות A. 12) להמציאו A B.

אפלטון בספרו בהנהגה והוא שיהיה טוב ההכנה והציור לדבר המקרי והעצמי ושיהיה סובל יגיעת הלימוד ושיהיה בטבע אוהב היושר ובעליו ואינו מתאווה אל המעדנים ותהיינה התאוות נקלות בעיניו והעושר והדומה לזה ושיהיה אוהב בטבע שיועיל ולומד¹⁾ בטבע גדול הנפש אצל מה שהוא בידי בני אדם ושיהיה קל להכניע לעשות²⁾ הטוב וקשה להכניע³⁾ לעשות הרע והחמס ושיהיה אמיץ המחשבה על הדבר האמיתי ורובה⁴⁾ על הנימוסים והרגילים דומים למה שיעיין בו ושיהיה מחויק בשלימות אשר הם מצד הפרסום שלמות⁵⁾ ואינו סותר הפעלים הטובים אשר הם מצד הפרסום ואם יהיה על זה הדרך ואחר כך יתחיל להתלמד הפילוסופיא ולמד אותה איפשר שלא יהיה הפילוסוף השקרן ולא המזוייף ולא הבטל. ואל זו רמזו חכמינו ו'ל באמרם [אבות ג ט] כל⁶⁾ שחכמתו קודמת ליראת הטאו אין חכמתו מתקיימת והוא האדם שאינו מוכן בטבע למעלות הטובות אלא טבעו רע כמו שזכרתי זה בחלק הראשון:

והפילוסוף המזוייף⁷⁾ הוא אשר יגיעו לו החכמות העיוניות מבלתי שיהיה לו זה על שלימותו ולא הורגל הפעלים השלימים אשר הם כפי האומה ולא הפעלים השלימים הטובים אשר הם מצד הפרסום אלא הוא נמשך אחר תאוותו בכל דבר מהדברים שיודמנו:

והפילוסוף השקרן הוא אשר למד החכמות העיוניות מבלתי שיהיה מוכן בטבע להם כי השקרן והמזוייף אעיפ שהשלימו החכמות העיוניות באהרית תכלה חכמתם תאבד מעט מעט עד אשר יגיעו אל הזמן אשר דרך השלמות⁸⁾ שיהיו⁹⁾ באדם על השלימות יהיו¹⁰⁾ כלים¹¹⁾ וכלות¹²⁾ העשן והאש אשר יזכר אותם אפלטון ולא יהיה לחכמתם פרי:

והפילוסוף הבטל הוא אשר ירגיש¹³⁾ בכוונה אשר יבוקש בעבורה הפילוסופיא והגיעה¹⁴⁾ לו החכמה העיונית או מקצת חלקיה וראה כי הכוונה במה שתגיע לו ממנה היא ההצלחה שהיא אצל ההמון טובות והיתה בקשתו אותה מפני שישגי אותה הכוונה וזה הוא הפילוסוף הבטל:

אבל הפילוסוף על האמת הוא מה שקדם זכרו וכשלא תגיע ממנו תועלת אין זה מצד עצמו אלא מצד שלא יקבלו דבריו כי המלך הוא במלאכתו¹⁵⁾ ושלימותו מלך בין שימצא מי שיהיה נשמע לו בין שלא ימצא¹⁶⁾ בין שימצאו אנשים יעורוהו¹⁷⁾ על כוונתו בין שלא ימצאו כמו

1) להכניע B C 2) לעשותו C ; לעשותה B 3) להכניע C B 4) כל שאין יראת הטאו A B C 5) הפרסום A fehlt bis 6) והכס B 4) C. שיראת הטאו] קודמת לחכמתו 7) הבטל A C 8) השלימות C 9) שיהיה A 10) והגיעו A 11) כולם C 12) ובכלות B 13) לא ירגיש C 14) והגיעו A 15) במלאכתו B C 16) יהיה נמצא A C 17) שיעורוהו B

שהרופא רופא במלאכתו וכיכולתו על בריאות החולים ימצאו חולים או לא ימצאו יהיה עשיר או רש ולא יסיר¹⁾ מלאכת רפואתו מפני דבר מאלו: והפילוסופיא שזה תארה הגיע מהיונים מאפלטון ומאריסטוטלים וכל אחד מהם נתן הפילוסופיא והדרכים לקנותה ולחדשם כשתאבד. ואני ראיתי לזכור ספריהם כפרט ואע"פ²⁾ שנזכר כל זה במה שקדם בכלל:

החלק³⁾ השני בפילוסופית אפלטון וסדר חלקיה מראש

ועד סוף:

חקר בתחלה שלמות האדם מצד שהוא אדם איזו דבר הוא מהדברים מפני שכל נמצא יש לו שלמות. וחקר שלמות האדם אם שלמותו הוא בשיהיה⁴⁾ שלם האיברים ונאה ושיהיה מיוחס ושיהיו לו ריעים רבים או שיהיה⁵⁾ עשיר גדול ונכבד ובעל משרה ומושל על בני אדם ואם האדם מצטרך למקצת אלו בתצלחתו הקצויות או לכולם ותתבאר לו כי אין אחד מאלו הצלחה אם לא יהיה דבר אחר עמהם:

ואחר כך חקר אותו הדבר האחר והתבאר לו כי אותו הדבר אשר בהגיעו תגיעו⁶⁾ ההצלחה היא החכמה⁷⁾ מהחכמות וההנהגה מההנהגות וזה בספרו שקרא אותו ספר האדם: אחר כך חקר זו החכמה מה היא והתבאר לו כי היא החכמה בעצם דבר ודבר מהנמצאים כולם וזה⁸⁾ הוא שלימות האדם: אחר כך חקר ההצלחה האמתית ומאי זו חכמה היא והבדילה מההצלחה⁹⁾ שחושבים שהיא הצלחה ואינה הצלחה והודיע¹⁰⁾ כי ההנהגה השלימה היא אשר בה תושג הצלחת זה העולם וזה בספרו שקרא¹¹⁾ (האהוב¹²⁾): ומצאנו כי אל זה רמו הנביא ע"ה באמרו [רמיה ט כב] אל יתהלל חכם בחכמתו כלומר אל יחשוב שאלו השלשה הם הצלחות אלא ההצלחה האמתית היא השכל וידוע הבורא יתברך ואי אפשר להשכילו אלא בהשכל הנבראים כמו שהתבאר. והנה מה שזכר אפלטון וחקר אותו נאות למה שזכר הנביא ע"ה. וכבר בארתי זה בתחלת זה הספר:

אחר כך חקר אם איפשר שתגיע לאדם חכמת הנמצאים כמו שזכר או אם הדבר כמו שחשב אפרטאגורש¹²⁾ כי זה אי אפשר ושהחכמה אשר איפשר שתגיע לאדם בנמצאים הוא מה שרואים אותו כל אחד מהמעיינים בדברים ושהחכמה הטבעית לאדם היא כפי מה שיגיע באמונת כל אחד

1) A יסור. 2) אע"פ. 3) cf. Steinschneider, Alfarabi S. 224 ff. (Text) und S. 176 ff. (Übersetzung). 4) B C כשיהיה. 5) A C תגיע. 6) B C שקראו B. 7) A C מהצלחה. 8) וזו היא B. 9) A B C ותודיע. 10) B שקראו. 11) C האהוב. 12) אפרטאגורש; B אפיטגורש.

ואחד וזולת זה לא ישיגהו. וכאר אפלטון כי הדבר הפך ושנו החכמה איפשרית שתגיע לאדם וזה בספר שקראו באפוטגורש¹⁾:

ואחר כך חקר אם זו החכמה תגיע במקרה²⁾ או בדרישה וחקירה ולמוד או אם א³⁾ איפשר שתמצא חקירה⁴⁾ ולא למוד כלל שתגיע⁵⁾ מהם זו החכמה כמו שהיה אומר מאני כי הוא היה חושב כי החקירה והלמוד בטל'ן ואינן מועילין אבל ידע האדם הדברים מאין חקירה ולמוד אלא⁶⁾ בטבע ומקרה ומה שאינו ידוע ישאר לעולם אינו ידוע וכאר אפלטון כי זו החכמה איפשר שתגיע בחקירה וזה בספרו שקראו מאני:

ואני אומר כי מינים הנוכרים בדברי חכמינו ז"ל הם האנשים שהיו על דעת זה מאני. וכל הנמשכים אחר דעתו נקראו על שמו כמו שקראו אפיקורוסים הנמשכים אחר דעת אפיקורוס: ואחר שהתבאר לו כי בוו החכמה יגיע⁷⁾ שלמות האדם ושיש בכאן מלאכה וכה איפשר לחקור עמהם הנמצאים עד אשר ידע זו החכמה ושיש בכאן חקירה ולמוד הם דרבים לזו החכמה התחיל אחר כך ואמר אי זו מלאכה נותנת זו החכמה וכאי זו חקירה תושג. והתחיל לחקור הטבעיים המפורסמים והחקירות המפורסמות אשר הם מפורסמות באנשי המדינות והאומות. והתחיל בתחילה וחקר הטבע הדתי והחקירה הדתית בנמצאים אם הם נותנת זה החכמה וזו ההנהגה המבוקשת. ואם המלאכה ההיקשית הדתית החוקרת הנמצאים וההנהגות נותנת זו החכמה או אם אין בה די לתת זו החכמה בנמצאים: אחר כך אם זו המלאכה היא מלאכת חכמת הלשון ואם כשידע האדם הדברים המורים על העניינים כפי מה שיוורו אצל ההמון אותה אומה אשר הם לשונה וידע אותה על דרך אנשי חכמת הלשון יהיה יודע חכמת עצמי הנמצאים ותגיע לו בוו החכמה אותה החכמה המבוקשת מפני שאנשי זו החכמה חושבים זה. והתבאר לו שזו החכמה אינה נותנת אותה החכמה כלל:

אחר כך חקר אם מלאכת השיר והמאמרים השיריים ואם בעמוד על עניניהם והמוסרים הנמצאים בהם נותנים אותה החכמה בנמצאים הטבעיים וההנהגה המבוקשת אם לא והתבארה לו תועלתה באדם ושיעור מה שתתן מהידיעה והתבאר לו כי הדרך השירית המפורסמת לא תתן מזה כלל אבל תרחיק ממנו תכלית ההרחקה:

ואחר כך חקר מלאכת המליצה אם היא נותנת זו החכמה או אותה ההנהגה ומה תועלתה והתבאר לו שלא תתן מזה כלל וחקר כמו זה⁸⁾

אי $B >$ 3) במקראת A B C 2) באפוטגורש C; כאפוטגורש 1)
7) יגיע לו B 7) ולא C; לא A 6) שהיה B fehlt bis 5) בלא חקירה B 4)
8) זו C 9)

החקירה במלאכת חכמת הוי"ף והתבאר לו שאינה נותנת אותה החכמה והתבאר לו מה תועלתה באדם:

ואחר כך חקר מלאכת הנצוח והחקירה הנצוחית אם היא נותנת זו החכמה אם לא והתבאר לו שיש לו מעלה גדולה מאד כדי להגיע לאותה החכמה אבל אי אפשר להגיע לאותה החכמה מתחלת הדבר אבל צריך עם זה אל כח אחרת שתהיה מצטרפת¹⁾ עם²⁾ הלמוד הנצוחי עד אשר תגיע³⁾ אותו החכמה: ואחר שחקר המלאכות המפורסמות לא מצא דבר מהם יתן זה החכמה בנמצאים ולא אותה ההנהגה:

אחר כך חקר הדבר ההכרחי מה הוא וחקר אחר כך הדבר המועיל האמתי מה הוא והריוח האמתי מה הוא ושהרוחים הדברים השלמים הם אותה החכמה ואותה ההנהגה המבוקשת ושאינ במלאכות המעשיות המפורסמות דיי כשיגיע האדם בהם אל הריוח אשר הוא על האמת ריוח: אחר כך חקר אם אותו השלמות המבוקש וההנהגה המבוקשת יושגו בהנהגת האנשים בעלי יוהרא והמתעים בני אדם כמה שמראים מהנאה ובלבם כונה אחרת ומפני שהאדם מאושר ומשיג כבוד ההנהגה חקר אותה והתבאר לו מזו ההנהגה שאינה נותנת ההנהגה המבוקשת אבל היא רחוקה ממנה בתכלית המרחק:

אחר כך חקר הנהגת בעלי התענוגים אם היא ההנהגה יגיע עמה אל השלמות המבוקש אם לא ובאר מה הוא התענוג אשר הוא תענוג אמתי הוא הכח האמתי ההוה מהשלמות המבוקש ושאינ דבר מהנהגות בעלי התענוגים יגיע עמו האדם אל התענוג ההוה מהשלמות המבוקש והוא ספר התענוג המיוחס לסקראט:

ואחר שהתבאר לו כל זה הצטרך לבאר היאך צריך שתהיה המלאכה המבוקשת ובאר מה היא אותה המלאכה העיונית שהיא הפילוסופיא ובאר מה האדם הנותן אותה החכמה ושהוא הפילוסוף ומה ענין הפילוסוף ומה פעליו ושהפילוסופיא מועילה על האמת והכרחית באנושית:

אחר כך חקר המלאכה המעשית הנותנת אותה ההנהגה המבוקשת ותישר הפעלים ותדריך הנפשות אל ההצלחה ובאר כי אותה המלאכה היא המלכיה⁴⁾ והמדויגה ובאר כי הפילוסוף והמלך דבר אחד ושכל אחד מהם מדריכים את האדם אל ההצלחה האמתית⁵⁾:

אחר כך חקר מה היא הענוה המפורסמת במדינות ומה היא הגבורה אצל ההמון ומה היא הענוה האמיתית וחקר כמו כן האחזה והאהבה אשר

1) מצטרפת A. 2) אל B. 3) תגיע עמו C. 4) המלכית והמדויגת C. 5) האמיתית A.

היא אצל ההמון אהבה ומה היא האהבה האמיתית ומה הוא האהוב האמתי ושאינו אמתי. וחקר אחר כך היאך צריך שיהיה האדם מוכן שיהיה פילוסוף או מדיני וצריך שיהיה מה שיבקש מזה מושל על נפשו לא יחשוב בזולתו ויהיה שמוף. ומפני שהשמיפה ועוצם האהבה לזה הדבר נכנס בסוג החשק חקר החשק מה הוא ומה סוגו. ומפני שהשמיפה בדבר האהבה יש ממנו מגונה ויש ממנו משוכח והמשוכח, ממנו משוכח אצל ההמון ובמחשבה שאיפשר שאיננה אמיתית וממנו שהוא משוכח אמתי חקר אלו השנים יחדיו. ומפני שרוב השמיפה בלבד ועוצם האהבה לא יכונה אל השגעון וזה מגונה במחשבה הראשונה חקר כמו כן השגעון אשר אומרים שהוא מגונה וזכר כי המגנים אותו לפעמים ישבתוהו מפני שהם הושבים כי רבים ממי שישתגע ישתגע בדברים האלהיים עד שמקצתם יגידו מה שיהיה לעתיד לבא ומקצתם תגבר עליהם אהבת הטוב והמעלות הגדולות. והוא חוקר החשק והשגעון המשוכח וכשיהיה אלהי היאך יהיה ובאיזה נפש ובאיזה אדם והוא האדם אשר יאהב ויחשוק הדברים האלהיים. וזכר כי השגעון ממנו אנושי וממנו אלהי ומה שהוא אנושי יש ממנו בהמי עד שיהיה ממנו מי ששגעונו¹ דובי ויש ממנו מי ששגעונו אריי, ויש ממנו נפשי והוא חקר כל אלו והבדיל ביניהם: וחקר מיני השגעונות והשמיפה בדברים השלמים אשר הם אלהיים ובאר כי הפילוסופיא והשלמות אי אפשר שיושגו אלא בהיות נפש האדם שמופה בהם ובתכלית אשר יבוקש מהם ושהפילוסוף והמדיני אי אפשר אחד מהם שיפעל פעלו כאשר יבקשוהו אלא אם תהיה בו זו השמיפה בעצמה:

ויראה לי כי המורדים מבני עמינו היו קוראים לנביא משוגע מפני שהיו רואים אותו שחשקה נפשו בדברים האלהיים והיה שמוף בהם כמו שאמרו [הושע ט ז] אויל הנביא משוגע איש הרוח ורבים מזה הדור מכנים פועל מי שמבקש שלמות האדם האמתי אל השגעון ואל הסכלות:

אחר כך חקר הדרכים שמצטרך ללכת בהם בחקירתו מי שכוונתו הפילוסופיא וזכר כי הם דרך החלוק ודרך ההרכבה. ואחר כך חקר דרך הלמוד ושהוא בשני דרכים בדרך המליצה ובדרך אחר² קרא אותה הנצוח ושאלו הדרכים איפשר להשתמש בהם בדבור פנים אל פנים ובכתיבה ושרך הראשון בלמוד הוא הדבור פנים אל פנים. ודרך הכתיבה דרך מאוחרת ובאר כל הדברים שצריך שידעם הפילוסוף וזה כולו בספרו קרא אותו נותן האור: ואחר שהתבאר לו כי זו המלאכה אינה מהמלאכות

1) אחת A C 2) ששגעהו C; ששגעונו A

המפורסמות ולא זו ההנהגה באמת הנהגה שלמה מפורסמת באומות והמדינות וכי אי אפשר אל הפילוסוף השלם ולא אל המלך השלם שיפעלו פעליהם באומות והמדינות אשר הם בומנו ולא אל השטוף המבוקש¹⁾ השלמות וההנהגה השלמה איפשר לו שילמד ויחקור אותם באלו המדינות על כן התחיל לחקור. כי אלו בהיותם קשים להשיגם אם צריך שיהיה אוהו באמונות שימצאם כאנשי זמנו או אומתו וכאר כי אין צריך שיאחו בהם מבלתי שיחקור אותם ומבלתי שישתדל להשיג²⁾ הדברים השלמים יהיה אמונות אומתו והנהגותיהם או הפנס ויצטרך שיבקש האמת מהאמונות והשלמה מהנהגות אשר היה באמת שלימה:

אחר כך חקר אם צריך שיאהב האדם השלוח והחיים עם הסכלות וההנהגה³⁾ הרעה והפעלים שהם רעים אם לא וכאר כי אלו החיים צריך שיבחר האדם במות יותר מהם וכי האדם לא יגיע לו באלו החיים אלא משני עניינים או שיפעל פעליהם הבהמה או פעלים הם יותר רעים מפעלי הבהמה ואין⁴⁾ הפרש שיהיה האדם אותה הבהמה או שיחשוב⁵⁾ שמת ונהפך⁶⁾ לאותה הבהמה וליצירתה כי אין הפרש שיהיה האדם פעלו⁷⁾ פעל הבהמה ובין שיהיה בהמה יצירתה יצירת האדם ועל כן ראה כי חיי מי שיחקור אינם חיי האדם ואינו חושש שימות ויבחר במות מהחיים כמו שעשה סקראט⁸⁾ הוא כשירע שאי אפשר לו שיחיה אלא על אמונות רעות והנהגה רעה בחר במות מהחיים. ומוה יתבאר כי האדם בהיותו משתתף⁹⁾ עם אנשי אותה האומה יהיו חיי אינם חיים כחיי האדם ואם יסור מהם ויפרוש מדרכיהם ויבקש להשיג השלימות יהיו חיי צער ורוק שישלם לו מה שירצה מפני שיקרה לו אחד משני דברים או הרג או מניעת השלמות. ועל כן הוא צריך לאומה אחרת מלבד אותה האומה שבומנו ועל כן חקר אותה האומה והתחיל וחקר היושר ומה הוא על האמת יושר. וחקר היושר המפורסם הנעשה במדינות. ואחר שחקר אותו התבאר לו שהוא עול אמיתי ורוע בתכלית ושאלו הרעות לא תאבדנה בעוד שהמדינות נשארות ועל כן צריך לעשות מדינה אחרת שימצא בה היושר האמתי והטובות שהם על האמת טובות ושתהיה זו המדינה מדינה לא יחסר בה דבר ממה שיושג עמו ההצלחה ושהפילוסופים יהיו רוב חלקיה¹⁰⁾. וזכר סבות השנויים אשר ישיגו המדינות השלימות עד שתתהפכנה אל

ואין B 4). וזה הנהגה A 9). והשיג C; להשיב A 2). המבקש C 1). הפרש שיהיה האדם פועל הבה/ ובין שיהיה האדם אותה. הבהמה כי אין היפרש. מהפך A 6). שנחשוב C 5). שיהיה האדם פועל הבה/ ובין שיהיה בהמה ויכ' וג/ עם אנשי אמיני רק מצאתי במקום אחר כי הוא < B 8). פעלו A 7). משותף C 9). חולקיה B 10).

המדינות שהן הפכן וזוה המדינה יגיע האדם אל השלמות המבוקש וכל זה בספרו בהנהגה:

והנה מה שזכר זה הפילוסוף כי המבקש השלימות יהיה¹⁾ חיי צער בהיותו בין האומה שאינה שלימה ושיקרהו או הרג או שלא ישיג השלמות ראינו שקרה²⁾ זה למקצת נביאינו ע"ה בהתגבר המורדים והפושעים על אומתינו כמו שמצאנו בירמיה ע"ה שהיה מתאזה לצאת מביניהם לרוע מעשיהם ולשבת במדבר מקום שאין שם אדם כמו שאמר [ירמיה ט א] מי יתנני במדבר מלון. ועל כן היה ברוך בן נריה תלמידו כואב ודואג על רוע חלקו שהיה בדור רשע שלא היה יכול להשיג בו השלמות האנושי וכן מצאנו שהרגו לזכריה ע"ה על שהיה מתנבא להם באמת ומוכיחם על רוע מעשיהם. ונשוב למה שהיינו בו:

ואחר שנשלמה זו המדינה במאמר או נתן בספר טמאוס הנמצאים האלהיים והטבעיים המושכלים ומה הם החכמות אשר צריך שתהיינה סדורות באותה המדינה ויסתכלו במה שנשאר ממה שלא תושג ויתקרו אותו באותה המדינה חקירה שלימה. ויולדו אנשים אחר אנשים חוקרים זו החכמה:

ואחר כך נתן בספר הנימוסים ההנהגה השלימה אשר יהיו נמצאים באותה ההנהגה אנשי זו המדינה. אחר כך ביאר אי זה שלימות יגיע באנושית³⁾ מי שהתקצו בו החכמות העיוניות והחכמות המדיניות והמעשיות:

ואחר כך חקר הנימוסים באי זה דרך צריך שילמדו אותם אנשי המדינות ושהפילוסוף⁴⁾ והמלך ומחדש הדת צריך שיהיה להם יכולת ליסר הקטנים והמון העם ושהיה להם כח לחקור החכמות והיושר והשלמות ללכת בזה⁵⁾ הדרך עם⁶⁾ המסוגלים:

ואחר כך זכר המון העם שהיו⁷⁾ בזמנו וזכר כי האדם השלם והחוקר והחסיד בסכנה גדולה עמהם וצריך לתקן עניינים על⁸⁾ אשר יועתקו ממה שהם עליו מההנהגות והעצות אל האמת וההנהגות הטובות: וזכר משתי אגרות היאך יסתור האדם הנהגות האומות והנימוסים הרעים אשר במדינות והיאך יועתקו מהם והיאך יתקנו הנהגותיהם ומה הדרך להעתיקם מעט מעט אל הנהגות השלימות והנימוסים הישרים וזכר דוגמת זה כשזכר⁹⁾ עמו והנהגותיהם¹⁰⁾ והגיד היאך יסתרו נימוסיהם והיאך יועתקו מהם מעט

1) יהיה A B C. 2) שיקרה A B. 3) בשלמות B. 4) ושהפילוסופים A B. 5) כשזכר A. 6) עם B >. 7) שיהיו A C. 8) עד C. 9) כשזכר A. 10) הנהגות A.

מעט וזכר העצות והנימוסים שיועתקו אליהם אחר שיסרתו הנהגותיהם ונימוסיהם:

עד הנה הגיע פילוסופיא אפלטון:

החלק השלישית בפילוסופית ארסטו וסדר חלקיה מתחלה ועד סוף:

נראה לו בשלימות האדם מה שנראה לאפלטון ויותר אלא¹⁾ מפני שאינו מבואר בנפשו ואינו קל לבארו במופת תגיע עמו האמת ראה שיתחיל מהמקום שהתחיל ממנו אפלטון. וזה כי הוא רואה כי המבוקשים הראשונים אצל הכל ושהכל רואים אותם טובות השוקות בטבע מתחלה ולא יקדמום בזמן מבוקשים אחרים ארבעה. שלום הגופות ושלום החושים ושלום הכח על הידיעה וההשתדלות ההכרחי²⁾. והאנוב קודם כל דבר הוא זה ההשתדלות ונמצא הנפשות מתאוות לעמוד על סבות הדברים המוחשים והדברים הנראים בשמים ובארץ ממה שאינה נכנס מהסיבה שהיה³⁾ בטבע מתאוה לדעת אלו. ואם אינו אנושי למה הושם לו ביצירתו שיתאוה לו ויריעות מדריכות אותו אל האמת כאלו⁴⁾ ועל כן אולי⁵⁾ שיהיו אלו אנושים או אולי⁶⁾ יהיה האדם יותר שלם בידיעת אלו או בעצמו או במקרה ממקרו ואולי שיריעת אלו עצם האדם או פועל מפעלי עצמו, והיה עצמו אשר זה פעלו אמנם יהיה על השלמות האחרון אשר לו כשיפעל זה הפועל ועל כן מהחיוב שידע אותו הדבר אשר ממנו יבא זה הפועל מה הוא ואם זה הוא התכלית המבוקשת ועוד כי האדם כשיסתכל במה שנתן לו בטבע משלמות הגוף והחושים והיכולת על ההכרח ועל הידיעה בטבע ואחר כך יסתכל במה שנתן לו מהרצון והבחירה ויחקור כי בהגיע שלום גופו וחושיו כ⁷⁾ למה שהושם לו בטבע מהכלים כמו לשאר בעלי חיים והצמחים והגופים הטבעיים ואם הם התכלית והוא⁸⁾ במה שיש לו בטבע מהכלים דיי בהגיע שלום אלו השנים⁹⁾ למה הושמו לו הרצון והבחירה? ואילו הרצון והבחירה הם בחולי ונצאת הטבע מהאמצעות כלומר שאינם טבעיים לאדם ועל כן צריך ליסר אותו ולהכניע¹⁰⁾ הרבוי ואם הוא כן באי זה דבר יכניעו הרצון והבחירה או בטבע כלומר בדברים שהם טבעיים לאדם ואם הרצון והבחירה צריך לישאול אם בעבור שלום מה שהוא לו בטבע מהגוף והחושים או אלו אשר הם

1) A שלא; B > אלא. 2) ההכרח; C הכרח. 3) שיהיה C. 4) C כמו לשער בעלי ח' שנים < C. 5) והיא A B. 6) די A. 7) אילו C. 8) באילו. 9) ולחכמים C.

לו בטבע הם מפני הדברים ההווים לו מהרצון והבחירה או אם הטבע והבחירה עוזר זה לזה כדי שישגי האדם שלמות אחר זולתם ועל דרך כלל צריך שיסתכל מה היא התכלית אשר היא שלמות האדם הקצוי אם הוא עצמו¹⁾ או פועל הווה ממנו אחר שיגיע לו עצמו ואם הוא דבר יגיע אליו עם הטבע או הטבע נותן אליו חומר והצעה לאותו השלמות והתחלה וכלי שישתמש בהם²⁾ בבחירתו כדי להגיע לאותו השלמות ואם ידיעתו האמת הוא פועל מפעלי עצמו יגיע מפני זה עצמו על שלמותו האחרון. ועל כן מפני זה יצטרך האדם להסתכל ולחקור מה עצם האדם ושלמותו האחרון ומה פעלו אשר בעת שיפעלו יגיע עצמו בעבור אותו הפועל על שלמותו האחרון והוא שידע מה זה ובמה³⁾ זה ואלו⁴⁾ מורים על החומר והיאך הוא האדם ויורה על הצורה ובמה זה והוא הפועל ובעבור מה זה מציאותו והוא התכלית כי אם לא ידע מצד עצמו זה השלמות לא ידע התכלית אשר בעבורה ישתדל. ויתבאר כי הפועל אשר הוא הפועל האנושי לא יהיה נודע אלא בהיות נודעת הכוונה אשר בעבורה סודר האדם בעולם ושהוא חלק ממנו כמו שאי אפשר שידע האדם פועל האורג וכל אחד מחלקי המדינה בעת שלא ידע הכוונה אשר בעבורה סודר כל אחד מהם במדינה ושיעור תועלתו וכמו כן שאי אפשר שידע האדם הכוונה ממנו מי שלא ידע הכוונה מהכל אשר זה חלק ממנו כמו שלא ידע חלק האצבע והכוונה בה ופעלה עד שידע היר ועצמה והכוונה בה וידע קודם לכן הכוונה הקצוית גוף מכלל גוף: ומאחר שהאדם חלק מהעולם ונרצה לדעת הכוונה בו ובפעלו ותועלתו ומעלתו מהחויב שנרע בתחלה הכוונה מכל העולם כדי שיתבאר לנו הכוונה באדם. והתבאר כי האדם יתחייב שיהיה חלק מהעולם הכרחי כדי שתגיע ממנו הכוונה הקצוית מכל העולם. ועל כן יתחייב כשנרצה לדעת הדבר אשר בעבורו צריך שנשתדל שנרע בתחילה הכוונה באדם והשלמות האנושי אשר בעבורו צריך שנשתדל ונצטרך מפני זה לדעת הכוונה מכל העולם ואי אפשר זה אם לא נדע חלקי העולם כולה או התחלותיהם כשנרע בהם סבות הארבעה ומפני שנמצא באדם שני דברים דבר בטבע ודבר ברצון צריך כשנרצה לדעת השלימות שישגי אותו בטבע שנרע הכל הטבע אשר האדם חלק ממנו ותקרא זו החכמה הטבעית ונעיין בדברים שהם לאדם ברצון ותקרא זו החכמה האנושית. וכשנרע השלמות אשר נכרא האדם בעבורו, והיה אותו השלמות לא יושג בטבע לבדו ולא ברצון לבדו אלא ברצון

1) עצמי B. 2) בה B. 3) וכמה B C. 4) Hier beginnt d. Fragm. d. r"ח nach Cod. D.

מחובר בטבע והיו הפעלים וההנהגות אשר עמהם יגיע אותו השלמות היא ההנהגה האנושית והמעלות הטובות ואשר מטיב¹⁾ האדם מאותו השלמות הם הפעלים וההנהגות הרעות. ומפני שהדברים הנמצאים לאדם²⁾ בטבע וביצירה הם קודמים בזמן לרצון והבחירה התחייב לקדם העיון במה שהוא נמצא בטבע על מה שהוא נמצא ברצון ובבחירה ודברים הנמצאים מהרצון והבחירה, התחייב³⁾ לקדם העיון במה שהוא נמצא בטבע על מה שהוא נמצא ברצון ובבחירה ומפני שהחכמה עצריך שידע אותה האדם היא החכמה האמיתית יתחייב שיכוון בכל מה שיחקור אותו מהדברים הטבעיים והרצוניים אל החכמה האמיתית ועל כן ראה אריסטו שיודיע בתחלה מה היא החכמה האמיתית וכמה מיניה וזו החכמה היא חכמת ההגיון וכבר זכרתי בחלק השני הספרים השמונה שחבר בה אריסטו ונזכור אותה בכאן בקצרה. ונאמר כי בתחלה מנה מיני הנמצאים אשר מהם המוקדמות הראשונות ומהם המבוקשים הנחקרים ועליהם מורות המלות המפורסמות אצל הכל והם אשר יעידו החושים על אמיתת מציאותם ונסמך על מושכל מהם אל מוחש⁴⁾ וכלל כולם בעשרה סוגים שמם קאטאגוריאס ואלו הסוגים בעצמם הם המונחים לחכמות הטבעיות ובכללם לדברים⁵⁾ הרצוניים. אחר כך הודיע היאך יתחברו אלו והיאך יגיעו מהם המבוקשים ואחר כך הודיע היאך מתחברות המוקדמות מקצתם⁶⁾ למקצתם עד שיגיע מחוברם מאמר. אחר כך הודיע מה היא החכמה האמיתית וכמה מיניה והודיע היאך צריך שתהיינה המוקדמות הראשונות והשים המוקדמות אשר הם יציעת מציאות הדבר כשהיה נודע שהוא נמצא ולמה הוא ההתחלות הלמוד. ונקראו סבות מציאות הדבר התחלות מציאות הדבר וסגל⁷⁾ זו המלאכה על וולתה בשם החכמה. ומה שקוראים וולתה מהמלאכות חכמה⁸⁾ הוא⁹⁾ מפני שמדמים אותה לזו המלאכה כמו שקוראין לאדם בשם מלאך או בשם חסיד מפני שהוא דומה במעשיו אל המלאך או אל החסיד:

אחד כך נתן מלאכה אחרת. שיגיע האדם בה כדי שימצא במהירות ההיקש מכל מבוקש שיודמן ומפני שאפשר שיטעה האדם בחקרו כינו לבין עצמו ויטה מדרך האמת מפני שהוא חוקר בזה המלאכה בסדרים לא נחקרו היטב בדרכים האמתיים על כן הצטרך¹⁰⁾ אריסטו לתת עם זו המלאכה מלאכה אחרת העמיד האדם על כל הדברים המטיב¹¹⁾ מדרך

1) באדם B. 2) מטיב האדם C; מנוים הא' B; יש באדם A. 3) ובחירה C fehlt bis. 4) מוחש מהם C. 5) הדברים C. 6) קצתם לקצ' C. 7) וולתה B C. 8) חכמות B. 9) הוא C D >. 10) מעל A. 11) המנויים D C.

האמת ולא היתה כוונתו בוו המלאכה שיטעה האדם עמה לוולתו אלא שישמור מהטעות וזו המלאכה היא מלאכת היוזף וכבר ביארתי מה היא בחלק השני:

אחר כך נתן המלאכות אשר בהם יהיה לאדם יכולת ללמוד למי שאין בו כח לדעת החכמה האמיתית. ואלו הן שתי כתות¹⁾ האחד מי שאין לו בטבע הקניינים הנפשיים הנזכרים בספר המופת והשני יש לו בטבע אותם הקניינים אלא שנפסדו מפני שהורגלה בפעלים אחרים והתעסקה בהם ועל כן נתן מלאכה אשר בה יוכל האדם להספיק להמון העם בדברים העיוניים והמעשיים:

ואחר כך נתן המלאכה אשר יוכל האדם לדמות הדברים והיא מלאכת השיר מפני שהדמיון מין ממיני למוד ההמון לרבים מהדברים העיוניים הקשים כמו²⁾ שיגיעו בנפשותיהם רשומיהם ודוגמותיהם³⁾ מפני שלא יבינם כפי מה שהוא במציאות:

ואחר שהשלים זה התחיל בחכמת הטבע וחזר לאותם הנמצאים שמנה אותם בספר הגאמרות ולקחם והשים מציאותם הוא המציאות אשר יעיד עליו החוש, והשתמש בתחילה בחקרו אל הדברים ברכי הנצוח:

ואחר כך חזר לחקור אותם בסדרי החכמה ויבחנם בהם ומה שהיה מהם בו תנאי המוקדמות הנותנות האמת השים אותו מופת ומה שלא היה בו אותם התנאים הניחו וזכרוהו בספריו כדי להיותו מוכן⁴⁾ למי⁵⁾ שיבא מהחוקרים מחקרו⁶⁾ אותו, וזה הוא עיונו בחכמת הטבע כי הוא הולך בכל מה שיעיין בו בשני דרכים הנצוח⁷⁾ וחכמת האמת עד אשר יגיע אל האמת בכל מה שייבקש לדעתו והוא התחיל בתחילה ונתן בוו החכמה שרשים כלליים כוללים כל הנמצאים הטבעיים ומשתמש⁸⁾ בהתחלות הלמוד בכל מה שיוכור אחרי כן ואינן מוקדמות ראשונות מבוארות כנפשן אבל הם גורות כלליות מאד אינן ידועות מתחילת הדבר ודרכן שתתבארנה במופתים יחברו מהמוקדמות ראשונות מבוארות כנפשן וראשון אותן הדברים הסדרים הכלליים בהתחלות המציאות אשר הם לעצמים הגופניים כולם מה הם ולמה הם:

ובאר בתחלה כי לכל אחד מהם התחלה היא בכח וקרא אותה החומר והתחלה היא בפועל וקרא אותה הצורה. אחר כך באר כי ההתחלה אשר לה מציאות בכח אין לה בה די כשיהיה⁹⁾ מה היא הכח עד שתהיה נמצא

1) מוכן A B. 2) וחכמותיהם C D. 3) כחות C D. 4) כפי A B. 5) ויתקור A. 6) למו C D >. 7) בשיתם D. 8) בשיתם C. 9) בשיתם D.

בפועל אבל יתחייב שתהיה לו התחלה שלישית העתיק מהכח אל הפועל וקרא זו ההתחלה הפועל:

אחר כך באר שיתחייב בהכרח מכל מי שיתנועע וישתנה שהוא מתנועע להלוך אל הכלית ורואה מונבלות כי כל מה שהוא נמצא עצם גופני הוא לכוונה ותכלית קצובה וכל שהוא נמצא או לכוונה ותכלית אלו¹⁾ מתחייב ונמשך אחר דבר הוא לכוונה ותכלית. ועל כן התבאר לו מזה שכל ההתחלות ארבע לא פחות ולא יותר והם החומר והמהות והפועל והצורה והתכלית. ומהות כל דבר הוא אשר בו יפעל פעליו: אחר כך הודיע מה הוא הטבע ומה הוא אצל המדברים בטבע ומה מעלת ההתחלה הנקראת הטבע ומה ענין הדברים הטבעיים ומה ענין מה שהוא בטבע ועל הדרך הטבעי וכל²⁾ העיון הטבעי ובמה הוא נבדל העיון הטבעי מזולתו שאינו טבעי. והסדרים במעלות ההתחלות הארבע מקצתם ממקצתם והמוקדמות מהם והמאוחרות:

אחר כך נתן סדרים ושרשים בעצמים³⁾ הגשמיים וחקר בתחלה מה הוא הגשם וחקר אחר כך אם ימצא גשם טבעי אין לו תכלית אם לא. ובאר כי כל גוף גשמי יש לו תכלית:

ואחר כך חקר ממה התנועה ומה מציאתה ומהותה. ומפני שהתנועה מהות יורה עליה גדרה⁴⁾. והיא מדבר ואל דבר והיא במהלך ובזמן והיא מקרה בעצם גשמי והיא נמצאת ממניע הצטרך לחקור אלו כולם אחד אחר⁵⁾ והגשותיהם העצמיות ויבאר מה הוא ועל איזה דבר הוא והיאך מציאותו ויודיע השגותיו העצמיות מפני שישגי לתנועה מפני כל אחד מאלו השגות רבות וישגי לכל אחד מאלו מפני התנועה השגות וישגי לגופים המתנועעים מפני התנועה השגות ומפני זה חקר מה הוא המקום ובאר הדברים הנמשכים אחר מהות המקום. וחקר אם יש צורך אל המקום כשיהיה נמצא הגוף או צורכו אליו כדי שיגיע לו מקרה ממקרו. וחקר כמו כן אם מתנועע תהיה התנועה נמצאת צורך אל הריקות אם לא ובאר כי אין צורך כלל כשיהיה נמצא דבר מהדברים הטבעיים ולא עצם ולא מקרה אל ריקות כלל ובאר ביאור כולל שאי אפשר שימצא ריקות וגדר הריקות והוא מרחק אפשר לומר שיש בו מרחקים שלשה והוא עומד לא בחומר ומדרכו שימלא אותו הגוף וכשיתרוקן ממנו אע"פ שאין זה נמצא יהיה זה הגדר מפרש השם בלבד: אחר כך הודיע מה הוא הזמן וכל מה שהוא נמשך אחר הזמן ובאר במה שקדם על אי זה צד נייע⁶⁾ הגשם

1) A B fehlt bis ותכלית; C > או. 2) C כל; A C fehlt bis הטבעי.

3) A C הגשמים. 4) B D גזרה. 5) B ואחד. 6) A B יגיע.

הטבעי בטבעו¹⁾ גשם אחר. ושאחרון הגופים המניע למה שאצלו מהמתנועעים יתנועע כמו כן אבל לא יתנועע אלא בתנועה המקומית בלבד ולא תהיה תנועתה המקומית ישרה אלא הקפית והוא מקיף שאר המינים מלבד וזולתם הווים נפסדים:

אחר²⁾ כך חקר הדברים הנפסדים אם יחזור וימצאו כמו שהיו או אם לא יחזור דבר³⁾ מהם כלל או אם יחזור מקצת ולא יחזור מקצת ומה שחזר מהם על אי זה דרך יחזור ומה שיחזור אם יחזור פעמים רבות⁴⁾ או פעם אחת: וכל זה בספר התווייה והתפסד:

אחר כך חקר היאך שכוונת היסודות אלו אצל אלו ועל אי זה דרך הוא אם חלקי כל אחד מהם חתיכות קטנות מפורדות בין האחרים או כלל כל אחד מהגופים נבר במקום וולתי המקום האחד עד אשר יהיה באמצע גוף מאלו הגופים הארבעה נקי אין בין חלקיו דבר מחלקי זולתו ואשר במקום העליון מן העולם אם הוא בזה העניין עד אשר יהיה הגוף הממשש לגופים הגלגליים דבר ידוע ואשר אחריו דבר אחר. וכמו כן עד שיגיע אל המקום האמצעי ויתחייב בהכרח שיהיה עם זה חלק⁵⁾ כל אחד בכל אחד וחלקי קצתו בקצתו. ובאר כי הדבר הוא בשני הדרכים:

אחר כך ביאר היאך צריך שיהיה עניין הגוף הממשש לגופים הגלגליים. ובאר כי צריך שיהיה הנקי שבהם במהותו וקרוב בריבוי מהותו וכחו כלומר שיהיה בתכלית מכחו ושיהיה הקל שבהם והחזק כחוס והיושב ושיהיה ערובו בזולתו פחות ושיהיה היסוד האחד הממשש אותו תחתיו בריבוי מהותו וכוחו וחלש הכח וחסר המהות. ויהיה כל מה שהוא קרוב אל האמצע כחו אשר הוא בו יסוד ומהותו אשר בו יתעצמו⁶⁾ חסרים. ועל כן יהיה האמצעי יותר חסר ויותר מעורב בזולתו עד שיהיו השלשה מעורבים בו מיני הערוב רבים והודיע כי הסבה בכל אלו⁷⁾ הם הגופים הגלגליים אשר הם הפעלים לאלו. אחר כך חקר היאך צריך שיקראו אל היסודות בהיותם נקיים ונפרדים במהותיהם מכלתי שיהיו מעורבים בהפכיהם והיו⁸⁾ בתכלית הדבר⁹⁾ הרבוי ממהותיהם אשר הם בהם יסודות ולא ימצא להם שמות אלא השמות המפורסמים שהם שמות לגופי אלו היסודות מעורבים בזולתם וקרא לגוף הממשש לגופים הגלגליים האש והודיע כי אינו זו האש אשר אצלינו כי האש מורה אצל ההמון על הלהב ועל הגחלים לא על זולתם אלא מפני שתנועת הלהב תנועה לבקש לקרוע

1) B D רבים. 2) דבר אחד C. 3) והתפסד A fehlt bis. 4) בטבעי CD. 5) והיו C. 6) זה A B. 7) התעצמו B D. 8) החלק בכל אחד C. 9) הדבר CD >.

האוויר ולעלות למעלה קרא אותו הגוף הצף על שאר הגופים והוא הממשש באחד שטחיו הגופים הגלגליים בשם הלהב וקרא הגוף השני בשם האוויר ואשר תחתיו בשם המים ואשר תחת המים בשם הארץ והוא באמצע. והארץ מעורבת בשאר היסודות על הדרכים השנים הנזכרים וכמו כן המים והאוויר והאש ערובה פחות משאר היסודות. אחר כך חקר המעורבים מהם העירוב הראשון אשר לא יצא בו אחד מהמעורבים ממהותו וחקר מיניהם ומפני שהוא קרוב שיהיו המעורבים מהם בלי תכלית לא מצא להם שמות ולא לאשר הם נבדלים קצתם מקצתם הבדלה נכרת אלא מינים¹⁾ מעטים כמו העשן והלהב והאיר²⁾ והדומה להם מפני שהצטרך רבים מהם אל שמות הצטרך לקרא כל אחד מהם בשם מהות היסוד הנזכר ומה שהאוויר נזכר עליו קראו אוויר ומה שגובר עליו האש קראו אש וכן השאר. ומה שהתקבץ בו שנים בהרכבה הרכיב הוא כמו כן השמות וקראו מימי ועפרי: אחר כך חקר המקרים וההתפעלויות המתחדשים באלו הארבעה ונתן מהיותיהם וחמריהם המקבלים אותם ההתפעלויות והודיע הסבות וההתחלות הפועלות אותם מהשם נמצאים ביסוד האש ומה שהם נמצאים ביסוד האוויר והמים והארץ:

אחר כך חקר אם אלו היסודות נמצאו מפני עצמן או נמצאו מפני שיגיעו מהם שאר הגופים ההווים וחקר כמות המקרים וההתפעלויות ההווים בהם אם הם בהם לכוונה ותכלית ועל הכוונה הראשונה או אם הם רבים ומאורעים אינם לתכלית ולא נמשכים אחר כוונה עד אשר יהיה מי שיש בו רבוי מהם כמו תוספת האצבע ביד והחסר כמו שהוא חסר האצבע או אם אינו כן וכל זה בספרו הנקרא הרשומים העליונים במאמרות השלשה ממנו: אחר כך עיין בגופים המתחדשים מהרכבת אלו הגופים והם שני מינים מין משונה החלקים ומין מתדמה החלקים וזה במאמר הרביעי מזה הספר. אחר כך עיין בגופים המתדמים החלקים הגהיים מהיסודות כמו האבנים והגופות האבניים והדומה להם. וחקר מיני האידים המתפשטים בהם והודיע אי זה מהם אש ואי זה מהם אוויר ואי זה מהם מימי ואי זה מהם התערב בו מחלקי הארץ דברים רבים וכל זה בספר הדומים:

אחר כך התחיל לעיין בגופים הטבעיים המשונים החלקים והתחיל בצמחים קודם בעלי חיים ומנה מה שהוא נודע מהם בחוש ואחר כך ביאר התכלית אשר בעבורה היו. ואחר כך עיין בבעלי חיים ועיין בתחלה במה שהוא ידוע לחוש ומנה מיניהם ופעליהם ואחר כך עיין בטבע ובהתחלת הטבע והוא כי אינן מספיקות בדברים רבים מדברי בעלי חיים והצמחים

1) ממין B; ממין A 2) והאוויר A.

אבל מצטרפים עם הטבע וההתחלות אל התחלות וכחות אחרות מסוג זו
ההתחלה האחרת עד אשר תהיה היא ההתחלה בבעלי חיים וברבים ממה
שבצמחים כמו הטבע בנמצאים הטבעיים. והצטרך לתת רבים מבעלי חיים
התחלותיהם מצד הטבע והתחלות דברים רבים אחרים וקרא זו ההתחלה
האחרת הנפש. וזכר כי הצמח צמח בנפש וחקר בתחלה כל מה שהוא
לבעלי חיים בטבע מפני שבאר כמה שקדם הטבע וההתחלות הטבעיות ונתן
בעלי חיים כל מה שהוא להם בטבע וחקר בתחלה איברי כל מין ומין
ממיני בעלי חיים על התכליות הטבעיות אשר היה כל אחד מהן בעבורן.
ואחר כך נתן בכל אחד ממיניהם הטבע המקבל למהיוותיהם והם החמרים
אשר מהם נהווה כל מין ומין ממיניהם אי זה חומר הוא ונתן בכל¹⁾ אחד
מהם הטבע והתכלית אשר בעבורם היה נהוה כל מה שהוא לו בטבע.
והתבאר לו מהם כי הגופים הטבעיים שני מינים. הראשון אחרון מה
שיתעצם בו הטבע²⁾ אשר הוא מהוה³⁾ כל אחד מהעצמים הטבעיים. והמין
השני מין הוא מתעצם בטבע כדי שיהיה עצמו אשר הוא טבעו בטבע
בפועל הצלחה על דרך ההצעה והחומר או על דרך הכלי⁴⁾ להתחלה
יחסה אל הטבע כיחס הטבע אשר הוא הצורה אל חמרו או אל הכחות
אשר הם כליו וזה ההתחלה היא הנפש ועל כן הצטרך לחקור הנפש מה
היא כמו שחקר הטבע מה הוא והצטרך לדעת הכחות הנפשיות והפעלים
ההווים מהנפש כמו שעשה זה בטבע והתחיל בזה לדעת מה היא הנפש
ובמה היא והיאך מציאותה וחקר אם היא הרבה או אחת. ואם היא הרבה
צריך לדעת אם היא רבת החלקים או רבת הכוחות. ואם היא רבת החלקים
על אי זה דרך חלקיה רבים אם מפני שהם רבים במקומות ובחמרים
ובגופים המפורדים במקומות או רבויים על צד רבויי חלקי הגוף האחד
המתדמה החלקים או משונה החלקים או רבוי חלקיה על צד אחד. ומה
הכחות הנפשיות והתחיל וחקר הנפש כמו שחקר הטבע ובאר שהנפש היא
אשר בה מהות העצם הטבעי הנפשי כמו שהטבע הוא אשר בו מהות
ושהיא אשר בה יגיע העצם הנפשי רוצה לומר המקבל לחיים ושהנפש
היא ההתחלה על דרכים שלשה על דרך הפועל והצורה והתכלית כמו
שהיה וכל מה שנאמר בטבע צריך להעתיקו אל הנפש שהיא עצם אלא
שיש ספק אם היא עצם על דרך החומר כי לא התבאר זה עדיין כי כבר
התבאר כי הטבע התחלה על הדרכים הארבעה והתבאר עתה כי הטבע
הוא המהות⁵⁾ אשר עמו יגיע העצם גוף בפועל הוא כמות חומר לנפש
ואחר כך הודיע הכחות הנפשיים כמו שהודיע הטבעיים אשר בהם יפעול

ככל C 4) מהות A B 3) והוא הטבע C 2) כל A B D 1)
אשר המהות אשר C; אשר המהות D 5)

הטבע הגופים הטבעיים וכמו שיש טבע משרת אל טבע וטבע ראשי
 משתמש בטבע המשרת כמו כן נמצא נפש ראשית כלומר שהוא ראש
 ונפש אחרת משרתת והושמו הגופים הטבעיים שני מינים האחד יהיה
 הקצוי ממה שיתעצם בו הוא הטבע והשני יהיה הדבר הקצוי ממה
 שיתעצם בו הטבע¹⁾ אבל יהיה הטבע הצעה על דרך ההומר או כלי לנפש
 ויהיה מה שיתעצם בו אחר התעצמו בטבע הוא הנפש ויהיה העצם הטבעי
 המקבל לנפש חומר לנפש ויהיה הטבע או הצעה או חומר או כלי
 המשתמש בו הנפש ופעליה והטבע בעצם הנפשי²⁾ אינו מפני עצמו אלא
 מפני הנפש וכמו שהכדיל בחכמה הטבעי³⁾ בין הטבע הראשי ובין הטבע
 שהוא משרת או כלי כמו כן הכדיל בנפשי⁴⁾ בין אלו כולם: וכמו
 שהודיע ההווים מהטבע והמקרים המועילים בעצמם הטבעיים ההווים בהם
 מצד הטבע כמו כן הודיע הפעלים ההווים מהנפש והמקרים העצמים
 הנפשיים מצד שהם נפשיים ההווים מצד הנפש ומפני שהמקרים ההווים
 בעצמם הטבעיים מקצתם הם בהם מצד חמרם ומקצתם הם בהם מצד
 צורותיהם כמו כן העצמים הנפשיים מהמקרים נחלקים זה החלוק ויהיו
 מהם נמצאים מצד שהם נפשיים מצד חמריהם המסגלים להם ומהם מצד
 צורותיהם והיא הנפש והתהיל וחקר בתחלה הפועל הקודם לפעלי הנפש
 והוא הכח הזן. וחקר אי זה חלק מחלקי הנפש הוא הזן והכדיל בין מה
 שהוא ראשי ובין מה שהוא משרת וכלי וחקר הכלים הגופניים הטבעיים
 כמו הקור והחום אשר השתמש בהם הנפש בפעליה כמה מינים⁵⁾ הם ומה
 כל אחד מהם. אחר כך חקר המזונות וכאר כמה נזון הצמח ובעלי חיים.
 ושבעלי חיים יש מהם שהם נוונים מקצתם ממקצתם ומהם שהוא נזון
 בצמח ומהם שהוא נזון במזון דומה למזון הצמח ומבעלי חיים שהוא נזון
 בכלם או ברובם. אחר כך חקר אם אלו הגופים שנוונים מהם הם מוכנים
 מתחלת הדבר בטבע בעבור שיוונו מהם אלו או אם אותם הגופים נהוו
 בעבור עצמם כי חקירת זה הדבר דומה לחקירה שחקר עם היסודות בעבור
 עצמם או מפני שיתהוו מהם גופים אחרים הנהווים:

אחר כך התחיל בדבר אחר וחקר הבריאות והחולי מאי זה סבה מהם
 יתחדש ומפני מה ישאלו הידיושים ישיגו העצם הנפשי מצד הטבע והכחות
 הטבעיים אשר בו וכל זה בספר הבריאות והחולי:

אחר כך חקר מה שישגי העצם הנפשי מהטבע המסוגל לו מהעתקת
 בעלי חיים מפרק לפרק מפרקי שנות העצמים הנפשיים ומה שישגינהו בכל

1) הוא הטבע A. 2) הנפש B-C. 3) הטבע D. 4) הנפש C-D. 5) מיניהם C.

פרק ופרק מהמקרים מצד הטבע והכחות הטבעיים אשר הם מסוגלים בעצמים הנפשיים וכל זה בספר הבחורות והוקנה: אחר כך חקר אורך הימים וקצורם וסבותיהם והתחלותיהם הטבעיות והנפשיות: אחר כך חקר החיים והמות מה הוא כל אחד מהם ושאלו הפעלים והמקרים הם כולם מנפש או כח נפשי דומה אל הטבע וקרוב ממנו בעצמו ומעלתו אלא שאינו טבעי וזה כי זה הכח הוא בצמח והוא בבעלי חיים והצמח הוא אמצעי בין בעלי חיים והנופים האבניים. ויש אנשים שהוא ספק אצלם אם זה הכח מהכחות הנפשיים או הטבעיים ועל כן היתה זו הנפש או הכח מכחות הנפש קרובה אל הטבע: אחר כך חקר החושים מצד שהם חלק נפש או כח נפשי וחקר פעלי כל אחד מהחושים והמונחים אשר בהם פעלים החושים והם המוחשים מה כל אחד מהם וכמה מיני כל אחד מהם ומפני מה: אחר כך חקר האיברים הטבעיים אשר בהם אילו החושים ובהם יחושו ומקצת אלו האברים חמרים לחושים ומקצתם כלים להם והיאך צריך שיהיה טבע כל אחד מהאברים ומה צריך שיהיה בכל אחד מהם בהכרחיות והמקרים הטבעיים וכל זה בספר החוש והמוחש: אחר כך חקר מיני התנועות המקומיות ההוות בנופים הטבעיים מצד הטבע מה הם והיאך כל מין מהם ומנה האברים אשר הוכנו מפני התנועה בכל מין ומין ממיני בעלי חיים ואלו התנועות הם התנועות אשר בהם ישתדלו בעלי חיים למבקש דבר 'או לברור' ממנו. וכמו כן צריך לחקור מקומות בעלי חיים ומקומות כל מין ומין ממיני בעלי חיים ומפני מה מצטרך בעל חיים אל המקום ומה המקום הנאות לכל בעלי חיים כי מקצת המקומות בהם ישתדל לבקש מזונו ובמקצתם ינוח⁴⁾ כדי לשמור נפשו ובמקצתם ישמור בהם ילדיו ויגדלם בהם. ורבים מבעלי חיים יצטרכו למקומות לשמור בהם מזונותיהם. ואלו הם בעלי חיים אשר דרכם להכין המזונות לזמן ארוך ומקצתם מוצא אותו יום וכל זה בספרו בתנועות המקומיות:

אחר כך חקר הנשימה ואבריה מה היא והיאך ומפני מה ואי זה כח מכחות הנפש יהיה⁵⁾. אחר כך חקר השינה וההקיצה והחלום מה הם ומה הסבה בהם וחקר מיני החלומות והחזיונות וסבתם והתחלותיהם וחקר החלומות המזוהרים⁶⁾ במה שיהיה והיאך פתרון החלום אלא שהחקירה בזה כיון בה מפני שראה כי אין בה בדבר החלום המזוהר במה שיהיה די בנפש המדברת אבל יצטרך להתחלות מעלתן גדולה במציאות מהנפש ועל כן חקר אותו: אחר כך חקר השמירה והזכרון והשכחה וההזכר ומה⁷⁾

1) A B C D. 2) לברור. 3) B C D; ינוח B; יטה. 4) A B זה יהיה. 5) A B C D. 6) המזוהר. 7) B D. 8) מה.

כל אחד מהם ובאי זה כח מכחי הנפש יהיה זה וחקר היריעות אשר לבעלי חיים אשר אין להם שכל מאי זה כח הן מכחות הנפש, והודיע מפני מה הן. ואחר שחקר אלו מצד שהן משותפות למיני בעלי חיים הספיק לו בנותנו התחלות אלו וסבותיהם בנפש והכחות הנפשיות. ואחר שחקר אלו הדברים באדם ראה שלא יספיק בתת סבות אלו הדברים בעצמם באדם בנפש לכדה מפני שאלו הדברים כפי מה שהם נראים באדם מוכנים לפעלים הם יותר וחוקים מפעלי הנפש ומצא באדם דברים אחרים אינם בשאר בעלי חיים ממה שאי אפשר שתהיינה סבותיהם והתחלותיהם לא הנפש ולא הכחות הנפשיות ולא הטבע ולא הכחות הטבעיים ועל כן הצטרך לחקור הדבר אשר הושמו אילו הדברים בעבורו נמצא האדם בעל דבור והדבור יהיה בשכל או בהתחלות והכחות השכליים ועל כן הצטרך לחקור השכל מה הוא כמו שחקר הנפש מה היא והטבע מה הוא ואם השכל נחלק כמו שהנפש נחלקת ואם יש לו חלקים או כחות והתבאר לו כי הדבר בשכל כמו שעליו הדבר בנפש והטבע והשכל נחלק לחלקים וכחות והוא התחלה בה מהות האדם והוא התחלה פועלת והוא סבה והתחלה על דרך התכלית כמו שהיה הטבע ושיחם השכל והכחות השכליים אל הנפש והכחות הנפשיים אצל הטבע והכחות הטבעיים שני מינים מין הוא קצוי מה שיתעצם בו הטבע ומין יהיה בו הטבע אשר יתעצם בו מוכן לנפש או על דרך החומר או על דרך הכלי כמו כן העצמים הנפשיים שני מינים מין הקצוי¹⁾ שיתעצם בו הוא הנפש ומין תהיה הנפש מוכנת להתעצם בה השכל והכחות השכליים. וחקר כמו כן השכל אם הוא נחלק כמו שהנפש והטבע נחלקים לעצם ראשי ולעצם משרת. וחקר הכחות השכליים מפני מה הם ואם השכל בעבור הנפש והטבע או הנפש והטבע בעבור השכל והצטרך מפני זה לחקור הכח השכלי ופעלי השכל על דרך כלל. וחקר חלק השכל העיוני ומצא אותו השכל בהגיעו אל שלמותו האחרון יגיע שכל בפועל אחר שיהיה בכח וחקר על אי זה צד ובאיזה זה צד תגיענה לו המושכלות העיוניות מושכלות בפועל ומצא כי בעת שיגיע על שלמותו האחרון יהיה עצמו הוא פעלו או קרוב שיהיה פעלו מפני שמצא שהדבר כן ולא היה אפשר שיהיה לו מציאות אחר יותר שלם מאותו המציאות היה אותו המציאות הוא האחרון מה שיתעצם בו כי עצם האדם כשיגיע על שלמותו האחרון אשר אי אפשר שיהיה לו שלמות יותר שלם ממנו יהיה אותו החלק קרוב שיהיה עצמו הוא פעלו ויתחייב מזה שיהיו הכחות השכליים המעשיים תכליות כדי שיגיע זה החלק מהשכל

מה שיתעצם A B 1)

והוא השכל העיוני כי זה השכל הוא עצם האדם ומפני שלא היה בתחלת הדבר עצמו הוא פעלו ואמנם יהיה בפועל בהיות עצמו קרוב מפעלו יתחייב מזה ששאר הכחות השכליים והמעשיים הושמו מפני זה החלק ושהנפש והטבע הושמו כדי שיגיע זה החלק מהשכל בתחלה בכח ואחר כך על שלמותו האחרון: אחר כך חקר אם אפשר שיהיה הטבע או הנפש מספיקים בהגיע זה השלמות. ואחר שהגיע אל זה העיון חזר אל הדברים שהיה חוקר אותם מהדברים הנמצאים לו מצד הנפש: אחר כך חקר שאר העצמים הנפשיים מלבד האדם מה שהוא נמצא מהם מוכן שיבא ממנו תועלת לכח השכלי המעשי בהשלים מה הוא לאדם בטבע ומה הוא לאדם בנפש והכנתם יחדיו כדי שיגיע זה השלמות. ואם העצמים הטבעיים הוכנו מפני הנפשיים ואם הנפשיים הוכנו מפני השכל והכחות השכליים אלא שבחקרו אלו הדברים התבאר לו מהם¹⁾ מקצת מה שרצה ויקשה עליו מקצתו מפני שנשארה עליו חקירה אחרת והיא כי מה שיגיע בטבע אחר שלימות הנפש וכחותיה הוא השכל בכח ושלימותו זה אשר הוא בכח הוא²⁾ מצד שירות הכחות השלליים ועל כן חקר אם יש די כמה שמשרתים לו³⁾ אלו הכחות כדי שיגיע שלימות השכל העיוני ואינו מצטרך להתחלה אחרת ובאר כי זה אי אפשר ולא מספיק אבל יצטרך לדבר אחר להשתמש בו בשכל אשר הוא בפועל ואין זה בכוח העיוני לבדו אבל יצטרכו הכחות השכליים להתלות אחרות כי המושכלות המגיעות בכח השכלי המעשי והמגיעות בחלק העיוני ברצון ובמהישר אי אפשר שלא הוכנו בהם קודם לכן מושכלות הן התחלות בטבע משתמשות בהן כדי שתגיענה המושכלות האחרות ועל כן צריך לחקור אם אותן המושכלות לא סרו מהשכל אשר בכח והיאך יכול להיות זה והשכל אינו נצחי ועל כן יתחייב שתהיינה המושכלות הראשונות אשר הן לו בטבע לא ברצון שתגיענה לו על השלימות אחר שלא היו לו נמצאות. וכבר התבאר על דרך כלל כי מה שהוא בכח אי אפשר שיצא אל פועל אלא מפועל קרוב למין⁴⁾ הדבר אשר הגיע בפועל. והתחייב מזה בהכרח שיהיה בכאן שכל אחד בפועל הוא המתחדש בשכל אשר בכח המושכלות הראשונות ונתן לו הכנה בטבע לשאר המושכלות האחרות. ובהקדו אותו השכל מצאו שכל בפועל ולא בכח ולא בפועל כלל והוא לא סר ולא יסור ומה שלא היה בכח כלל אינו בחומר ועצמו ופעלו אחד בעצמו והשכל האנושי בהגיעו לשלמותו הקצוי יהיה קרוב בעצמו מהשכל שהוא בפועל ונקרא זה השכל השכל הפועל. והתבאר לו כי השכל האנושי משתדל להדמות בזה השכל ושהוא

1) ממין A B 2) בו B 3) הוא A D > 4) ומהכי A B 1)

התכלית על זה הצד שהוא משתדל להדמות ומצד שהוא פועל הוא התחלת האדם והוא הפועל האחרון למה שיתעצם בו האדם והוא התכלית מפני שהוא הנותן לו התחלה ישתדל בה להשיג השלמות ולהדמות בו עד שיגיע אל הדבר הקצוי ממה שאי אפשר לו שיקרב ממנו ועל כן הוא פועלו והוא תכליתו והוא השלימות אשר מפני שיקרב מעצמו ישתדל ועל כן תהיה בהכרח לאדם הכדלה כלומר שיהיה בסוף נבדל מהחומר ותכלית נבדלת ופועל נבדל. והאדם דבק בו מין מהדביקות כשהיה משכילו. ומה מבואר כי הדבר אשר הוא בעצמו ומכעו שכל הוא אין הפרש בין שיהיה נמצא מושכל ובין שיהיה נמצא חוץ השכל והאדם ישכילהו בעת שלא יהיה בינו ובינו אמצעי נמוה הצד נפש האדם היא אותו השכל. ואחר שהיתה הנפש האנושית מפני זה השכל והטבע אשר עמו יגיע מה שהוא טבעי לאדם הוא מפני הנפש והנפש מפני השכל העיוני היה מה של אדם מאלו כולם להגיע לאדם לוו המעלה מהמציאות: אחר כך חקר השכל הפועל אם הוא במציאות הטבע והדברים הטבעיים והדברים הנפשיים והתבאר לו כבר כי הגופים הגלגליים הם התחלות לתנועות היסודות והגופים האחרים וחקר אם השכל עוזר לגופים הגלגליים במציאות הנמצאים אשר יקיפו אותם הגופים הגלגליים והיה מצטרך לחקור¹⁾ אם הגופים גלגליים והיה די כשישימו זה בעל טבע וזה האחר בעל שכל אבל כשהיה בעל שכל בפועל כבר התבאר שהגופים השחוקים בדבר שנותן בו השכל הפועל והתבאר²⁾ עתה כי הגופים השחוקים בדבר שנותן בו השכל הפועל השלימות. אמנם יתן התנועה בו בטבע והנפש בעור הגופים השחוקים ורבים מהנפשיים יתנו אל החמרים אשר יפגשום ואשר יכנס הטבע להם נפש כי האדם הוא אדם היה לפניו אדם והאדם מאדם וכמו כן כבעלי חיים מה שאינו כבעלי חיים ומהצמחים מי שאינו מצמח והגופים המחצביים אינם נהוים מהדומים להם במין ועל כן צריך לחקור אותו אלו ויותר מזה לחקור מי שנתן האנושית על דרך כלל והדומה לזה משאר בעלי חיים וצורת מין ומין מתחלת הדבר עד שיהיה החלק ממנו נהוה מחלק כי המת הווה הוא חלק מחלקי כל מין ועל כן צריך לחקור מי שנתן צורת אותו המין ועל דרך כלל מי שנתן צורות המינים אם הם הגופים השחוקים או השכל הפועל או יהיה השכל הפועל נותן הצורה והגופים השחוקים נתנו תנועות החמרים כי עד עתה התבאר כי הגופים השחוקים נותנים הגופים הטבעיים מלבד התנועה ועל כן צריך לחקור עצמי הגופים השחוקים אם הם טבע או נפש או שכל או

הפועל B C fehlt bis 2) שיחקור C D 1)

דבר אחר יותר שלם מאלו ואלו הדברים יוצאים מהעיון הטבעי וזה כי העיון הטבעי כולל כל מה שכוללות הנאמרות העשר הנוכרות במלאכת ההגיון. וכבר התבאר יש נמצאים אחרים חוץ מהנאמרות והוא השכל הפועל והדבר הנותן לגופים השחקיים התנועה ההיקפית התמידית. ועל כן צריך לעיין בנמצאים עיון יותר כולל מהעיון הטבעי והנה התבאר ממה שחקר אותו בחכמת הטבע כי אחרון מה שהגיע אליו כשיעיין העיון הטבעי הוא שיגיע אל השכל הפועל ואל המניע השחקיים ואחר כך יפסיק העיון ויעמוד. והתבאר מכלל מה שקדם שהטבע באדם והנפש האנושית וכחות אלו השנים ופעליהם הם כולם והכחות השכליים המעשיים מפני שלמות השכל העיוני ושהטבע והנפש והשכל הנפשי אין בו דו מלבד הפעלים ההווים מהרצון והבחירה הנמשכים אחר השכל המעשי כי זה הוא הרצון האנושי וזה כי הדבר אשר לשאר בעלי חיים אינו אנושי ולא הוא מועיל כשיגיע השכל העיוני כי אין בהכנת אחד משאר בעלי חיים האחרים שיגיע השלימות האנושי ועל כן צריך לחקור כל הפעלים ההווים מהרצון והבחירה כי ענין הבחירה היא הרצון הנמשך אחר השכל המעשי ועל כן אין בחירה לשאר בעלי חיים: ועל כן לחקור הפועלים ההווים מאלו ולהבדיל בין המועילים בכוונה הקצויות, ובין המסורים ממנה ולחקור כמו כן הדברים הטבעיים המועילים בהשלים אלו הפעלים מכלים או חומר ויחקור כמו כן הטבעיים המועילים העצמים הנפשיים מבעלי חיים והצמחים ויוקח מהם מה שהוא מועיל בהשלים הפעלים המניעים אל השלמות האנושי ויחקור כמו כן שאר הנמצאים הטבעיים מהאבנים והמחצביים והיסודות ויוקח מהם מה שהוא מועיל:

אחר כך התחיל ארסטו בספר שקרא אותו מה שאחר הטבע לעיין ולחקור הנמצאים בדרך אחר מלבד העיון הטבעי והנה התבאר ממה שקדם כי החקירה והעיון במושכלות אשר אין תועלת בהם בשלום האדם ושלום החושים הכרחי ושהעמידה על סבות הרברים הנראים להושים אשר הנפש מתאווה אליהם פועל אנושי יותר מאותה היריעה שהושמה הכרחית והתבאר כי אותה ההכרחית היא מפני זו היריעה ואשר היינו הושים אותה תוספת ומותר אינה כן אבל היא הכרחית בשיתעצם בה האדם ושיגיע עמה שלמותו האחרון וידוע הוא כי החכמה שחקר אותה בתהלה על דרך הנסיון והחפוש כדי שיעמוד על האמת במבוקשים שקדמו חזרה והיתה הכרחית כשיגיע לו השכל אשר בעבורו נהוה האדם ומה שאחריה מהחכמות חקר אותם לשתי כוונות. האחד כדי שישלם עמה השכל האנושי אשר בעבורו נהוה. והאחרת כדי שישלם עמה מה שחסר לנו

בחכמת הטבע וזו החכמה הוא מה שאחר הטבע ואם כן הפילוסופיא
הכרחית ומחוייבת שתגיע מצואה לכל אדם על הדרך האפשרי בו:

עד הנה הגיע פילוסופית אריסטו:

והנה חברתי לך אתה החסיד בדברים קצרים כוונת כל חכמה וחכמה
וכאי זה דבר נמצא¹⁾ וזכרתי לך הספרים המהונרים בהם (ונשאר²⁾)
שאתחיל בספר המעלות ובוה הספר אודיעך מעלות בני אדם והנהגותיהם
ותבין ממנו מעלות השלימים ותנאי השלימות כדי שתשתדל להיות מהם
וארמון לך בו דברים רבים מדברי התורה ומדברי חכמנו ז"ל אשר
הפילוסופים מסכימים עמנו בהם ואפרוש לך דברים ועניינים אשר נזכרו
בוה הספר על דרך כלל ויהיה שני לזה הספר: ומהאל יתעלה אשאל
העזר והכח אשר אין עוזר בלתו יתעלה ויתברך שמו: אמן:

נשלם ספר ראשית³⁾ (חכמה⁴⁾ שבח ליושב השמימה:

הכל: 1) B D מדבר 2) B fehlt das Folgende, statt dessen: נמצא מדבר B D
החכמה הפילוסופי⁴⁾ B) ראש ראשית חכמה 3) B wie immer בדברים קצרים
ולאל שבח ותהלה ותודאה שיר וזמרה וממשלה נצח גדולה ותכלית: B schliesst:
רממה: היום יום רביעי כ"ז יינארו שיב, לפ"ק: ועוד חבר זה המחבר ספר אחד
וקראו שמו ס' המעלות ולא מצאתי ממנו ורק השירה שהקדים קידם אותו הספר
Folgt das Gedicht mit: והעתקתיה כי היא היתה ישרה בעיני מאד וזו היא
dem ס' המעלות beginnt.

Herrn Rabbiner Dr. Maybaum

in Berlin

ein Zeichen dankbarer Verehrung!

Einleitung.

Schemtob ben Joseph Ibn Falaquera,¹⁾ ein jüdischer, philosophischer Schriftsteller, lebte c. 1225 bis c. 1290,²⁾ vermutlich in Spanien und der Provence ein ärmliches Wanderleben führend.³⁾ Das ist alles, was uns von seinen

¹⁾ Ueber ihn handelt: Munk, *Mélanges de philosophie juive et arabe*, Paris 1859 S. 494 ff. Steinschneider, *Bodlejanischer Katalog*, Col. 2537 ff. Idem, die hebr. Uebersetzungen des Mittelalters, Berlin 1894 S. 12 ff. S. 37. Grätz, *Geschichte der Juden VII*^s S. 215 ff. Venetianer, *A fokozatok könyve*, Szeged 1890. Idem, *d. Buch der Grade des Schemtob b. Joseph ibn Falaquera* Berlin 1894, (Einleitung).

²⁾ In seinem *מקש* (ed. Haag 1778) S. 1a sagt Falaquera, er habe diese Schrift im Monate Cheschwan des Jahres 1263 (nicht 1264 wie Venetianer, *Buch der Grade* p. VIII. Anm. 1. annimmt) verfasst, in einem Alter, das schon die Hälfte der dem Menschen beschiedenen 70 Lebensjahre überschritten habe und sich dem 40ten Jahre nähere. *ועברו השנים נקודת השבעים וקרבה שנת הארבעים*. Diese Angabe dürfte auf das 38te Lebensjahr passen. So hätten wir als Geburtsjahr c. 1225. Im Jahre 1290 war Falaquera noch am Leben und schrieb anlässlich des Bannspruches von Damascus eine Verteidigung des Moreh nebuchim (abgedruckt im *מנחת קנאות* Pressburg 1838 Ende.)

³⁾ In der Verteidigung des Moreh sagt er, er habe den Bannspruch gegen die Verketterer des Maimonides in Barcellona erhalten. Daraus wäre vielleicht zu schliessen, dass F. keinen festen Wohnsitz hatte u. diese Vermutung würde unterstützt durch die Worte im *Mabekesch* S. 3 Z. 1: *וכל גבר יראה עני*. Das Glück scheint ihm nicht hold gewesen zu sein, da er im *Reschith Chokmah* II. Teil Absch. 1 sagt: *ואם יאריך האל בימים ויניח מרוגו התלמות*

Lebensverhältnissen bekannt ist. Dagegen ist uns reichlich Kunde geworden von seiner ausgebreiteten, litterarischen Thätigkeit einerseits dadurch, dass der grösste und wichtigere Teil seiner Arbeiten uns erhalten ist, andererseits dadurch, dass Falaquera uns selbst Titel und Inhalt seiner Jugendschriften mitteilt. In seiner im 38. Lebensjahre verfassten Schrift *Hamebakesch* (d. Forscher)⁴⁾ schreibt er nämlich, er habe in seiner Jugend viele Verse gemacht, das sei ihm stets eine Erholung von seinen anstrengenden Studien gewesen.⁵⁾ Ausserdem habe er bereits folgende Schriften verfasst:

⁴⁾ ed. Haag S. 2b.

⁵⁾ Venetianer, Buch der Grade S. VIII schreibt: „in seiner frühen Jugend schrieb er Gedichte, wandte sich aber bald von der Poesie ab, welche er nur als Kinderspiel betrachtete, und begann das Studium ernster Wissenschaften.“ Fast jedes dieser Worte enthält eine Unrichtigkeit. F. schrieb nicht nur in seiner „frühen Jugend“ Gedichte, sondern noch im 38ten Lebensjahre rühmt er sich: (Mebakesch 2b) *מנעורי ועד עתה עליתי בחבר השיר ואהותי במסניו*. Er wandte sich auch nicht bald von der Poesie ab, sondern er will nur von den bösen Liebesliedern lassen, wie er Mebakesch 1a sagt: *לנטול זמירות*. Im Mebakesch selbst ist er ja dem Versemachen treu geblieben. Und was von dem Aufgeben des Dichtens bei mittelalterlichen jüdischen und arabischen Autoren zu halten ist, darüber belehrt uns Steinschneider in ZDMG. Bd. 5 S. 60 ff. Es ist eine häufig vorkommende, nicht ernst zu nehmende Phrase. Auch hat Falaquera das Studium ernster Wissenschaften nicht erst so spät begonnen, denn als er den Vorsatz fasste, von den Liebesliedern zu lassen, hat er unter Anderem bereits *ראשית חכמה* und *המעלות* geschrieben, Werke, die ein gründliches Studium ernster Wissenschaften voraussetzen. — Im Anschluss hieran möchte ich noch 2 Versehen in Venetianers Einleitung z. B. der Grade berichtigen. S. IX heisst es „Es scheint, dass er erst im Alter von 30 Jahren begonnen hat Philosophie zu betreiben; bis dahin befasste er sich, den Anforderungen der Zeit gemäss, mit der heiligen Schrift und dem Talmud.“ Venetianers Belegstelle hierfür ist Mebakesch (ed. Haag 2a) *והחי יתן אל לבו . . . להחל בחצי הימים . . . לשהר הנפש ממומאת*. *הגיה ואחר חצאת יתקן הנפש המשכלת*. Es ist aber unmöglich, aus

1) הלכות חולין והנהגת הבריאות והנהגת הנפש⁶⁾ Alltagsvorschriften für die Leitung der körperlichen Gesundheit und die Leitung der Seele.

2) אגרת המוסר⁷⁾ kurze ethische Abhandlung.

3) צרי היגון⁸⁾ Balsam des Kammers.

4) מנלה הזכרון⁸⁾ Rolle der Erinnerung (über Leidensgeschichte der Juden).

5) אגרת הויכוח⁹⁾ kurzer Dialog [zwischen einem Orthodoxen und einem Philosophen.]

6) ראשית חכמה¹⁰⁾ Einleitung in die Wissenschaft.

dieser Stelle solche Folgerungen zu ziehen. — Bei der Aufzählung der Falquera bekannten Aerzte (auf Grund von Mebakesch 15a) lässt Venet. (S. IX) Honein ibn Isbak und Maimonides aus.

⁶⁾ Ich halte dies für den vollständigen Titel eines Werkes, das uns in verschiedenen Codices erhalten ist unter dem Titel אגרת (בתי) הנהגת הגוף והנפש (Cod. Laurent. Plut. II No. 46; Monach. 48^a Canon 29 nach Steinschneider, Bodl. Cat.) Im Mebakesch ist daher bei d. Aufzählung der Jugendschriften zu lesen הלכות חולין בהנהגת הבריאות. Schon darum können wir הלכות חולין nicht als eine von הנהגת הבריאות gesonderte Schrift annehmen, weil dieselbe dann im Mebakesch nicht charakterisiert wäre, während F. bei allen dort erwähnten Schriften eine kurze Inhaltsangabe beifügt.

⁷⁾ Der Anfang dieses Schriftchens ist von Steinschneider ediert in M. Roest, Israel. Letterbode 1879 S. 79 ff. vergleiche auch hebr. Bibliogr. Jahrg. 1859 S. 21. Venetianer in „A fokozatok könyve“ S. 10 hat das übersehen und wiederholt die in Steinschneiders Bodl. Cat. aufgestellten Vermutungen, welche sich erledigt haben.

⁸⁾ nicht erhalten.

⁹⁾ Dreimal ediert: 1) Konstantinopel 2) Prag 3) auf Grund der früheren Editionen von A. Jellineck unter dem Titel: Dialog zwischen einem Orthodoxen und einem Philosophen von Schem-Tob b. Joseph Palquera, Wien 1875. Eine latein. Uebers. davon handschriftlich in Paris Cod. 6691.

¹⁰⁾ Hier zum ersten Male herausgeben auf Grund der Handschriften: München 402 und 45, Mscr. Gudemann, Saraval XIX. Reschith Chokmah befindet sich ausserdem im Cod. Vaticanus 339; eine latein. Uebers. in Cod. Paris 6691.

7) ספר המעלות¹¹⁾ Buch der Grade [sc. der Menschen, nämlich 1) Volk, 2) Gelehrte, 3) Propheten.]

Dies sind die von Falaquera bis zu seinem 38. Lebensjahre verfassten und im Mebakesch aufgezählten Schriften, denen sich nachher noch folgende Werke anschlossen.

8) המבקש¹²⁾ Der Forscher. Ein jugendlicher Forscher sucht verschiedene Klassen von Leuten auf, um von ihnen zu hören, was sie für erstrebenswert halten. Er unterhält sich mit einem Reichen, Helden, Künstler, Arzt, Ethiker, Grammatiker, Dichter, einem Orthodoxen und einem philosophisch Gebildeten. Auf des Letzteren Rat studiert er die propädeutischen Wissenschaften nämlich Arithmetik, Geometrie, Optik, Astronomie, Musik, Logik, Naturwissenschaft. Doch diese Wissenschaften befriedigen den Forscher nicht, sie führen nur zum Thore oder Vorhofe des Palastes nicht in das königliche Gemach selbst. Er will daher bei einem Metaphysiker den Grund aller Dinge erforschen. Dieser belehrt ihn 3 Jahre lang in der Metaphysik und rät ihm beim Abschied, das Irdische zu meiden und durch metaphysische Erkenntnis die Vereinigung mit Gott zu erstreben. Der Stoff des Mebakesch findet sich bereits in Reschith Chokmah, nur ist er im Mebakesch erweitert¹³⁾ und in die Form der Makamen umgegossen.

9) דעות הפילוסופים¹⁴⁾ Ansichten der Philosophen. Eine

¹¹⁾ ediert von Ludwig Venetianer mit hebr. u. deutschem Titel (Buch d. Grade) Berlin 1894.

¹²⁾ Steinschneider, hebr. Uebers. d. Mittelalters. S. 38. Editionen sind: Haag 1778; Aleppo (ארם צובה) 1867. Josephow 1881.

¹³⁾ Unter Anderm auch durch die Einführung der Medizin, die im Reschith Chokmah nur erwähnt, nicht behandelt wird.

¹⁴⁾ Jedenfalls identisch mit dem Werke, welches in Cod. Warner 20 und de Rossi 164 dem Samuel ibn Tibbon zugeschrieben wird. (Zunz in d. hebr. Bibliogr. IX, 135 und Ges. Schriften III, 277) Die Einwürfe, die dagegen gemacht wurden, werden zurückgewiesen in der hebr. Bibliogr. XV, 12, XVI, 91, XVII, 125. Am Ende des

grosse wissenschaftliche Encyclopädie, worin in 2 Theilen das ganze Gebiet der physikalischen und metaphysischen Wissenschaften nach Aristoteles und Averroes behandelt wird¹⁵⁾.

10) ס' הנפש¹⁶⁾ Buch der Seele, ein psychologisches Lehrbuch enthält ein Vorwort und 20 Kapitel.

11) מורה הנבוכים¹⁷⁾ Führer des Widerspenstigen d. i. ein Commentar zum Moreh nebuchim des Maimonides. Dieses vorzügliche Erklärungswerk giebt die Quellen und Parallelen des Moreh nebuchim bei arabischen Autoren an. In einem grösseren Anhang behandelt dann noch Falaquera 1) Die Ausführungen der Philosophen betreffend die menschliche Vervollkommnung und die Vereinigung des Menschen mit dem separaten Intellekt, auf welche Maimonides im Moreh hinweist. 2) Erklärung einer für den Uebersetzer Samuel Ibn Tibbon schwierigen Stelle Moreh I, 51. 3) Eine Berichtigung der Uebersetzung des Samuel Ibn Tibbon¹⁸⁾ und eine kurze Bemerkung zu Moreh I, 1—57. Kritischer Blick neben grosser Belesenheit in der philosophischen Litteratur der Araber zeichnen dies Werk aus.

הפילוסופים דעתה הפילוסופים אגרת הוכוח
Darin wolle er die Ansichten der Philosophen darlegen und immer darauf hinweisen, ob sie mit den Worten der Weisen des Talmud übereinstimmen oder nicht. Dass aber Falaquera sein Vorhaben ausgeführt, geht aus der Einleitung seines ס' הנפש hervor, wo er sagt: ואעפ"י שכבר כתבתי כל אלה הענינים באריכות בספר שחברתי ברעות הפילוסופים.

¹⁵⁾ Steinschneider, Catal. Codd. hebr. Biblioth. Acad. Lugduno-Bat. Lugd. Bat. 1858, S. 61—79. Idem, hebr. Uebers. des Mittelalters S. 6 ff.

¹⁶⁾ Gedruckt in Lemberg bei H. Grossmann sel. Witwe den 12. Mai 1835, in Warschau mit Commentar von Israel Chajim Klein 1864. Darüber: Geigers Ztschr. IV, 415. Literaturblatt d. Orients XI, 140. Steinschneider in den Endnoten d. hebr. Uebers. S. 989

¹⁷⁾ ed. Pressburg 1837.

¹⁸⁾ Delitzsch hat im Literaturblatt d. Orients I, No. 12 p. 176 ff.

12) לקוטים מסי מקור חיים לרשב"י¹⁹⁾ Auszüge aus der Lebensquelle des Salomo Ibn Gabirol. Das Buch ist durch sein Schicksal bedeutend geworden. Da das arabische Original der „Lebensquelle“ verloren ging, so kannte man nur eine lateinische Uebersetzung unter dem Titel „fons vitae“. Man hielt diese für ein Original, verfasst von einem gewissen Avicebron. Mit Hülfe unserer Auszüge gelang Munk²⁰⁾ der strikte Nachweis, dass das vielleicht originellste philosophische Werk des Mittelalters Salomo Ibn Gabirol zuzuschreiben und dass Avicebron nichts anderes als eine (in lateinischen Uebersetzungen nicht selten vorkommende) Verstümmelung des arabischen Namens Ibn Gabirol ist.

13) פירוש ein Commentar zur Thora und zu anderen Büchern der heiligen Schrift (sicher zu den Proverbien). Ibn Falaquera trägt die aristotelischen Lehren in die Worte der heiligen Schrift hinein, da er wie viele seiner Zeitgenossen glaubt, dass Aristoteles und die Bibel eigentlich dasselbe lehren, eine Ansicht, die bei Ibn Falaquera geradezu zum Gemeinplatz wird. Der Commentar ist uns übrigens nicht erhalten, wird aber in Ibn Falaqueras andern Schriften erwähnt²¹⁾ und von Samuel Ibn Zarza in dessen Supercommentar zu Ibn Esra häufig citiert. Desgleichen sind uns die beiden folgenden Schriften nur durch Citate bekannt.

das dritte Capitel dieses Abschnittes (ed. Pressburg S. 148—158) übersetzt, berichtigt und erläutert.

¹⁹⁾ ed. v. Munk, Paris 1857.

²⁰⁾ Mélanges, p. 132.

²¹⁾ Moreh ha-moreh p. 6 כי שאר דברים נכתבים בפירושי לתורה ולשאר הפעלים הקבועים באדם Reschith Chokmah, Teil I Anfang: שהוא מורגל בהם יקראו קניינים ועל זה הדרך נאמרה כל מלת קנה במשלי כמו שפרשתי Moreh ha-moreh S. 145 u. 146 שאבאר בעזרת האל בפירושו ובקהלת נזכרו עניינים עמוקים בהכמת; Igereth ha-Wikuach; בפירוש משלי הטבע כמו שנבאר בע"ה.

14) ספר הדרש²²⁾ Buch der Auslegung, wohl ein Kommentar zu schwierigen Midraschstellen.

15) אגרת החלום²³⁾ kurze Abhandlung über den Traum. Das letzte Werk, welches wir von Ibn Falaquera kennen, ist:

16) מכתב²⁴⁾ ein Brief zur Verteidigung des Moreh, geschrieben anlässlich des Bannes der im Jahre 1290 in Damascus gegen die Verketzerer des Maimonides geschleudert wurde.

Wir haben hier die oben erwähnte Jugendschrift Ibn Falaqueras „Reschith Chokmah“ auf Grund folgender Handschriften herausgegeben:

- 1) Cod. München 402 Fol. 18 b ff. (Steinschneider, Catalogus Codd. Ms. Biblioth. R. Monacensis T. I. Pars I. S. 187.)
- 2) Cod. München 45 Fol. 518 b ff. (Catal. S. 21.)
- 3) Cod. Güdemann (im Besitze S. Ehrw. d. Herrn Oberrabbiner Dr. Güdemann in Wien.)
- 4) Cod. Saraval 19 = Nr. 56 der Bibliothek des jüd. theol. Seminars in Breslau (Fragment; Zuckermann, Catal. dieser Bibliothek 1870, S. 6, A. 56 ist zu berichtigen.²⁵⁾)

²²⁾ Moreh ha-moreh p. 114 וע"כ אני אומר כי יש לזה המדרש סוד רמותי אותו בספר הדרש והמבין דבריו יבין הבריאה האמיתית.

²³⁾ Moreh ha-moreh p. 131 וכבר חברתי בזה הענין אגרת קראתי שמה. אגרת החלום בענין הלמוד גם בענין מושא ומתן מה שהוא פלא.

²⁴⁾ Abgedruckt in מנחת קנאות ed. Pressburg 1838 gegen Ende.

²⁵⁾ Den hochwohlh. Verwaltungen der kgl. Bibliothek zu Berlin, der kgl. Hof- und Staatsbibliothek zu München, der kgl. Universitätsbibliothek zu Leiden, der Bibliothek des jüd.-theol. Seminars zu Breslau, der Bibliothek der Lehranstalt für die Wissenschaft des Judenthums in Berlin, ferner Herrn Oberrabbiner Dr. Güdemann in Wien und Herrn Lehrer Rothschild in Worms für Ueberlassung resp. Uebermittlung von Handschriften bestens zu danken, ist uns eine angenehme Pflicht. Das Curatorium der Zunzstiftung hat zu den Druckkosten vorliegender Arbeit einen namhaften Beitrag geleistet. Auch ihm sei dafür bestens gedankt.

Einteilung der Schrift Reschith Chokmah.

	Seite
Einleitendes Gedicht	1—5
Einleitung	6—9
Teil I. Ueber die zum Studium der Wissenschaften erforderlichen moralischen Eigenschaften . .	10—20
Teil II. Die Anzahl der Wissenschaften	20—61
Abschnitt 1. Der Nutzen dieses zweiten Theiles.	20
Abschnitt 2. Wie entsteht die Sprache in einem Volke	21
Abschnitt 3. Die Wissenschaft der Sprache . .	23
Abschnitt 4. Wie Wissenschaft bei den Menschen entsteht	28
Abschnitt 5. Die Logik und ihre Theile	31
a) Allgemeines über sie	
b) ihr Nutzen	
c) ihr Substrat	
d) ihr Name	
e) ihre Theile	
Abschnitt 6. Die mathematischen Wissenschaften	41
a) Mathematik	
b) Geometrie	
c) Optik	
d) Astronomie	
e) Musik	
f) Mechanik	
g) Experimentierkunst	
Abschnitt 7. Die Naturwissenschaft und ihre Theile	48
Abschnitt 8. Die Metaphysik und ihre Theile . .	53
Abschnitt 9. Staatskunst, Rechtswissenschaft, Rechtfertigungskunst.	56
Teil III. Notwendigkeit der Philosophie, um die wahre Glückseligkeit zu erlangen	61—92
Abschnitt 1. Erläuterung darüber, was zum Glücke nötig ist.	61
Abschnitt 2. Kurze Darstellung der Philosophie Platos	72
Abschnitt 3. Kurze Darstellung der Philosophie des Aristoteles	78

Schemtob ben Josef ibn Falaqueras

Propädeutik der Wissenschaften

Reschith Chokmah

zum ersten Male

auf Grund von 4 Handschriften herausgegeben

von

Dr. phil. Moritz David,
Rabbiner der Synagogengemeinde Bochum.

BERLIN.

Verlag von M. Poppelauer.

1902.